

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Janja Sinkovič

Mentor: izr. prof. dr. Miran Komac

**UREJANJE SEVERNOIRSKEGA ETNIČNEGA KONFLIKTA
(S POSEBNIM PoudARKOM NA OBDOBJU PO LETU 1968)**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

***Ne bojte se napredovati počasi,
bojte se le tega, da bi se ustavili.
(kitajski pregovor)***

Hvala mentorju dr. Miranu Komacu
in vsem mojim.

KAZALO

1. SEZNAM KRATIC	4
2. UVOD	5
3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	7
3.1. ETNIČNA SKUPINA IN ETNIČNA MANJŠINA	7
3.2. ETNIČNI KONFLIKT	10
3.2.1. <i>Definicije etničnega konflikta</i>	10
3.2.2. <i>Vzroki etničnega konflikta na Severnem Irskem</i>	12
3.2.3. <i>Načini urejanja severnoirskega etničnega konflikta</i>	15
3.3. DEVOLUCIJA	18
3.4. NACIONALIST/REPUBLIKANEC	19
3.5. UNIONIST/LOJALIST	19
4. GEOGRAFSKE IN DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI SEVERNE IRSKE	20
5. ORIS RAZVOJA DOGODKOV OD 12. STOLETJA DO LETA 1968	23
5.1. OD BRITANSKE INVAZIJE NA IRSKO OZEMLJE DO DELITVE IRSKEGA OTOKA (1169–1922)	23
5.2. REPUBLIKANSKE IN LOJALISTIČNE POLVOJAŠKE SKUPINE NA SEVERNEM IRSKEM	28
5.3. REPUBLIKA IRSKA IN NJENA VLOGA V DOGAJANJU NA SEVERNEM IRSKEM	29
5.4. OBDOBJE ENOSTRANKARSKE UNIONISTIČNE OBLASTI NA SEVERNEM IRSKEM	31
5.5. PRELOMNA ŠESTDESETA LETA IN IZBRUH ETNIČNEGA KONFLIKTA	32
6. ANALIZA SEVERNOIRSKE DRUŽBE: DISKRIMINACIJA IN SEGREGACIJA	36
6.1. LASTNIŠTVO ZEMLJE	38
6.2. PRIKROJEVANJE VOLILNIH OKROŽIJ	38
6.3. SEGREGIRANO IZOBRAŽEVANJE	40
6.3.1. <i>Šole na Severnem Irskem</i>	40
6.3.1.1. Integrirane šole	41
6.3.1.1.1. Integrirane šole danes in v prihodnosti	42
6.4. PODROČJE ZAPOSLOVANJA	44
6.4.1. <i>Kratek zgodovinski oris</i>	44
6.4.2. <i>Razlike med katoliki in protestanti na zaposlitvenem področju</i>	46
7. SEVERNOIRSKI ETNIČNI KONFLIKT IN NJEGOVO UREJANJE	49
7.1. ZAOSTROVANJE NASILJA IN "ZAČASNI" ODVZEM AVTONOMIJE POKRAJINSKIM INSTITUCIJAM	49
7.2. SUNNINGDALSKI SPORAZUM – OD KRATKE AVTONOMIJE DO NEPOSREDNE UPRAVE LONDONA	51

7.3. PRIZADEVANJA ZA PONOVO VZPOSTAVITEV AVTONOMIJE	53
7.3.1. Ustavna konvencija	54
7.3.2. Zasuk s političnega na gospodarsko in varnostno področje	54
7.3.3. Ustavna konferenca	55
7.3.4. Postopna devolucija	55
7.4. ANGLEŠKO-IRSKI SPORAZUM IZ LETA 1985	56
7.4.1. Vsebina Angleško-irskega sporazuma	56
7.4.2. Odzivi na Angleško-irski sporazum	57
7.5. OD ANGLEŠKO-IRSKEGA DO VELIKONOČNEGA SPORAZUMA	58
7.5.1. Britanska in irska pobuda	59
7.5.2. Deklaracija z Downing Streeta	59
7.5.3. Premirje IRA in njegove posledice	60
7.5.4. Nova iniciativa in dolgotrajna pot do pogajanj	61
7.6. VELIKONOČNI SPORAZUM IZ LETA 1998	64
7.6.1. Vsebina Velikonočnega sporazuma	64
7.6.2. Odzivi na Velikonočni sporazum	67
7.6.3. Primerjava Sunningdalskega, Angleško-irskega in Velikonočnega sporazuma	67
7.6.4. Izvajanje določil Velikonočnega sporazuma	69
7.6.4.1. Oblikovanje severnoirske skupščine	69
7.6.4.2. Oblikovanje severnoirske vlade	70
7.6.4.3. Zapleti glede razoroževanja IRA in prekinitve devolucije	71
7.7. V ISKANJU REŠITVE	72
8. SKLEP IN POGLED V PRIHODNOST	75
9. SEZNAM VIROV	79
9.1. PRIMARNI VIRI	79
9.2. SEKUNDARNI VIRI	79
9.2.1. Knjige	79
9.2.2. Članki	81
9.2.3. Internetni viri	82

1. SEZNAM KRATIC

DUP	Demokratska unionistična stranka (Democratic Unionist Party)
IRA	Irska republikanska armada (Irish Republican Army)
LVF	Lojalistična prostovoljna sila (Loyalist Volunteer Force)
NICRA	Severnoirska zveza za državljanske pravice (Northern Ireland Civil Rights Association)
PUP	Napredna unionistična stranka (Progressive Unionist Party)
RUC	Kraljeva ulsterska policija (Royal Ulster Constabulary)
SDLP	Socialdemokratska in delavska stranka (Social Democratic and Labour Party)
UDA	Ulsterska obrambna zveza (Ulster Defence Association)
UDP	Ulsterska demokratska stranka (Ulster Democratic Party)
UFF	Ulsterski borci za svobodo (Ulster Freedom Fighters)
UKUP	Unionistična stranka Združenega kraljestva (United Kingdom Unionist Party)
UUP	Ulsterska unionistična stranka (Ulster Unionist Party)
UVF	Ulsterska prostovoljna sila (Ulster Volunteer Force)

2. UVOD

Po letu 1968 se je situacija na Severnem Irskem zaostрила. Korenine za to gre sicer iskati globoko v zgodovini, ko je načrtno naseljevanje protestantskega življa v Ulster, potem ko je Severna Irska postala del Združenega kraljestva, katolike postavilo v položaj manjšinskega, nedominantnega in pogosto neupoštevane prebivalstva. (Šele) v šestdesetih letih minulega stoletja se je na Severnem Irskem oblikovala kritična masa ljudi, ki je pod okriljem NICRA organizirala miroljubne pohode za državljanske pravice. Z njimi so želeli opozoriti na nepravilnosti v družbi, v prvi vrsti na diskriminatoren odnos unionistične oblasti do manjšinskega katoliškega prebivalstva. Oblasti so pohode prepovedale, z udeleženci pohoda v Derryju leta 1968 pa tudi fizično obračunale. Izbruhnil je etnični konflikt, ki je pokrajino z nasiljem zaznamoval za 30 let.

V diplomskem delu bom analizirala razmere, ki so pripeljale do etničnega konflikta¹ med katoliki in protestanti na Severnem Irskem v poznih šestdesetih letih minulega stoletja. V povezavi s tem me bo zanimalo, kako so politični akterji pristopili k urejanju konflikta, pri čemer bom pozornost posvetila predvsem sprejemanju sporazumov, ki naj bi pripomogli k doseganju politične ureditve in razmer, ki bi zadovoljile tako katolike kot protestante. Osredotočila se bom tudi na severnoirsko družbo in med vzroki etničnega konflikta izpostavila diskriminacijo katolikov na področju zaposlovanja in prikrojavanje mej lokalnih volilnih okrožij. Zanimale pa me bodo tudi spremembe, do katerih je v 30-letnem obdobju t.i. težav² prišlo na področju zaposlovanja in izobraževanja.

Namen diplomskega dela je pojasniti vzroke izbruha etničnega konflikta na Severnem Irskem in predstaviti pristope k njegovemu razreševanju. Opozoriti velja, da v diplomskem delu ne bom posvečala posebne pozornosti nasilnim akcijam bodisi republikanskih bodisi lojalističnih polvojaških skupin, z izjemo tistih, ki so se najbolj zapisale v zgodovino. Zunanje akterje, ki

¹ V diplomskem delu se osredotočam na obdobje nasilnega etničnega konflikta na Severnem Irskem, katerega začetki segajo v konec šestdesetih let minulega stoletja, medtem ko lahko o nenasilnem konfliktu (politični, ekonomski itd.), ki ga je občasno sicer tudi zaznamovalo nasilje, v pokrajini govorimo od začetka 17. stoletja (CAIN29 n.d.).

² Pojem težave ("The Troubles") se nanaša na obdobje nasilnega konflikta na Severnem Irskem, ki se je začelo s pohodi za državljanske pravice v poznih šestdesetih letih minulega stoletja in se "sklenilo" z leta 1998 sprejetim Velikonočnim sporazumom (BBC16 n.d.). Sicer pa so glede konca težav, podobno kot glede njihovega začetka, mnenja deljena. Tako se za konec nasilnega konflikta štejejo tudi 20. julij 1997, ko je IRA drugič razglasila premirje, referendum o Velikonočnem sporazumu (22. maj 1998), prvo zasedanje severnoirske skupščine (1. julij 1998), eksplozija bombe v Omaghu (15. avgust 1998) ter prenos oblasti na severnoirsko vlado (2. december 1999) (CAIN29 n.d.).

so pomembno vplivali na urejanje etničnega konflikta, bom omenila le posredno, podrobneje pa njihovega vpliva ne bom analizirala.

Za okvir razmišljanja sem si postavila hipotezo, ki pravi, da proces devolucije³ prispeva k zmanjševanju etničnih tenzij⁴ na Severnem Irskem. V povezavi z njo pa tudi delovno vprašanje, ali je politična ureditev Severne Irske, kot jo predvideva leta 1998 sprejeti Velikonočni sporazum, najboljši med doslej predlaganimi pristopi k urejanju severnoirskega konflikta.

V diplomskem delu bom uporabila več raziskovalnih metod. Prevladovali bosta analiza in interpretacija sekundarnih virov (knjig, člankov, internetnega gradiva). Mednarodne dokumente in notranjo zakonodajo bom predstavila s pomočjo analize in interpretacije primarnih virov. Zgodovinskorazvojno analizo bom uporabila za prikaz zgodovinskega razvoja dogodkov na Severnem Irskem, pri primerjavi različnih sporazumov pa si bom pomagala s primerjalnimi metodami in tehnikami.

V tretjem poglavju, ki sledi uvodu, bom opredelila temeljne pojme diplomskega dela, čemur bo sledil prikaz geografskih in demografskih značilnosti Severne Irske (četrto poglavje). V petem poglavju bom pozornost posvetila orisu razvoja dogodkov na irskem otoku od 12. stoletja do izbruha etničnega konflikta leta 1968, nato pa se v šestem poglavju osredotočila na analizo severnoirske družbe. V sedmem poglavju, ki je namenjeno predstavitvi urejanja severnoirskega etničnega konflikta, bo poudarek na analizi sporazumov. Diplomsko nalogo bom sklenila z ovrednotenjem hipoteze in podajo lastnega videnja prihodnjega razvoja dogodkov na Severnem Irskem (osmo poglavje).

³ Več o devoluciji v podpoglavju 3.3.

⁴ Etnične tenzije, napetosti – tenzije med etničnimi skupinami – razumem kot nenasilne, medtem ko je značilnost etničnega konflikta nasilnost (Struhak 1997: 8). Etnične tenzije so lahko posledica različnih faktorjev, največkrat družbenih neenakosti (Ethnic tension n.d.), in so se na Severnem Irskem pojavljale že od leta 1921, nadaljujejo pa se tudi po sprejemu Velikonočnega sporazuma.

3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

V tem poglavju bom predstavila pojme, ki so ključni za boljše razumevanje diplomskega dela. Gre za termine etnična skupina, etnična manjšina, etnični konflikt, devolucija, nacionalist/republikanec in unionist/lojalist, pri čemer bom največ pozornosti posvetila etničnemu konfliktu, njegovim definicijam, vzrokom in načinom njegovega urejanja.

3.1. Etnična skupina in etnična manjšina

Kljub pogosti uporabi terminov etnična skupina in etnična manjšina njuna splošno sprejeta definicija ne obstaja. Smith (1986: 22–31) tako pravi, da etnično skupino označujejo kolektivno ime, mit o skupnem izvoru, skupna zgodovina, skupna kultura (jezik in religija pa tudi običaji, institucije, zakoni, arhitektura, oblačila, hrana, glasba, umetnost itd.), povezanost s posebnim ozemljem in občutek solidarnosti.

Abner Cohen, avtor prve antropološke teorije etničnosti, poudarja, da je pri etnični skupini pomembna prostorska bližina (člani etnične skupine bodo venomer težili k življenju v prostorski sklenjenosti), etnična skupina, ki je v konfliktu z drugo etnično skupino, pa bo šla skozi proces socialne in kulturne homogenizacije svojih članov (Šumi 2000: 111–112).

Isajiw (1993: 412) loči objektivne in subjektivne dimenzije etnične skupine. Pri objektivnih izpostavi prisotnost kolektivnih institucij ali organizacij, dejstvo, da se kultura prenaša iz generacije v generacijo, na podoben način pa se oblikuje tudi identiteta, ter da obstaja nek "scenarij" za kulturno vedenje v obliki običajev, ritualov in vnaprej ustvarjenih mnenj, ki predstavlja vsebino kulture in se kaže v vzorcih obnašanja. Subjektivna dimenzija etnične skupine pa se nanaša na etnične meje, ki se oblikujejo na osnovi medsebojne percepcije, in ne na osnovi objektivno različne kulture. Po Isajiwu (ibid.: 412) poznamo dve obliki etničnih mej: notranje in zunanje. Pri notranjih mejah gre za simpatiziranje in lojalnost do članov svoje etnične skupine, medtem ko predstavlja zunanja meja ločnico z drugimi etničnimi skupinami.

Rizman (1991: 18) opozarja na napačno rabo termina etnična skupina v smislu kulturne, jezikovne, verske ali kake druge manjšine. Kot pravi, etnične skupine ne le da ne predstavljajo kakega podrejenega dela velike politične celote, temveč lahko predstavljajo celo njen dominantni del.

Na Severnem Irskem ločimo dve poglavitni etnični skupini, ki ju, če se ozremo na Smitha, poleg skupne zgodovine najbolj definira religija – katolike in protestante – pri čemer so prvi tudi etnična manjšina. Glede na to, da splošno sprejeta definicija pojma manjšina ne obstaja (Petrič 1977: 78), bom v diplomskem delu uporabila tisto, ki jo je leta 1979 zaradi razlage 27. člena Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah oblikoval posebni poročevalec podkomisije Organizacije Združenih narodov za preprečevanje diskriminacije in zaščito manjšin Francesco Capotorti. Ta je manjšino definiral kot:

skupino, ki je številčno manjša od preostalega prebivalstva neke države, je v nedominantnem položaju in katere pripadniki – državljani te države – imajo etnične, verske ali jezikovne značilnosti, različne od preostalega dela prebivalstva in izkazujejo, čeprav le implicitno, občutek solidarnosti, usmerjen k ohranitvi lastne kulture, tradicij, vere ali jezika (Jackson Preece 1998: 18).

V diplomskem delu se termin manjšina, kot že omenjeno, nanaša na katoliško prebivalstvo, ki predstavlja manjšino tako v okviru Združenega kraljestva Velike Britanije in Severne Irske kot tudi na Severnem Irskem kot enem od sestavnih delov Združenega kraljestva.⁵ V prihodnje se bo oznaka o katolikih kot manjšini nanašala na njihov položaj na Severnem Irskem, ki je, kot bo razloženo v nadaljevanju, v mnogih pogledih samostojna enota znotraj Združenega kraljestva.

Kljub podobnosti med večinskim prebivalstvom protestanti (v bistvu gre za več protestantskih verskih ločin) in manjšino katoliki – pri obeh gre namreč za kristjane, ki govorijo angleščino kot prvi jezik – lahko katolike definiramo kot klasično narodno manjšino. Po verski delitveni liniji jih lahko uvrstimo tudi med verski manjšino. Definiranje katolikov kot jezikovne manjšine pa je možno v smislu irščine kot jezika Ircev. Kljub temu, da je raba irskega jezika skromna celo v Republiki Irski, kjer je omejena na posebna področja na zahodu države, na Severnem Irskem pa irščino govorijo skoraj izključno katoliki, jo namreč tudi tisti katoliki, ki je ne govorijo, dojemajo kot pomemben del svoje identitete.⁶

V okviru razprave o manjšini je treba omeniti tudi pojav dvojne manjšine, ki ga je zaznati na Severnem Irskem. V pokrajini namreč oboji, tako katoliki kot protestanti, sami sebe dojemajo kot manjšino, hkrati pa jih druga skupnost vidi kot ogrožajočo večino. Ali se počutijo

⁵ Na tem mestu je treba pojasniti razliko med terminoma Združeno kraljestvo oziroma Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske ter Velika Britanija. Ko govorimo o Združenem kraljestvu, imamo v mislih Anglijo, Škotsko, Wales in Severno Irsko, medtem ko Velika Britanija obsega le Anglijo, Škotsko in Wales, tj. največjega izmed britanskih otokov, medtem ko Severna Irška in Republika Irška tvorita drugega po velikosti (Prail 2000: 6).

⁶ Popis prebivalstva na Severnem Irskem iz leta 2001 pokaže naslednjo sliko znanja irščine: od skupno 1.617.957 prebivalcev, starih tri leta in več, jih ima 10,35 odstotka nekaj znanja irščine, preostalih 89,65 odstotka pa nič znanja irščine (NISRA 2005a).

ogrožene katoliki ali protestanti, je odvisno do tega, katera populacija je referenčna – tista na Severnem Irskem ali pa na celotnem irskem otoku. Kot menita Byrne in Irvinova (2000: 55), dvojne manjšine le okrepijo nujnost po varnosti in priznanju teritorialnih zahtev vsake skupine in otežujejo doseganje sporazuma med skupnostma. So torej vse prej kot olajševalna okoliščina pri urejanju etničnega konflikta.

Na tem mestu pa velja izpostaviti tudi določbe, ki jih je Združeno kraljestvo v povezavi s Severno Irsko zapisalo v poročilih glede izvajanja Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin⁷ (*Framework Convention for the Protection of National Minorities*) in Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih⁸ (*European Charter for Regional and Minority Languages*), dveh v okviru Sveta Evrope sprejetih dokumentov za zaščito manjšin.

Kot je razvidno iz poročila glede okvirne konvencije,⁹ "narodna manjšina" v Združenem kraljestvu ni pravno definiran pojem. Definicija, na katero se opira Združeno kraljestvo, je zato definicija rasne skupine iz Zakona o odnosih med rasami (1976), po kateri je to "skupina ljudi, ki jo označujejo barva, rasa, narodnost (vključno z državljanstvom) oziroma etnični ali narodni izvor" (Report 1999: 4). Ta definicija, kot pojasnjuje poročilo, tako vključuje etnične manjšinske skupnosti (ali vidne manjšine) ter Škote, Irce, Valižane, ki so kot rasna skupina opredeljeni na osnovi narodnega izvora. Kot je razvidno iz definicije, se Irci na Severnem Irskem obravnavajo kot rasna skupina, medtem ko se za etnične manjšine v Združenem kraljestvu – te po Prailu (2000: 7) predstavljajo le šest odstotkov vsega prebivalstva – štejejo ljudje afriškega ali karibskega porekla, Indijci, Pakistanci, Bangladežani itd.

V svojem drugem poročilu¹⁰ o politiki, ki jo izvaja v skladu z Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih, pa je Združeno kraljestvo zapisalo, da na Severnem Irskem ni zakonsko opredeljene definicije uradnega jezika (Report 2005: 2). Večina prebivalstva je enojezičnega, angleško govorečega, poleg tega pa obstajata dva prvotna jezika – irščina in jezik ulsterskih Škotov (ibid.: 8).¹¹

⁷ Sprejeta 10. novembra 1994, v veljavo stopi 1. februarja 1998. Združeno kraljestvo jo ratificira 15. januarja 1998.

⁸ Sprejeta 5. novembra 1992, v veljavo stopi 1. marca 1998. Združeno kraljestvo jo ratificira 27. marca 2001.

⁹ *Report Submitted by the United Kingdom pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/SR (1999) 013, 26. julij 1999*

¹⁰ *Second Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter, MIN – LANG/PR(2005) 5, 1. julij 2005*

¹¹ Gre za različico škotskega jezika, ki se je tradicionalno uporabljala v delih Severne Irske in v grofiji Donegal, ki je del Republike Irske. Popis prebivalstva na Severnem Irskem iz leta 2001 ni vseboval vprašanja o znanju tega jezika, po podatkih raziskave *Northern Ireland Life and Time Survey* iz leta 1999 pa sta se za njegove govorce označila dva odstotka prebivalstva, kar predstavlja približno 35.000 ljudi (Report 2005: 8).

Tudi podpisnice Velikonočnega sporazuma so, tako poročilo, pripoznale *"pomen spoštovanja, razumevanja in tolerance glede jezikovne različnosti, ki na Severnem Irskem vključuje irščino, jezik ulsterskih Škotov in jezike različnih etničnih skupnosti"* (ibid.: 11). V nadaljevanju poročilo navaja, da je za koordinacijo dela za izvajanje, nadzor in poročanje o listini na Severnem Irskem odgovorna medoddelčna skupina za izvajanje listine (ibid.: 23), posebej podrobno pa so v poročilu izpostavljena področja, kjer je bil na Severnem Irskem dosežen napredek v rabi irščine in jezika ulsterskih Škotov, in ukrepi, ki so še predvideni v tej smeri. Naj na tem mestu izpostavim le možnost šolanja v obeh jezikih (ibid.: 37–38), delovanje organizacij za promocijo jezikov (ibid.: 28), radijsko in televizijsko produkcijo v obeh jezikih (ibid.: 22) itd.

Po razlagi terminov etnična skupina in etnična manjšina prehajamo k terminu etnični konflikt, ki je tudi osrednji termin mojega diplomskega dela.

3.2. Etnični konflikt

Etničnemu konfliktu kot osrednjemu pojmu diplomskega dela bom v nadaljevanju posvetila nekoliko več pozornosti. Zanimalo me bo, kaj etnični konflikt sploh je, kateri so njegovi vzroki in kako se ureja. Teorijo pa bom aplicirala tudi na Severno Irsko.

3.2.1. Definicije etničnega konflikta

Pri poskusu opredelitve etničnega konflikta se podobno kot pri etnični skupini srečamo s številnimi definicijami. Michael E. Brown, izhajajoč iz Smithove definicije etnične skupine, etnični konflikt opredeli kot spor glede pomembnih političnih, ekonomskih, socialnih, kulturnih ali teritorialnih tem med dvema ali več etničnimi skupnostmi (v Guibernau, Rex 1997: 82).

Splošno definicijo etničnega konflikta sta oblikovala Cordell in Wolff (2004: 6), ki pravita, da je *"etnični konflikt posebna oblika konflikta, kjer je cilj najmanj ene strani v konfliktu definiran (izključno) v etničnem smislu in kjer nasprotovanje izvira predvsem iz etničnih razlik"*. Etnični konflikt je tako oblika konflikta, v katerem bo, ne glede na njegov vzrok, vsaj ena izmed strani v konfliktu le-tega razlagala v etničnih kategorijah. Splošno definicijo etničnega konflikta poda tudi Žagar (2001: 73), ki pravi, da je *"etnični konflikt vsak konflikt, ki ima svojo (bolj ali manj izrazito) etnično dimenzijo ter/ozioroma ga katerikoli od strani, ki so (na tak ali drugačen način) vpletene vanj, dojema kot etničnega"*.

Pomembnejši se mi zdi drugi del Žagarjeve definicije (2001: 73), po katerem so *"etnični konflikti specifičen tip družbenih konfliktov"*. Pri tem po Žagarju (2001: 73) *"etničnost sama po sebi praviloma ni izvor in/ali bistvena vsebina (predmet) konflikta, ampak gre za to, da etnična pripadnost in mobilizacija na neki točki v konfliktu postaneta relevantna dejavnika (politične) mobilizacije ljudi vsaj pri eni strani, ki je vpletena v tak konflikt"*.

Na splošnost definicij etničnega konflikta opozarja Brown (v Guibernau, Rex 1997: 81), ki pravi, da se termin etnični konflikt pogosto uporablja ohlapno, z njim pa se opisuje širok spekter konfliktov znotraj države, ki dejansko niso etnični. Podobnega mnenja je tudi Sokolović (1995: 508), ki se sprašuje, ali so mnogi današnji družbeni konflikti /.../, o katerih vsi govorijo kot o etničnih konfliktih, zares etnični.¹² Kot pravi Banton (2000: 481), etnični konflikti niso posebna oblika konfliktov, pomen, ki se ga v različnih skupnostih daje skupnemu etničnemu izvoru, pa je povezan z njegovim potencialom za organizacijo kolektivne akcije za zasledovanje skupnih ciljev.

Pri opredelitvi etničnega konflikta je zato potrebno biti skrajno natančen. Če za etnični konflikt razglasimo vsakega, kjer si nasproti stojita različni etnični identiteti, to namreč predpostavlja, da je etničnost kot takšna konfliktna, meni Sokolović (1995: 510). Vendar pa je po njegovem mnenju povsem neverjetno, da ljudje stopajo v medsebojne konflikte samo zato, ker prepoznajo svojo etnično identiteto kot različno od drugih.¹³

Kljub relevantnim pomislekom, ki jih navaja Sokolović, menim, da je konflikt na Severnem Irskem moč opredeliti tudi kot etnični, pri čemer pa ne mislim, da je do njega prišlo samo zaradi razlik v etničnosti med obema skupnostma. Pri tem se opiram na Žagarjevo definicijo, po kateri etnična pripadnost in mobilizacija na neki točki v konfliktu postaneta relevantna dejavnika (politične) mobilizacije ljudi, in na Browna, ki etnični konflikt opredeli kot spor glede pomembnih političnih, ekonomskih, socialnih, kulturnih ali teritorialnih tem.

Seveda pa severnoirski konflikt ni izključno etnični konflikt. Lahko ga opredelimo tudi kot verski – gre namreč tudi za konflikt med dvema verskima tradicijama. Če pa upoštevamo, da je bil poglavitni vzrok konflikta – temu se posvečam v naslednjem podpoglavju – neenak

¹² Če bi bilo za vsak konflikt, v katerem si nasproti stojita dva subjekta z različno etnično identiteto, moč reči, da je etnični konflikt, bi moral biti tudi pretep dveh posameznikov v gostilni, če bi šlo npr. Irca in Angleža, ki imata različno etnično identiteto, po njegovem opredeljen kot etnični konflikt (Sokolović 1995: 509).

¹³ Kot pojasnjuje Sokolović, je narava konflikta, s katerim je ogrožena identiteta ali obstoj neke etnične skupine, opredeljena z naravo skupine, ki je akter tega konflikta. Če je ta skupina religiozna (kot je primer na Severnem Irskem, op. J. S.), gre za verski konflikt, čeprav je ogrožena etnična skupina. Ker etničnost ne more biti vzrok obstoječih konfliktov, se po njegovem tudi konflikti ne morejo opredeliti kot etnični (Sokolović 1995: 518). Tistim, ki stojijo za t. i. etničnimi konflikti, pa je, tako Sokolović (1995: 513), veliko do tega, da so videti kot etnični konflikti, da bi se prikriji njihovi pravi vzroki in akterji.

položaj protestantov in katolikov oziroma diskriminacija slednjih, pa ga lahko označimo tudi kot socialni.

3.2.2. Vzroki etničnega konflikta na Severnem Irskem

Po poskusu definicije etničnega konflikta me bo zanimalo, zakaj do etničnega konflikta sploh pride oziroma kateri so njegovi vzroki.¹⁴ Različni teoretiki so podali različne nabore vzrokov etničnega konflikta, v nadaljevanju pa bom navedla nekatere izmed njih in podala razlago vzrokov severnoirskega konflikta.

Menim, da vzrok konflikta na Severnem Irskem niso le razlike med katoliki in protestanti, čeprav so, kot pravita Hutchinson in Smith (1996: 3), kulturne, posebej jezikovne in verske, razlike tudi eden izmed vzrokov za etnični konflikt. Da so razlike v religiji – s katerimi imamo opraviti tudi na Severnem Irskem (op. J.S.) – redko edini in najbolj pomemben vzrok etničnega konflikta, pa poudarjata tudi Gurr in Harffova (1994: 2). Izbruh etničnega konflikta na Severnem Irskem je po mojem mnenju posledica zlasti dveh vzrokov: diskriminacije katoliškega prebivalstva – ta je vodila v etnične tenzije, zaradi njihovega nerazreševanja pa je izbruhnil etnični konflikt – in različnih predstav o prihodnjem statusu pokrajine.

Poglavitni vzrok, ki je po mojem mnenju leta 1968 pripeljal do izbruha etničnega konflikta na Severnem Irskem, je tako neenak položaj manjšinskega katoliškega prebivalstva oziroma politična in ekonomska neenakost med katoliki in protestanti. Pri tem imam v mislih tako ekonomsko kot politično diskriminacijo katolikov, ki jo v svojem modelu vzrokov etničnega konflikta omenja tudi Gurr,¹⁵ skupaj s Harffovo (Gurr, Harff 1994: 2) pa sta kot vzrok etničnega konflikta izpostavila tudi željo podrejenih skupin po izboljšanju statusa znotraj obstoječih meja države. Na to, da so bile poglavitni vzrok nezadovoljstva katolikov konec šestdesetih let minulega stoletja neenakosti v dodeljevanju stanovanj in neenake zaposlitvene možnosti, pa je leta 1969 opozorila tudi prva javna raziskava o nasilju na Severnem Irskem, t. i. Cameronovo poročilo.

¹⁴ Pri opredelitvi vzrokov etničnega konflikta izhajam iz tega, da etničnost – občutek pripadnosti ali identifikacija z etnično skupino - sama po sebi ni konfliktna. To poudarjata Hutchinson in Smith (1996: 3), podobnega mnenja sta tudi Lake in Rothchild (1998: 7) in, kot že omenjeno, Sokolović (1995: 510).

¹⁵ Ted Robert Gurr se je problematike vzrokov etničnega konflikta lotil najbolj celovito. V modelu, ki ga je oblikoval za razlago vzrokov etničnega konflikta, nastopajo med seboj povezani in soodvisni dejavniki, ki naj bi prispevali k etnični mobilizaciji in konfliktu, in variirajo v času in prostoru. Vzroki za etnični konflikt so po Gurr (1994: 87–92) poleg že omenjene diskriminacije še: kolektivna identiteta, etnopolitično vodstvo in kohezija skupine, politično okolje, uporaba nasilja s strani vlad, zunanja podpora in mednarodni ekonomski status.

Pri ekonomski diskriminaciji katolikov gre izpostaviti diskriminacijo na zaposlitvenem področju ter z njo povezane nizke prihodke, omejen dostop do visokega izobraževanja ter slabše stanovanjske pogoje katolikov. Ker se bom področju zaposlovanja pozorneje posvetila v nadaljevanju,¹⁶ naj na tem mestu omenim le, da je bila brezposelnost med katoliki po popisu prebivalstva iz leta 1971 več kot dvakrat višja kot pri protestantih. Poleg tega so protestanti zasedali višje zaposlitvene razrede, kar se je odražalo v nižjih prihodkih katolikov v primerjavi s protestanti in manjšim številom katolikov, ki so si lahko privoščili visokošolsko izobraževanje. Med katoliki je bilo poleg tega v sredini devetdesetih let minulega stoletja še vedno manj lastnikov stanovanj kot med protestanti, več katolikov je bilo odvisnih od sistema dodeljevanja neprofitnih stanovanj, poleg tega pa je bila za katoliška stanovanja pogosteje značilna prenatrpanost – v njih je v povprečju živelo več ljudi kot v protestantskih (Darby 1995: 13).

Na področju politične diskriminacije je treba izpostaviti, da je bila v obdobju, ko je prišlo do etničnega konflikta, na Severnem Irskem na oblasti unionistična stranka, ki je imela med letoma 1921 in 1972 v rokah vse vzvode oblasti. V upravljanju severnoirskih zadev – zanje je bila zaradi devolucije odgovorna pokrajinska vlada – sta bila tako sodelovanje in vpliv katolikov omejena oziroma zelo majhna. Velik vpliv na izločanje katolikov iz procesa odločanja je imelo prikrojevanje volilnih okrožij,¹⁷ prav tako pa je bilo proporcionalno malo katolikov na vodstvenih položajih v policiji, javni upravi in vojski. Največkrat se omenja ravno podzastopanost katolikov v severnoirski policiji RUC.¹⁸

Pri drugem vzroku severnoirskega etničnega konflikta – različnih predstavah o prihodnjem statusu pokrajine – imam v mislih različne predstave severnoirskega prebivalstva – katolikov in protestantov – ter političnih strank, ki so v pokrajini večinoma razdeljene po verskih linijah, o tem, del katere države – Republike Irske ali Združenega kraljestva – naj bo Severna Irska. Kot bo pojasnjeno v nadaljevanju, je to povezano z zgodovinskim dogajanjem na irskem otoku in dejstvom, da je bila Severna Irska v dvajsetih letih minulega stoletja ločena od katoliškega juga. Še posebej ekstremna stališča v povezavi s tem pa zavzemajo lojalistične in republikanske polvojaške skupine, ki so za bodisi ponovno združitev irskega otoka (republikanske) bodisi za ohranitev politične unije Severne Irske z Veliko Britanijo (lojalistične) pripravljene uporabiti nasilje.

¹⁶ Glej podpoglavje 6.4.

¹⁷ Glej podpoglavje 6.2.

¹⁸ Več v podpoglavju 6.4.2.

Tudi Hayesova in McAllister, ki sta se posebej ukvarjala z vzroki, ki so pripeljali do severnoirskega konflikta, pravita, da se je pred letom 1968 te iskalo v politični in ekonomski neenakosti med skupnostma. Tak pristop je v šestdesetih letih minulega stoletja zagovarjal takratni severnoirski ministrski predsednik Terence O'Neill, britanska vlada pa je pravice katolikov zagotavljala s pomočjo protidiskriminacijskih ukrepov (Hayes, McAllister 1999: 31–32). V začetku sedemdesetih let se je, tako Hayesova in McAllister (1999: 32), na severnoirski etnični konflikt gledalo kot na posledico kolonializma z določenimi verskimi in ekonomskimi potezami, kjer je ena skupina dominantna, druga pa podrejena.¹⁹

Od začetka osemdesetih let minulega stoletja pa se severnoirski konflikt, kot razlagata Hayesova in McAllister (1999: 32), pojasnjuje z etnonacionalizmom. Etnonacionalizem je na Severnem Irskem zapleten, saj v pokrajini ne gre za preprost spopad med protestanti in katoliki, med tistimi, ki se prištevajo k Britancem ali Irce, med unionisti in nacionalisti ali pa med tistimi, ki podpirajo povezavo Severne Irske z Veliko Britanijo, in tistimi, ki si želijo združene Irske (Hayes, McAllister 1999: 32). Na Severnem Irskem so različne identitete namreč povezane na kompleksen način – vsi protestanti sami sebe ne uvrščajo med Britance in unioniste, prav tako pa se vsi katoliki ne identificirajo z nacionalizmom in si ne želijo združene Irske (Hayes, McAllister 1999: 37).²⁰ Etnonacionalizem sam sicer ni vzrok etničnega konflikta, kot sila mobilizacije pa se lahko uporabi, ko ni politično izražen, tj. ko etnična in nacionalna identiteta ter pričakovanja v zvezi s statusom Severne Irske niso usklajeni (Hayes, McAllister 1999: 35–36).

Potem ko smo se seznanili z vzroki etničnega konflikta na Severnem Irskem, pa me bo zanimalo, kakšni so (bili) pristopi k njegovemu urejanju.

¹⁹ Politična posledica tega pristopa je bil poskus zagotavljanja polne politične udeležbe obeh skupnosti, tako katolikov kot protestantov, v izvršni veji oblasti. Tako je bila leta 1974 vzpostavljena vlada, v kateri sta sodelovali obe skupnosti, ki pa je bila po petih mesecih razpuščena (Hayes, McAllister 1999: 47).

²⁰ Po podatkih *Northern Ireland Life and Times Survey* se je leta 2003 66 odstotkov protestantov uvrstilo med Britance in dva odstotka med Irce, pri katolikih pa se jih ima 63 odstotkov za Irce in osem odstotkov za Britance. K Severnim Irce se je prištevalo 25 odstotkov katolikov in 22 odstotkov protestantov (NILTS1 n.d.). Razlike pa se pokažejo tudi pri primerjavi religije in nacionalne identitete. Tako je leta 2002 npr. 73 odstotkov protestantov dejalo, da so unionisti, odstotek, da so nacionalisti, nobeno od teh pa 24 odstotkov vprašanih. Pri katoliki se jih je 65 odstotkov označilo za nacionaliste, 33 odstotkov za nobeno od teh ter odstotek za unioniste (Darby 1995). Povsem enoznačna ni niti primerjava med etnično in nacionalno identiteto. Leta 1998 se je 68 odstotkov tistih, ki so se imeli za Britance, označilo za unioniste. Močno, kar za 20 odstotkov na 75 odstotkov, pa se je od leta 1996 do 1998 zvišalo število tistih, ki so se imeli za Irce in so izbrali oznako nacionalističen. Če pa upoštevamo razmerje med etnično in nacionalno identiteto in državo, se pokaže, da si unije z Veliko Britanijo želi več kot 90 odstotkov tistih, ki so se označili za Britance (93 odstotkov), unioniste (94 odstotkov) in britanske unioniste (96 odstotkov), medtem ko so odstopanja mnogo večja med Irce (16 odstotkov), nacionalisti (22 odstotkov) in irskimi nacionalisti (12 odstotkov). Glede podpore združeni Irski, je ta največja med irskimi nacionalisti (76 odstotkov), Irce (70 odstotkov) in nacionalisti (67 odstotkov), medtem ko je v skupini tistih, ki so se označili za Britance, unioniste in britanske unioniste, majhna (Hayes, McAllister 1999: 36–40).

3.2.3. Načini urejanja severnoirskega etničnega konflikta

Za urejanje etničnega konflikta na Severnem Irskem se je uporabljalo več pristopov, ki so bili bolj ali manj (ne)uspešni in bi jih lahko grobo razdelili v pristope "od zgoraj navzdol" in "od spodaj navzgor". Med prve uvrščam protidiskriminacijsko zakonodajo, pogajanja, varnostni pristop in fizično ločitev katolikov in protestantov, v drugo skupino pa pristope, ki temeljijo na t. i. hipotezi kontakta.

Če izhajam iz poglobitnega vzroka etničnega konflikta, neenakega položaja katolikov oziroma njihove diskriminacije, lahko kot način urejanja etničnega konflikta izpostavim sprejemanje protidiskriminacijske zakonodaje, ki je bila usmerjena k zmanjševanju neenakosti med katoliki in protestanti. Prvi v vrsti zakonov na tem področju je bil leta 1973 sprejeti severnoirski ustavni zakon, ki je prepovedoval neposredno diskriminacijo na osnovi vere. Protidiskriminacijska zakonodaja je sčasoma zmanjšala neenakosti med skupnostma tako na področju zaposlovanja, dodeljevanja stanovanj, politične participacije itd. Sicer pa sta odpravljanje neenakosti in zagotovitev osnovnega družbenega miru hkrati nujen korak na poti k doseganju političnega dogovora.

Na ravni političnih elit se je k urejanju etničnega konflikta pristopilo s pogajanja in iskanjem ureditve, v kateri bi bili v pokrajinskih političnih institucijah enakomerno zastopani tako katoliki kot protestanti.²¹ Ker temu področju v nadaljevanju diplomskega dela posvečam največ pozornosti, naj na tem mestu omenim le, da so se pogajanja v tej smeri začela že na začetku sedemdesetih let minulega stoletja, ko je bila devolucija prekinjena, Severna Irska, kjer so več kot pol stoletja enostrankarsko vladali unionisti, pa je prešla pod neposredno upravo Londona. Do ponovne devolucije in take strukture oblasti, ki bi vključevala tako katolike kot protestante, pa je dejansko prišlo šele po sprejemu Velikonočnega sporazuma leta 1998. O krhkosti te ureditve pričajo večkratnečasne suspenzije devolucije, po zadnjih pokrajinskih volitvah novembra 2003 pa zaradi nezmožnosti oblikovanja pokrajinske vlade do nje sploh še ni prišlo.

Za urejanje severnoirskega etničnega konflikta se je uporabljal tudi pristop, ki bi mu lahko rekli varnostni. Ob izbruhu nasilja v poznih šestdesetih letih minulega stoletja in zaostreni varnostni situaciji, ki se je zaradi akcij polvojaških skupin le še stopnjevala,²² so na Severno Irsko, da bi umirile situacijo, prispele enote britanske vojske. Njihova prisotnost v pokrajini se

²¹ Šlo je torej za izkoreninjenje politične diskriminacije.

²² Neposredne spopade med katoliki in protestanti, ki so bili značilni za leti 1969 in 1970, je, tako Darby (1995: 22), kasneje zamenjalo organizirano nasilje lojalističnih in republikanskih polvojaških skupin.

je sčasoma le še okrepila. Sicer pa sta z varnostno situacijo na Severnem Irskem povezani tudi internacija²³ in dodelitev statusa posebne kategorije zapornikom, povezanim s polvojaškimi skupinami.

Eden izmed načinov urejanja severnoirskega etničnega konflikta je tudi fizična ločitev protestantov in katolikov. Primer takega urejanja konflikta, ki po mojem dolgoročno ne rešuje težav, je stanovanjska segregacija med katoliki in protestanti, ki je v Belfastu še poudarjena s t. i. mirovnimi črtami, zidovi, ki preprečujejo neposreden kontakt med skupnostma. Kot meni Ryan²⁴ (1990: 56), lahko segregacija z zmanjševanjem medetničnega stika sicer kratkoročno omeji nasilne incidente, vendar pa opozarja na škodljive posledice fizične ločitve. Tako se namreč lažje izoblikujejo napačne, negativne podobe o drugi strani, kar lahko v prihodnosti vodi do resnejših konfrontacij.

Če imamo na eni strani pristop, ki se etničnega konflikta loteva tako, da katolike in protestante ločuje in tako zmanjšuje možnost stikov med njimi, pa so eden od načinov urejanja etničnega konflikta na Severnem Irskem tudi pristopi "od spodaj navzgor", ki temeljijo na t. i. imenovani hipotezi kontakta oziroma na prepričanju, da sta pogostost kontakta in možnost za izbruh konflikta obratnosorazmerni. V primeru Severne Irske bi to pomenilo, da čim pogostejši so stiki med katoliki in protestanti, tem manjša je možnost za medetnične napetosti in izbruh konflikta.²⁵

Eden izmed na hipotezi kontakta temelječih pristopov je tudi integrirano izobraževanje,²⁶ kjer se skupaj izobražujejo tako katoliki kot protestanti, učni načrt pa je oblikovan v smislu preseganja delitev med skupnostma. Poleg integriranega izobraževanja v severnoirskih šolah obstajajo programi, namenjeni krepitvi razumevanja druge skupnosti, vendar pa je po Ryanovem mnenju (1990: 74) problematično, da se odvijajo v večinoma segregiranem šolskem sistemu.

²³ Glej podpoglavje 7.1.

²⁴ Ryan za upravljanje etničnih konfliktov predlaga tri strategije (za vsako od njih pa tudi podstrategije), in sicer ohranjanje miru (*peace-keeping*), gradnjo miru (*peace-building*) in ustvarjanje miru (*peace-making*), na osnovi katerih oblikuje splošni okvir za reševanje nasilnih etničnih konfliktov.

Tabela 3.2.3.1.: Okvir za reševanje konfliktov

PROBLEM	STRATEGIJA	CILJNA SKUPINA
nasilno vedenje	ohranjanje miru (vojaške aktivnosti)	oborožene skupine
zaznana nezdržljivost interesov	ustvarjanje miru (politične aktivnosti)	odločevalci (vodje)
negativno vedenje in socialno-ekonomske strukture	gradnja miru (socialne in ekonomske aktivnosti)	navadni ljudje ("privrženci")

Vir: Ryan (1990: 52)

²⁵ Hipoteza kontakta zaradi svoje prevelike splošnosti sicer naleti na številne kritike, med drugim tudi, da lahko kontakt celo okrepi negativna čustva do nasprotne strani in pa poveča nasilje. Ryan (1990: 64) se zato odloči za pristop, po katerem je treba kontaktu še nekaj dodati, da postane bolj učinkovit.

²⁶ Glej podpoglavje 6.3.1.1.

Ker se otroci, ki so v veliki meri še neobremenjeni s preteklostjo in o drugi skupnosti še nimajo trdno izoblikovanih (negativnih) podob, ne vzgajajo le v šolah, je pomembno, kakšne vzorce, predstave o drugi skupnosti dobi otrok pri primarni socializaciji, ki poteka v družinskem okolju, in na ravni lokalne skupnosti. V tej smeri se mi zdijo pozitivne pobude, kot so skupne športne aktivnosti za katoliške in protestantske otroke, skupne počitniške delavnice itd. Za izboljšanje odnosov med skupnostma si sicer na Severnem Irskem prizadeva več institucij, med njimi tudi leta 1990 ustanovljeni *Community Relations Council*.

Poudariti pa gre, da se včasih tudi v primeru, ko obstajajo možnosti za stik med skupnostma, te zavrača zaradi mentalnih preprek, tj. negativnih podob, ki se jih projektira na drugo skupino (Ryan 1990: 59). Lahko pa pride celo do t. i. ujetosti v past, ko se pripadniki skupnosti počutijo zavezani k poteku dogodkov in težko spremenijo način delovanja. V past so ujeti, ker menijo, da so v določeno stvar preveč vložili, da bi odnehali.²⁷

Naj na tem mestu omenim še taksonomijo osmih makrometod regulacije etničnih konfliktov, ki sta jo oblikovala McGarry in O'Leary (1993: 4) in vključuje tako reševanje konfliktov kot upravljanje z njimi.²⁸ Med metode za upravljanje konfliktov namreč med drugim sodi konsociativna demokracija, ki je relevantna tudi v povezavi s Severno Irsko.²⁹

Za uspešno urejanje etničnega konflikta je torej nujno kombinirati pristope tako na mikroravni, tj. v smislu družbenih sprememb, kot tudi na makroravni, med političnimi akterji. Utopično bi bilo namreč verjeti, da se etnični konflikt lahko reši le prek družbenih sprememb, saj so te ponavadi omejene. Na Severnem Irskem se je, kot izhaja iz zgoraj zapisanega, uporabljalo več pristopov – več o njih in njihovem (ne)uspehu bo napisanega v nadaljevanju – sicer pa sta po mojem mnenju največji težavi na Severnem Irskem ravno ujetost v past ter pogrevanje zamer iz preteklosti.

²⁷ Kot pravi Ryan (1990: 60), je katoliška skupnost na Severnem Irskem zaradi dolge tradicije mučeništva (npr. izstradanje do smrti republikanskih zapornikov leta 1981) zelo naklonjena pasti žrtvovanja.

²⁸ Med metode za eliminacijo razlik McGarry in O'Leary uvrščata genocid, nasilne množične premike prebivalstva (etnično čiščenje), odcepitev in/ali razdružitev (samoodločba) ter integracijo in asimilacijo. Med metode za upravljanje razlik pa hegemonsko kontrolo, posredovanje tretje strani, kantonizacijo in/ali federalizacijo ter konsociativno demokracijo.

²⁹ Konsociativno demokracijo je v knjigi *Democracy in Plural Societies* iz leta 1977 predstavil Arend Lijphart. Osnovo konsociativne demokracije predstavlja sodelovanje med elitami, njene štiri osnovne značilnosti pa so: velika koalicijska vlada, ki jo sestavljajo politični vodje vseh ključnih segmentov pluralne družbe, veto manjšine, ki dodatno ščiti njene interese, proporcionalnost pri dodeljevanju ministrskih položajev ter razdelitvi finančnih sredstev v obliki državnih subvencij ter avtonomija posameznih segmentov (Lijphart 1992: 32–47). Lijphart (1992: 137–143) se v svoji knjigi posveti tudi primeru Severne Irske, kjer so po njegovem mnenju pogoji za konsociativno demokracijo večinoma neugodni. Teorija konsociativne demokracije je bila sicer deležna številnih kritik, predvsem zaradi poudarjanja vloge elit. V primeru severnoirskega konflikta pa je kritiko pristopa podal Dixon (1997), češ da je definicija konsociativne demokracije zelo raztegljiva in dovoljuje, da se uporabi vsakokrat, ko se zdi, da se konflikt bliža rešitvi. Tako je npr. Lijphart leta 1991 situacijo na Severnem Irskem označil kot neprimerno za omenjeno vrsto demokracije, ko pa se je etnični konflikt umiril, je leta 1996 izjavil, da "nedavni dogodki na Severnem Irskem močno okrepijo dokaze za teorijo konsociativne demokracije".

Poudariti velja, da v večetničnih družbah vedno obstaja možnost konflikta. Lake in Rothchild (1998: 345) tako menita, da so ukrepi za gradnjo zaupanja³⁰ sicer nujni za ohranjanje stabilnih etničnih odnosov ali ponovnega vzpostavljanja miru. Čeprav lahko kratkoročno zadržijo konflikt, pa ne morejo razrešiti strateških dilem, ki ostanejo močno ukoreninjene v odnosih med etničnimi skupinami. "Premirje" v večetničnih družbah je torej izjemno krhko.³¹

3.3. Devolucija

Devolucija je še eden izmed pojmov, ki se pogosto uporabljajo v povezavi s Severno Irsko. Gre za obliko decentralizacije oblasti, samouprave, ki se, če uporabimo Brezovškovo (1997: 186) definicijo, *"nanaša na podelitev oblasti teritorialnim enotam s strani centralne (državne) politične avtoritete, tako da je v končni posledici njen obstoj vedno odvisen od nje"*. To pomeni, da so teritorialnim enotam podeljene pravice lahko odvzete. O največji stopnji decentralizacije v devoluciji lahko govorimo takrat, ko je na teritorialne enote prenesen celoten obseg vladne dejavnosti in dejansko avtonomijo oziroma samoupravo (*home rule*) uživajo velika področja (Brezovšek 1997: 187). Če poenostavimo: devolucija pomeni, da centralna vlada prenese izvrševanje politične oblasti na podrejeno raven ali organizacijo, še posebej na regionalno ali lokalno vlado (Devolution1 n.d.).

Za lažje razumevanje pojma devolucija moramo pojasniti tudi razliko med devolucijo in federalizacijo. Žagar (1997: 804) pravi, da sta si v mnogočem podobni, saj je za obe značilno uveljavljanje decentralizacije na različnih področjih. Razlika je v tem, da *"v federacijah ustave – tako federalne ustave kot ustave federalnih enot – točno določajo in varujejo položaj, avtonomijo in pristojnosti federalnih, ki jih je mogoče omejiti, zmanjšati ali celo ukiniti le z ustavnimi spremembami, za katere se praviloma terja poseben ustavnorevidijski postopek"* (Žagar 1997: 804). Devolucija pa se po Žagarju (1997: 804) *"praviloma dogaja na zakonodajni ravni, tako da je mogoče že s spremembo zakonodaje v zakonodajnem postopku bistveno zmanjšati ali celo odpraviti pristojnosti in avtonomijo regij, uveljaviti centralizacijo na različnih področjih, oziroma celo ukiniti devolucijo"*.

Čeprav gre za podoben princip, je poglobljena razlika med njima torej v tem, da devolucija vključuje le začasen prenos izvrševanja oblasti, kar pomeni, da oblast tudi po prenosu dejansko ostane pri centralni vladi, država pa ostane unitarna. Skupščino, na katero je prenesena oblast, lahko tako centralna vlada v vsakem trenutku prekliče (Devolution2 n.d.).

³⁰ Sem štejeta izkazovanje spoštovanja, delitev oblasti, volitve ter regionalno avtonomijo in federalizem.

³¹ Kot je v pogovoru za Sobotno prilogo Dela povedal nekdanji veleposlanik Republike Irske v Sloveniji Gerald Ansbro, "...Severna Irska ne bo mirna dežela sama po sebi. Mir bo treba vedno ustvarjati." (Škerl 2005: 6)

V primeru moje diplomske naloge se devolucija nanaša na prenos izvrševanja oblasti z britanske vlade na severnoirske politične institucije. Te so sicer avtonomne, vendar pa jim centralna oblast lahko odvzame samoupravo, ker nimajo ustavno³² zagotovljenih izvornih pristojnosti, temveč le prenesene.

Velja poudariti, da se pojem devolucija v povezavi s Severno Irsko uporablja tako v smislu procesa prenosa izvrševanja oblasti na pokrajinske institucije kot tudi končnega cilja, tj. devolucije kot samouprave, ki je dosežen takrat, ko sta vzpostavljena tako pokrajinski parlament kot vlada, na katera se prenese izvrševanje politične oblasti. Sicer pa je v primeru Severne Irske seznam prenesenih pristojnosti na področju izvršilne in zakonodajne oblasti dokaj obsežen.³³

3.4. Nacionalist/republikanec

Gre za termina, ki se uporabljata za katolike na Severnem Irskem. Tako nacionalisti kot republikanci verjamejo, da bi se moralo 26 grofij sedanje Republike Irske in šest severnoirskih grofij združiti, zavzemajo se torej za isti cilj, razlika je le v tem, da bi republikanci za to uporabili tudi vojaška sredstva (Aolain 1996: 66). Kljub temu da je večina katolikov nacionalistov, pa republikanskih skupin ne podpirajo vsi (CAIN30 n.d.).

3.5. Unionist/lojalist

Omenjeni oznaki se uporabljata za protestante na Severnem Irskem. Za unioniste se označujejo nasledniki tistih, ki so v 19. stoletju nasprotovali avtonomiji Irske, kasneje pa so se strinjali z ustanovitvijo Severne Irske. Dandanes podpirajo severnoirsko politično unijo z Veliko Britanijo, nasprotujejo pa vmešavanju Republike Irske v severnoirske zadeve in ne želijo deliti oblasti z neunionističnimi strankami (Darby 1995). Med unioniste lahko uvrstimo večino protestantov (CAIN30 n.d.). Med lojaliste se šteje oseba, ki je lojalna britanski kroni, v severnoirskem kontekstu pa se pogosto uporablja v smislu opisa nekoga, ki bolj ali manj očitno podpira uporabo sile s strani polvojaških skupin, ki branijo unijo z Veliko Britanijo (CAIN30 n.d.). Ali kot pravi Aolain (1996: 66): termin lojalist je povezan z vojaškimi posegi za ohranjanje vezi z Združenim kraljestvom.

³² Združeno kraljestvo sicer ne pozna enotne, pisane ustave.

³³ Na področju izvršilne in zakonodajne veje oblasti so na severnoirske politične institucije prenesene pristojnosti na področju zdravstva, izobraževanja in usposabljanja, lokalne vlade (vključno s financami), socialnih storitev, stanovanjske politike, gospodarskega razvoja, kmetijstva, gozdarstva, ribolova, hrane, prometa, turizma, okolja, športa, dediščine in umetnosti. Vlada in parlament Združenega kraljestva pa ohranjata pristojnosti na področju ustave, zunanjih zadev, obrambe, nacionalne varnosti, imigracij, makroekonomske, fiskalne in monetarne politike, trgovine, prometne varnosti in predpisov, policije, kazenskih zadev in pravnega sistema (Hazell 2000: 18).

4. GEOGRAFSKE IN DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI SEVERNE IRSKE

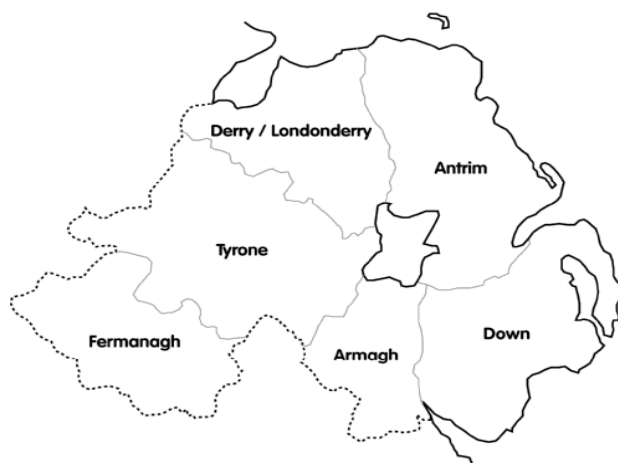
Severna Irsko je eden izmed štirih sestavnih delov Združenega kraljestva Velike Britanije in Severne Irske, ki ga poleg nje tvorijo še Anglija, Škotska in Wales. Kar je v tem okviru pomembnejše, pa je dejstvo, da je Severna Irsko hkrati najsevernejši del irskega otoka, ki je bil v začetku dvajsetih let minulega stoletja ločen od juga, kjer je bila ustanovljena Republika Irsko. Severna Irsko tako predstavlja dve tretjini najsevernejše pokrajine irskega otoka Ulster³⁴ in jo tvori šest od skupno 32 grofij irskega otoka, in sicer Derry/Londonderry,³⁵ Antrim, Fermanagh, Down, Tyrone in Armagh.

Slika 4.1.: Severna Irsko kot del irskega otoka

Vir: Northern Ireland Map n.d.

Slika 4.2.: Šest severnoirskih grofij

Vir: CAIN25 n.d.

³⁴ Ulster obsega devet grofij, in sicer Derry/Londonderry, Antrim, Fermanagh, Down, Tyrone, Armagh, Donegal, Cavan in Monaghan. Omeniti velja, da protestanti za Severno Irsko ponavadi uporabljajo ime Ulster, ki je površinsko večje, medtem ko jo katoliki poimenujejo šest grofij, s čimer poudarjajo dejstvo, da so bile te ločene od 26, ki tvorijo Republiko Irsko.

³⁵ Oznako Derry uporabljajo katoliki, medtem ko ga za Londonderry (konotacija na prestolnico Združenega kraljestva) označujejo protestanti.

Po zadnjem popisu prebivalstva iz leta 2001 živi na Severnem Irskem, ki meri 14.139 kvadratnih kilometrov, 1.685.267 ljudi (NISRA 2005b). Če upoštevamo podatke o tem, kako so vprašani odgovarjali na vprašanje o religiji in religiji, v kateri so vzgojeni, ugotovimo, da je bilo med njimi 53,13 odstotka protestantov, 43,76 odstotka katolikov, 0,39 odstotka vprašanih je na vprašanji o religiji in religiji, v kateri so vzgojeni, odgovorilo z drugi, 2,72 odstotka pa je izbralo odgovor nobena. Za primerjavo – po popisu prebivalstva iz leta 1991 je bilo na Severnem Irskem 41,5 odstotka katolikov (CAIN26 n.d.).

Kot je razvidno iz tabele 4.1., se je število katolikov na Severnem Irskem v 40 letih, od 1961 do 2001, zvišalo za 5,36 odstotka, po ocenah³⁶ pa za 8,46 odstotka. Razmeroma hitro naraščanje števila katolikov bi lahko po mnenju mnogih v naslednjih desetih do dvajsetih letih pripeljalo do situacije, ko bodo katoliki večinsko prebivalstvo v pokrajini³⁷ (Beggan, Indurthy 1999: 7). Da bi do tega lahko prišlo čez četrto stoletje, pa sta v študiji iz leta 1994, katere rezultate povzema Darby (1995: 25), ugotovila Coopers in Lybrand. To zbuja strah pri protestantih, hkrati pa v povsem drugačno luč postavlja določila Velikonočnega sporazuma, po katerem lahko večina prebivalstva na volitvah odloči o spremembi statusa Severne Irske.

Tabela 4.1.: Gibanje števila katolikov na Severnem Irskem po popisih prebivalstva in ocenah za leta 1961, 1971, 1981, 1991 in 2001

LETO POPISA	1961	1971	1981 ³⁸	1991	2001
Celotno prebivalstvo	1.425.042	1.536.065	1.532.196	1.577.836	1.685.267
Brez podatka o religiji ³⁹	26.400	142.500	274.000	174.061	233.853
Število katolikov	497.547	477.921	414.532	605.639	678.462
Odstotek katolikov	34,9 %	31,4 %	28,0 %	38,4 %	40,26 %
Ocenjeno število katolikov	502.800	559.800	586.400	651.700	737.412
Ocenjeni odstotek katolikov	35,3 %⁴⁰	36,8 %⁴¹	38,5 %⁴²	41,5 %⁴³	43,76 %⁴⁴
Odstotno zvišanje števila katolikov	-	+1,5 %	+1,7 %	+3,0 %	+2,26 %

Vir: prirejeno po CAIN 27 n.d.

³⁶ Da bi ugotovili resnično število katolikov na Severnem Irskem, je bilo narejenih več ocen. Te so navedene kot sprotne opombe k tabeli 4.1.

³⁷ Število katoliškega prebivalstva bi raslo še hitreje, če izjemno visoka rodnost ne bi bila povezana s pogostim izseljevanjem.

³⁸ Predvsem zaradi protestov v katoliških območjih, povezanih s stavkami republikancev, veliko število katolikov ni bilo zabeleženo.

³⁹ Po letu 1971 se je močno zvišalo število ljudi, ki ne želijo navesti svoje religije.

⁴⁰ Ocena je narejena na osnovi domneve, da je 20 odstotkov tistih, ki niso odgovorili na vprašanje o religiji, katolikov.

⁴¹ Ocena temelji na knjigi Paula Comptona iz leta 1978 *Northern Ireland: A Census Atlas*.

⁴² Ocena temelji na knjigi avtorjev Paula Comptona in Johna Powerja iz leta 1986 *Estimates of the Religious Composition of Northern Ireland Local Government Districts in 1981*.

⁴³ Ocena temelji na delu, ki sta ga Paul Compton in John Power naredila za Komisijo za pravično zaposlovanje.

⁴⁴ Popis prebivalstva iz leta 2001 je vključeval dodatno vprašanje o skupnostnem/religioznem ozadju, kar je omogočilo, da se tisti, ki so se prvotno označili kot "osebe brez religije ali religija ni navedena" razporedijo v osnovne religiozne skupine.

Sicer pa je na Severnem Irskem možno definirati tudi posebna območja, ki so tradicionalno katoliška oziroma protestantska. Kot je razvidno iz tabele 4.2., je posebej vidna prevlada katolikov v zahodnem Belfastu in protestantov v vzhodnem, slednji pa so močno prisotni tudi v Antrimu, Strangfordu, severnem Downu in Lagan Valley.

Tabela 4.2.: Odstotek katolikov in protestantov po volilnih okrožjih – odgovor o religiji ali religiji, v kateri je oseba vzgojena, popis prebivalstva 2001

VOLILNO OKROŽJE	ŠTEVILO PREBIVALCEV	% KATOLIKOV	% PROTESTANTOV
Vzhodni Belfast (<i>East Belfast</i>)	79.261	9,86 %	84,62 %
Severni Belfast (<i>North Belfast</i>)	86.066	44,93 %	51,86 %
Južni Belfast (<i>South Belfast</i>)	94.994	41,36 %	52,03 %
Zahodni Belfast (<i>West Belfast</i>)	87.610	82,68 %	16,22 %
Vzhodni Antrim (<i>East Antrim</i>)	84.062	15,75 %	79,17 %
Vzhodni Londonderry (<i>East Londonderry</i>)	88.737	37,94 %	59,23 %
Fermanagh in južni Tyrone (<i>Fermanagh & South Tyrone</i>)	91.127	55,58 %	43,05 %
Foyle	105.066	75,37 %	23,20 %
Lagan Valley	101.696	20,62 %	75,02 %
Srednji Ulster (<i>Mid Ulster</i>)	86.496	65,26 %	33,73 %
Newry & Armagh	100.950	67,16 %	31,83 %
Severni Antrim (<i>North Antrim</i>)	101.437	30,04 %	67,67 %
Severni Down (<i>North Down</i>)	85.992	11,68 %	81,63 %
Južni Antrim (<i>South Antrim</i>)	99.810	29,71 %	65,98 %
Južni Down (<i>South Down</i>)	104.658	66,34 %	31,82 %
Strangford	98.158	15,37 %	79,99 %
Zgornji Bann (<i>Upper Bann</i>)	102.947	42,87 %	54,67 %
Zahodni Tyrone (<i>West Tyrone</i>)	86.200	67,79 %	31,26 %

Vir: prirejeno po NISRA 2005a

Slika 4.3.: Severnoirska volilna okrožja

Vir: Whyte 2000

5. ORIS RAZVOJA DOGODKOV OD 12. STOLETJA DO LETA 1968

Razlogov, ki so pripeljali do zaostrovanja stališč manjšinskega katoliškega prebivalstva na Severnem Irskem in izbruha etničnega konflikta v poznih šestdesetih letih minulega stoletja, ni moč pojasniti brez orisa zgodovinskega dogajanja. Osnova za etnične tenzije in konflikt se je namreč oblikovala že v 17. stoletju, ko so Angleži z naseljevanjem protestantov med večinoma katoliško prebivalstvo pripomogli k oblikovanju večetnične družbe na irskem otoku.

V pričujočem poglavju bom predstavila dogajanje na irskem otoku vse od prvega vmešavanja Angležev v tamkajšnje zadeve pa do izbruha etničnega konflikta na Severnem Irskem leta 1968.

5.1. Od britanske invazije na irsko ozemlje do delitve irskega otoka (1169–1922)

Do prve britanske vojaške invazije na irsko ozemlje, ki je bilo takrat naseljeno s keltskim prebivalstvom,⁴⁵ je prišlo že davnega leta 1169 (Northern Ireland n.d.). Takrat so na povabilo izgnanega kralja Dermota MacMorraugha, ki je želel zopet zasesti prestol, na Irsko po pooblastilu angleškega kralja Henrika II. pripluli anglonormanski plemiči pod vodstvom Richarda FitzGilberta de Clareja (Connolly 2001: 667), znanega tudi pod imenom Strongbow. Osvojili so večja irska mesta in papež Adrian IV., ki je Henriku II. že leta 1155 dovolil, da prevzame nadzor nad irskim otokom, je njegovo oblast na Irskem potrdil (Conquest n.d.).

O tem, da je angleška oblast nad otokom prinesla kar nekaj sprememb, govori že dejstvo, da v irskem parlamentu, ki se je prvič sestal leta 1297, ni bilo domorodnih Ircev. Parlament je poleg tega nasprotoval kulturni integraciji Normanov, tiste, ki so sprejemali irski jezik, pa označil za "izprijene Angleže" (Finnegan, McCarron 2000: 8). Kot posledica omenjene politike so bili leta 1366 uvedeni do irskega prebivalstva restriktivni statuti iz Kilkennyja.⁴⁶ Vendar pa so se omenjeni ukrepi pokazali za neučinkovite, saj je do konca 15. stoletja angleška moč oslabela, in ti so na irskem otoku kmalu nadzorovali le še omejeno območje okrog Dublina (Gerard - Sharp, Perry 2001: 34).

⁴⁵ Gre za indoevropsko skupino, ki se je iz srednje Evrope razpršila na jug v Italijo in Španijo ter na zahod skozi Francijo v Britanijo. Do leta 500 pr. n. š. sta na Irskem tako že prevladovala keltski jezik in kultura. Kelti, ki so bili plemensko organizirani, so otok razdelili v približno 100 majhnih kraljevin (Connolly 2001: 666).

⁴⁶ Ti so prepovedovali poročanje Normanov z Irci, vstop irskemu prebivalstvu v mesta, obdana z obzidji, poleg tega pa je bilo nezakonito sprejemanje irskih imen, oblačil, običajev in jezika (Connolly 2001: 667).

Svojo moč so Angleži nad Irsko utrdili v času reformacije, ko je Anglija postala protestantska dežela z lastno anglikansko vero, katere vrhovni poglavar je bil monarh. Henrik VIII. se je razglasil za kralja Irske, tam razpustil samostane, zavzel zemljo in leta 1537 ustanovil protestantsko irsko cerkev (Conquest n.d.). Večina irskega prebivalstva ni klonila pritiskom po spreobrnitvi v protestantizem, ohranila je katoliško vero in se upirala tuji nadvladi. Angleži pa so na upore domačinov odgovarjali z ukrepom, ki se bo v nadaljevanju izkazal za enega ključnih pri prihodnjem razvoju dogodkov, in sicer z načrtnim naseljevanjem škotskih in angleških protestantov na irsko ozemlje,⁴⁷ s čimer so zmanjševali moč irskega prebivalstva. V Ulstru, ki je bil pred načrtno politiko naseljevanja irska provinca, kjer so imeli Normani najmanjši vpliv, se je omenjena politika začela izvajati leta 1609, ko je iz pokrajine pobegnila irska aristokracija. Posledica načrtnega naseljevanja je bila nova protestantska skupnost, ki se je od katoliških Ircev razlikovala po jeziku, veroizpovedi, kulturi in načinu življenja (Background n.d.).

Tudi po tem se irsko prebivalstvo ni vdalo. Leta 1641 je tako sledil še eden v vrsti uporov Ircev proti Angležem, ki ga je osem let kasneje krvavo zadušil Oliver Cromwell. Katolikom je bilo z Zakonom o nasledstvu na prestol odvzete še več zemlje, na Irsko pa se je preselilo še več protestantov (Conquest n.d.). Sicer pa se je kot najpomembnejša zmaga protestantov nad katoliki v zgodovino zapisala tista, ko je protestantski kralj William of Orange v bitki ob reki Boyne blizu Dublina 1. julija 1690 premagal odstavljenega katoliškega kralja Jamesa II. (History n.d.). Slednji je krono poskušal obdržati tako, da je pomoč poiskal pri irskem katoliškem prebivalstvu (Mirčev 1971: 1248), a pri tem ni bil uspešen. Protestanti to zmago vsako leto obeležujejo s pohodi po severnoirskih mestih, ki večkrat potekajo ravno skozi katoliške predele mest, kar le še povečuje možnost izbruhov nasilja.⁴⁸

Bitki ob reki Boyne je med letoma 1695 in 1727 sledilo obdobje uvajanja kazenskih zakonov, ki so katoliško prebivalstvo postavili v manjvreden položaj in pripomogli utrditi premoč protestantskega življa⁴⁹ (Finnegan, McCarron 2000: 12). Opisane razmere so botrovale nezadovoljstvu med irskim prebivalstvom in nadaljnjim uporom.

⁴⁷ Glej podpoglavje 6.1.

⁴⁸ Na tem mestu je potrebno omeniti še en pomemben dogodek. Gre za prvi neuspeh Jamesa II. Ob obleganju mesta Derry 12. avgusta 1689 so mladi trgovski vajenci (*t. i. Apprentice Boys*) zaprli mestna vrata in tako preprečili njegovi vojski vstop v mesto. Tudi ta dogodek protestanti še dandanes obeležujejo s pohodi (Connolly 2001: 669).

⁴⁹ Prvi v vrsti kazenskih zakonov – ti so veljali do leta 1829 – je katolikom prepovedal nošenje orožja, izobraževanje otrok in lastnino konja, vrednega več kot pet funtov. Zadnji kazenski zakon je katolikom odvzel še volilno pravico (Bardon 1996: 168–169), poleg tega jim je bilo tudi prepovedano kupovati zemljo (CAIN1 n.d.). Izobraževanje katoliških otrok in katoliške maše so potekale v tajnosti (History n.d.). Potrebno pa je omeniti, da se vsi ne strinjajo z opisom, po katerem so bili kazenski zakoni izjemno diskriminatorni do Ircev, češ da je nacionalistična skupnost le-te pogosto izrabljala v propagandne namene in jim dajala prevelik pomen. Po letu 1730 naj bi jih na določenih področjih uveljavljali le zelo površno, poleg tega pa je bila zakonodaja – čeprav v manjši meri – usmerjena tudi proti odpadnikom in prezbiterijancem (Finnegan, McCarron 2000: 13). Finnegan in

Leta 1798 je vodja organizacije Družba združenih Ircev (*Society of United Irishmen*) Theobald Wolf Tone tako organiziral vsesplošno vstajo, ki naj bi vodila v osamosvojitve Irske. Upor je britanskega premiera Williama Pitta (mandata: 1783–1801 in 1804–1806) prepričal, da bi bilo irski problem možno rešiti le s sprejetjem treh politik: z razpustitvijo irskega parlamenta, z zakonodajno unijo Irske z Veliko Britanijo v Združenem kraljestvu Velike Britanije in Irske ter s katoliško emancipacijo⁵⁰ (Conquest n.d.).

Z leta 1800 sprejetim Zakonom o združitvi (*Act of Union*), ki je Irsko popolnoma integriral v Veliko Britanijo, sta bila dosežena le prva dva cilja: ukinjen je bil 500 let star irski parlament, Irska pa je izgubila svojo sicer majhno politično avtonomijo in postala del Združenega kraljestva Velike Britanije in Irske (Connolly 2001: 671), v katerem pa ni imela enakovredne vloge (Finnegan, McCarron 2000: 22). Katoliki so emancipacijo dosegli šele z zakonom o katoliški emancipaciji iz leta 1829, ki je nekaterim katolikom - še vedno na podlagi premoženja - podeljeval volilno pravico⁵¹ in je bil sprejet predvsem po zaslugi irskega vodje Daniela O'Connella⁵² (Conquest n.d.).

Kmalu po tem, v prvi polovici 19. stoletja (1845 –1849), pa so se nad Irsko zgrnili črni oblaki. Deželo je prizadela velika krompirjeva lakota. Zaradi nje in kolere naj bi na Irskem umrlo približno milijon ljudi – podatki se namreč med sabo močno razlikujejo – več kot dvakrat toliko pa naj bi jih emigriralo v ZDA⁵³ in drugam (Grimm 1981: 708). Kljub lakoti je izvoz irskih žitaric, pa tudi masla, mleka in mesa, v Anglijo, ki bi več kot zadostil potrebam Ircev po hrani, tekel nemoteno (Grimm 1981: 708), kar je bil tudi vzrok, da se je na Irskem rodila zamera do britanske vlade, ki ni posredovala (Connolly 2001: 672).

Med irskimi katoliki, ki v Združenem kraljestvu Velike Britanije in Irske niso imeli dostopa do javnih služb in političnih funkcij – bili so tako rekoč drugorazredni državljani (Anderle 1996: 8) – se je tako po letu 1870 vse bolj krepila želja po avtonomiji s parlamentom v Dublinu, kjer bi imeli izvoljeni predstavniki popoln nadzor nad irskimi notranjimi zadevami, parlament pa bi

McCarron (2000: 282) zato ugotavljata, da so bili kazenski zakoni in pa sodelovanje tako protestantov in katolikov v Družbi združenih Ircev (*Society of United Irishmen*) in upor leta 1798 tudi ena (pogosto pozabljena, op. J. S.) oblika odnosa med obema skupnostma.

⁵⁰ Katoliška emancipacija se nanaša na proces, s katerim so katoliki, ki so bili obravnavani kot drugorazredni državljani, v poznem 18. in v začetku 19. stoletja pridobili državljanske pravice (Catholic Emancipation n.d.).

⁵¹ Leta 1868 je nato britanska vlada razširila volilno pravico na Irskem na vse moške, ki so živeli v gospodinjstvih v mestih, leta 1885 pa je bila omenjena pravica razširjena tudi na tiste, ki so živeli na vasi (Northern Ireland n.d.).

⁵² O'Connell si je prizadeval za doseg katoliške emancipacije – kar mu je tudi uspelo – in ukinitve irske unije z Veliko Britanijo z miroljubnimi sredstvi (Finnegan, McCarron 2000: 23). Leta 1823 je ustanovil katoliško združenje, ki je organiziralo kampanje za katoliško emancipacijo in popolne politične pravice za katolike (Connolly 2001: 671).

⁵³ V ZDA so irski priseljenci James Stephens, John O'Mahony in Jeremiah O'Donovan Rossa ustanovili Fenijance, prvo irsko organizacijo, katere cilj je bila demokratična irska republika. Irska veja Fenijancev je bila znana pod imenom Irska republikanska bratovščina (History n.d.).

sicer ostal pod westminstrsko oblastjo.⁵⁴ Zahteve po popolni neodvisnosti takrat namreč še niso imele velike podpore. Verjetno ni potrebno posebej poudarjati, da so unionisti temu nasprotovali, ulsterski protestanti pa so za nasprotovanje kakršnemu koli rahljanju vezi z Veliko Britanijo in za zaščito protestantskih interesov organizirali ulsterski unionistični svet ter red oranževcev (McKittrick, McVea 2001: 3).

Do osemdesetih let 19. stoletja so irski nacionalisti že tvorili pomemben blok v britanskem parlamentu. Leta 1886 so tako predložili prvi osnutek zakona o Irski (*First Home Rule Bill*), ki naj bi ji zagotovil avtonomijo, a ta, podobno kot tisti iz leta 1893, ni bi sprejet. Ob tretji predložitvi osnutka zakona je bil ta kljub temu da se je v Ulstru organizirala močna javna opozicija, leta 1914 sprejet, a se zaradi izbruha prve svetovne vojne ni nikoli izvajal (Connolly 2001: 3).

Na velikonočni ponedeljek, 24. aprila 1916, je nato polvojaška skupina Irska prostovoljna sila⁵⁵ (*Irish Volunteer Force*), predhodnica IRA, organizirala nepričakovano oboroženo vstajo. Uporniki so zasedli več ključnih stavb v Dublinu, svoj sedež pa so vzpostavili v poslopiju pošte, od koder je Pádraig (Patrick) Pearse razglasil Republiko Irsko. T. i. velikonočna vstaja, ki naj bi se razširila na celotno irsko ozemlje, a skoraj ni prestopila mej Dublina (O'Brien, Conor 1994: 137), je bila po tednu dni zadušena, njenih 15 voditeljev pa je britanska vojska usmrtila, kar jih je povzdignilo v narodne mučenike (BBC1 n.d.).

Želja Ircev po čim manjši povezanosti z Veliko Britanijo pa s tem ni ugasnila. Po prvi svetovni vojni je tako prizadevanja po avtonomiji zamenjala zahteva po neodvisnosti (McKittrick, McVea 2001: 4). Na volitvah leta 1918 je republikanska stranka Sinn Féin⁵⁶ dosegla pomembno zmago in zasedla 73 od skupno 105 poslanskih mest, rezerviranih za Irce v westminstrskem parlamentu. Ker pa se člani stranke niso strinjali s tem, da sedijo v Londonu, so v Dublinu januarja 1919 ustanovili, sicer neuraden, vzporeden irski parlament (*Dáil Éireann*) in razglasili neodvisno Republiko Irsko. Irski parlament naj bi sprejemal zakone, ki bi bili za Irce obvezujoči, hkrati pa je izvolil vlado pod vodstvom Eamona de Valera⁵⁷ (O'Brien, Conor 1994: 142–144).

⁵⁴ Ime Westminster se pogosto uporablja kot okrajšava za parlament Združenega kraljestva. Westminster je sicer del Londona, natančneje območje okrog cerkve Westminster Abbey, kjer je že več kot 900 let sedež angleške vlade. Parlament zaseda v westminstrski palači, v Westminsteru pa je tudi večina ministrstev (Westminster n.d.).

⁵⁵ Irska prostovoljna sila, ki je nastala 1913, je bila milica Irske republikanske bratovščine, leta 1919, ko je prvič zasedal irski parlament, pa se je preimenovala v IRA (CAIN10 n.d.).

⁵⁶ Sinn Féin (keltsko: mi sami) je leta 1905 ustanovljena stranka, ki predstavlja politično prepričanje velikega števila republikancev na Severnem Irskem in se zavzema za združeno Irsko. Zaradi njene povezanosti z IRA se jo označuje tudi za politično krilo IRA (CAIN15 n.d.).

⁵⁷ Eamon de Valera je bil edini voditelj velikonočne vstaje, ki ni bil usmrčen (History n.d.).

Britanska vlada je Dáil jeseni 1919 postavila izven zakona, kar je vodilo v vojno med britanskimi silami in podporniki neodvisne Irske. Westminsterški parlament je leta 1920, sredi angleško-irske vojne, sprejel Zakon o irski vladi⁵⁸ (*Government of Ireland Act*), ki je Severni Irski določil omejeno avtonomijo znotraj Združenega kraljestva Velike Britanije in Irske in je predvideval delitev otoka z ločenima parlamentoma za Severno Irsko, ki bi vključevala šest od skupno devetih grofij pokrajine Ulster,⁵⁹ ter katoliško južno Irsko s 26 grofijami (Aolain 1996: 65).

Maja 1921 so bile, kot je predvideval omenjeni zakon, parlamentarne volitve tako na Severnem Irskem kot na južnem Irskem. V severnoirskem parlamentu je 40 od skupno 52 sedežev pripadlo unionistični stranki UUP⁶⁰ sira Jamesa Craiga (1921–1940), njemu pa mesto prvega severnoirskega ministrskega predsednika (Aolain 1996: 65). Tako je nastala Severna Irska, ki se je za vedno ločila od južnega dela otoka, zmaga UUP na volitvah pa je pokazala njeno premoč, ki se je nadaljevala tudi v prihodnje. UUP je namreč vodila vse severnoirske vlade med letoma 1921 in 1972.

Izmed 128 poslancev, ki so bili izvoljeni v južnoirski parlament, se jih je 124, članov Sinn Féin, razglasilo za drugi parlament irske republike (*Second Dáil*) (Act n.d.). V času Second Dáil so potekala mirovna pogajanja med irsko republiko in britansko vlado. Sredi septembra 1921 je Dáil Éireann za udeležbo na mirovni konferenci v Angliji imenoval pet odposlancev,⁶¹ ki so 6. decembra podpisali na Zakonu o irski vladi temelječo angleško-irsko pogodbo (*Anglo-Irish Treaty*) (Second Dáil n.d.). Ta je med drugim predvidevala ustanovitev svobodne irske države, tj. dominiona znotraj britanskega Commonwealtha, ki bi obsegal 26 grofij, iz njega pa je bilo izključenih šest grofij na severu, ki so predstavljale dve tretjini province Ulster (Connolly 2001: 674–675).

De Valera se s pogodbo, ki Irski ni podelila statusa samostojne države, ni strinjal, in je odstopil s premierskega mesta. Med nasprotniki in podporniki pogodbe pa so izbruhnili spopadi, ki so se razširili v dve leti trajajočo irsko državljansko vojno (1921–1923), v kateri so zmagali podporniki pogodbe.

⁵⁸ Imenovan tudi *Fourth Home Rule Bill*.

⁵⁹ Odločitev, da Severno Irsko tvori le šest ulsterskih grofij, ni bila naključna. Če bi v njej ostalo vseh devet grofij, sestavnih delov Ulstra, bi bilo katoliškega prebivalstva 43,7 odstotka, v šestih okrožjih, ki so bila izbrana, da tvorijo Severno Irsko, pa je bilo katolikov le 34 odstotkov (Fox 1997). Katoliki so bili v večini le v dveh od šestih grofij, in sicer v grofijah Tyrone in Fermanagh (Thompson 1999).

⁶⁰ Leta 1905 ustanovljena UUP je zmernejša in večja od dveh glavnih unionističnih strank na Severnem Irskem (UUP in DUP) (CAIN16 n.d.). Prizadeva si za ohranitev Severne Irske v Združenem kraljestvu (Beggan, Indurthy 2002: 344).

⁶¹ Gre za Arthurja Griffitha, Michaela Collinsa, R.C. Bartona, E.J. Duggana in Georgea Gavana Duffyja (Second Dáil n.d.).

Sicer pa je bil po določitih angleško-irske pogodbe 16. junija 1922 izvoljen nov parlament, ki so ga priznavali tako nacionalisti kot britanska vlada in je nadomestil obstoječa parlamenta (Second Dáil n.d.).

5.2. Republikanske in lojalistične polvojaške skupine na Severnem Irskem

V povezavi z dogajanjem na Severnem Irskem je nujno omeniti tudi polvojaške skupine na republikanski in lojalistični strani, ki so z nasilnimi akcijami povzročile smrt številnih ljudi ne le na ozemlju Severne Irske, temveč tudi drugje po Združenem kraljestvu,⁶² pomembna pa je bila njihova vloga v pogajanjih, ki so pripeljala do sklenitve sporazumov. Čeprav na obeh straneh obstaja več polvojaških skupin, se pogovor, obtožbe in zahteve pogosto skoncentrirajo le na eno, najbolj izpostavljeno – IRA.

Glavni skupni imenovalec republikanskih skupin je, da si z vojaškimi sredstvi prizadevajo za ponovno združitev irskega otoka, medtem ko se lojalistične s fizično silo zavzemajo za ohranitev politične unije med Severno Irsko in Veliko Britanijo. V pričujočem poglavju navajam osnovne podatke o polvojaških skupinah na eni in na drugi strani, medtem ko je njihova vpletenost v dogajanje na Severnem Irskem razložena v nadaljevanju diplomskega dela.

Na republikanski strani je najpogosteje omenjana polvojaška skupina IRA, katere predhodnica je že omenjena Irska prostovoljna sila (*Irish Volunteer Force*), ki je nastala leta 1913, šest let kasneje pa se je preimenovala v IRA. Decembra 1969 je IRA, ki se povezuje z vodilno republikansko politično stranko Sinn Féin, razpadla na uradno IRA (*Official IRA*) in začasno IRA (*Provisional IRA*). Potem ko je uradna IRA poleti 1972 razglasila premirje, se termin IRA uporablja za organizacijo, ki se je razvila iz začasne IRA. Največ članov naj bi imela IRA v sredini sedemdesetih let 20. stoletja, in sicer okrog 1.500, ob prvi razglasitvi premirja leta 1994 pa naj bi jih bilo približno 500 (CAIN10 n.d.). Med republikanskimi skupinami velja omeniti še *Continuity IRA* – nastala leta 1996 in prevzela odgovornost za številne napade in poskuse napadov na Severnem Irskem – Pravo IRA (*Real IRA*) – ustanovljena konec leta 1997 iz odpadnikov IRA – in Irsko narodnoosvobodilno armado (*Irish National Liberation Army*) – ustanovljena leta 1974 iz odpadnikov uradne IRA.

⁶² Republikanske skupine naj bi od leta 1966 do septembra 2001 od skupno 3.673 žrtev ubile 2.151 ljudi, od tega največ, 1.780, IRA, lojalistične skupine naj bi bile odgovorne za 1.076 smrti (od tega UVF za 555, UDA pa za 415) (McKittrick, McVea 2000: 326).

Največja lojalistična polvojaška skupina na Severnem Irskem je UDA, ki se je iz več lojalističnih skupin oblikovala septembra 1971. Člani UDA so od leta 1973 v primeru, da so prevzemali odgovornost za uboje katolikov, uporabljali ime UFF. Kljub znani povezavi med skupinama je bila UDA za nelegalno razglašena šele avgusta 1992. UDA naj bi na vrhuncu svoje moči imela 40.000 članov, trenutno pa naj bi jih bilo nekaj 100. Druga pomembna lojalistična skupina je UVF, nastala leta 1966, ki je premirje razglasila leta 1994, največje število članov pa naj bi znašalo približno 1.500 (CAIN16 n.d.). LVF – nastala naj bi leta 1996 iz tistih članov UVF, ki so nasprotovali premirju – je bila prva polvojaška skupina, ki se je deloma razorožila v okviru Neodvisne mednarodne komisije za razoroževanje (CAIN11 n.d.). Med lojalističnimi polvojaškimi skupinami gre omeniti še *Red Hand Defenders* in *Orange Volunteers*, ki sta se pojavili leta 1998 (CAIN30 n.d.).

Na tem mestu bom pozornost namenila še leta 1795 ustanovljenemu redu oranževcev, ki je močno povezan z UUP, njegovo članstvo pa se giblje med 80.000 in 100.000. Oranževce najpogosteje povezujemo s pohodi, ki svoj vrhunec dosežejo v obeleževanju zmage protestantov v bitki ob reki Boyne, tiste, ki potekajo skozi katoliške dele mest, pa pogosto spremlja nasilje (CAIN12 n.d.). Red oranževcev je sicer vse od svojega nastanka politična organizacija, ki je močno nasprotovala zahtevam Irske po avtonomiji (CAIN27 n.d.).

Razmeroma skop opis polvojaških skupin je deloma posledica dejstva, da so podatki o njihovem članstvu, političnih povezavah in zalogah orožja v veliki večini zaviti v skrivnost.

5.3. Republika Irska in njena vloga v dogajanju na Severnem Irskem

Med prebivalci irskega otoka je po njegovi delitvi na dve politični entiteti obveljalo prepričanje, da je prišlo do nepravilne ločitve starodavnega naroda (Hamilton 2001: 32). Irska je svojo navezanost na Severno Irsko in teritorialno zahtevo po celotnem otoku celo vpletla v ustavo iz leta 1937 – natančneje v njen drugi in tretji člen – s katero je razglasila popolno neodvisnost t. i. Éire⁶³ od Velike Britanije.

Drugi člen ustave je tako določal, da je državno ozemlje Republike Irske sestavljeno iz celotnega otoka Irske, irskih otokov in teritorialnih morij. Po tretjem členu pa zakoni, ki jih sprejema parlament Republike Irske, veljajo le na ozemlju Republike Irske, tj. na južnem delu otoka. Namen tretjega člena je bil pojasniti, da je drugi člen le nekakšna deklaracija, in ne določilo, ki ima dejansko zakonsko moč (Articles n.d.).

⁶³ Ime države se je iz Éire v Republika Irska spremenilo leta 1949, ko je Republika Irska izstopila iz britanskega Commonwealtha in tako pretrgala še zadnjo vez z Veliko Britanijo (Gerard - Sharp, Pery 2001: 44).

Omenjena člena ustave sta bila posebej sporna za severnoirske unionistične politike, saj naj bi predstavljala iredentistično zahtevo Republike Irske do ozemlja Severne Irske (Hamilton 2001: 33). Nekateri nacionalisti na Severnem Irskem pa so bili mnenja, da ustava vlado Republike Irske zavezuje, da uporabi vpliv za doseg združene Irske.

Ko se je Republika Irska več desetletij spopadala z lastnimi, notranjimi težavami, predvsem z gospodarsko recesijo in visoko brezposelnostjo, ki so jih prekinjala obdobja gospodarskega razcveta, se ni temeljiteje posvečala dogajanju na Severnem Irskem. Drugače povedano: vpliv severnoirske krize na Republiko Irsko je bil šibkejši, kot bi bilo pričakovati. Čeprav je bila združitev irskega otoka želja irskih nacionalistov, pa so raziskave javnega mnenja pokazale, da volivci v Republiki Irski temu vprašanju niso namenjali mnogo pozornosti (Finnegan, McCarron 2000: 312).

Do pomembne spremembe v odnosu med Severno Irsko in Republiko Irsko je prišlo leta 1965, ko sta se srečala severnoirski premier Terence O'Neill (1963–1969) in njegov irski kolega Sean Lemass (1959–1966),⁶⁴ s čimer je slednji *de facto* pripoznal obstoj Severne Irske. Vendar pa so se srečanja končala, ko je v poznih šestdesetih letih minulega stoletja na Severnem Irskem prišlo do izbruha nasilja (Europe n.d.).

Predstavniki irske vlade so sodelovali na pogajanjih, ki so konec leta 1973 pripeljala do sprejema Sunningdalskega sporazuma, še pomembnejša pa je bila vloga Republike Irske pri Angleško-irskem sporazumu.⁶⁵ Z njim je bila namreč Republiki Irski prvič formalno pripoznana posvetovalna vloga v severnoirskih zadevah, v zameno za to pa je vlada Republike Irske prvič priznala obstoj Severne Irske in dejstvo, da naj ta ostane del Velike Britanije, razen v primeru, če s spremembo njenega statusa soglaša večina prebivalcev Severne Irske.

Po sprejetju deklaracije z Downing Streeta leta 1993 je interes za Severno Irsko v Republiki Irski narasel (Europe n.d.). "Sporna" člena ustave⁶⁶ pa je Republika Irska spremenila šele na osnovi leta 1998 sprejetega Velikonočnega sporazuma, ki se dotika tudi vprašanja samoodločbe za ustanovitev združene Irske. S tem se je tudi formalno odrekla teritorialni zahtevi po Severni Irski. Vseeno pa pokrajina na skrajnem severu irskega otoka ostaja ena izmed prednostnih nalog na agendi politikov v Republiki Irski.

⁶⁴ Glej podpoglavje 5.5.

⁶⁵ Glej podpoglavje 7.4.

⁶⁶ Glej podpoglavje 7.6.1.

5.4. Obdobje enostrankarske unionistične oblasti na Severnem Irskem

Na Severnem Irskem se je z že omenjenimi volitvami leta 1921 začrtala politična situacija, ki je pokrajino zaznamovala prihodnjih petdeset let. Med letoma 1921 in 1972 si je namreč večino v severnoirskih institucijah zagotovila unionistična UUP, ki je svoj dominantni položaj ohranjala tudi z diskriminacijo manjšinskega katoliškega prebivalstva. Eden izmed načinov ohranjanja večinske vladavine sta bila tudi prikrojevanje volilnih okrožij v korist protestantov⁶⁷ ter volilna pravica, ki je bila odvisna od lastnine (Aolain 1996: 68), s čimer je bilo iz volilnega procesa izključeno praviloma revnejše katoliško prebivalstvo (McKittrick, McVea 2001: 6).

Sicer pa o nestrinjanju med večinskim in manjšinskim prebivalstvom govori že dejstvo, da so unionisti za opis Severne Irske uporabljali termin Ulster, čemur so nacionalisti nasprotovali. Za katolike je namreč Ulster ena izmed štirih provinc, na katere je razdeljen irski otok,⁶⁸ in ga sestavlja devet grofij, medtem ko jih Severno Irsko tvori le šest izmed teh (ibid.: 5).

Čeprav je imela Severna Irska svoj parlament, pa je parlament v Londonu, v katerem je leta 1921 sedelo 13 severnoirskih poslancev, še vedno nadzoroval severnoirsko obrambo in zunanje zadeve, severnoirske trgovinske odnose z Veliko Britanijo, v veliki meri pa tudi severnoirske finance, carine in druge davke. Severna Irska pa je imela svoje ministre za finance, notranje zadeve, zdravje in socialno varstvo, izobraževanje, kmetijstvo, trgovino in razvoj (Somerset Fry, Somerset Fry 1991: 327). Severnoirski oblasti sicer ni bilo dovoljeno, da bi sprejemala zakone, ki bi dovoljevali diskriminacijo na osnovi vere in zakonov in bi bili v nasprotju s tistimi, sprejetimi v Westminsteru. Finnegan in McCarron (2000: 295) sta takratni odnos med Severno Irsko in Veliko Britanijo označila kot federalističen.

Takoj po prevzemu oblasti na Severnem Irskem so si unionisti z različnimi ukrepi zagotovili, da so oblast v svojih rokah tudi ohranili. Prvi severnoirski premier Craig je tako spremenil volilni sistem na lokalnih volitvah, kasneje pa tudi meje lokalnih skupnosti. Slednje je bilo velikega pomena zato, ker so lokalne oblasti igrale pomembno vlogo na področjih, kot sta dodeljevanja stanovanj in izobraževanje. Po za unioniste uspešni spremembi volilnega sistema na lokalni ravni je Craig v poznih dvajsetih letih minulega stoletja enako pot ubral glede volitev v severnoirski parlament. Spet je ukinil proporcionalni volilni sistem in ponovno določil meje volilnih okrožij (McKittrick, McVea 2001: 8–9).

⁶⁷ Glej podpoglavje 6.2.

⁶⁸ Druge tri so Leinster, Munster in Connaught.

Edina instanca, ki bi lahko posredovala in preprečila samovoljo unionistov, je bil parlament v Londonu, ki je po Zakonu o irski vladi kljub devoluciji ohranil vrhovno oblast nad severnoirskimi zadevami. Britanska vlada je Craigovim ukrepov sicer nasprotovala, a se je, ko so Craig in njegovi ministri zagrozili, da bodo odstopili, umaknila (ibid.: 10).

Katoliki, ki se na Severnem Irskem niso počutili najbolje, so upali na propad sistema in so pogosto bojkotirali nove institucije.⁶⁹ Tako jih npr. večina ni volila ali pa so, ker so vedeli, da je zmaga na volitvah skoraj nemogoča, to počeli le redko. Veliko jih je računalo na pomoč Republike Irske, ki pa se je tudi sama soočala s težavami (ibid.: 19–21).

V tridesetih letih je Severno Irsko močno prizadela gospodarska kriza. Ker delavsko gibanje ni bilo razvito, so se protestanti naslonili na red oranževcev, katoliki pa na IRA (Somerset Fry, Somerset Fry 1991: 330). IRA je nato med letoma 1956 in 1962 organizirala kampanjo za odpor proti britanski okupaciji, znano tudi pod imenom mejna kampanja ali operacija žetev (CAIN1 n.d.).

Tudi med drugo svetovno vojno se situacija na Severnem Irskem, ki so jo zaznamovali unionistična vladavina, nemoč katolikov in westminstrsko neukvarjanje s severnoirsko problematiko, ni spremenila. Na tem mestu pa gre omeniti dogodek, ki bi, če se ne bi zgodil daleč od oči javnosti, lahko močno spremenil tok severnoirske zgodovine. Leta 1940 je britanska vlada Winstona Churchilla (1940–1945 in 1951–1955) pristopila k irskemu premieru de Valeri⁷⁰ (1932–1948) s ponudbo, po kateri bi se v zameno za pomoč v drugi svetovni vojni Republika Irska – ta je v vojni ostala nevtralna – lahko združila s severnim delom otoka, ki pa je irski premier ni sprejel (McKittrick, McVea 2001: 23).

5.5. Prelomna šestdeseta leta in izbruh etničnega konflikta

V šestdesetih letih minulega stoletja je prišlo na severnoirskem prizorišču do pomembnih sprememb. Leta 1963 je krmilo severnoirske vlade prevzel Terence O'Neill, obdobje naslednjih šestih let, ki je predstavljalo kretnico v severnoirski zgodovini, je zato znano tudi pod imenom O'Neillova era (McKittrick, McVea 2001: 26). Svoj politični pristop je O'Neill pojasnil že v govoru leta 1964, ko je dejal, da sta njegova glavna cilja blaginja na Severnem

⁶⁹ Leta 1998 ob prejemu Nobelove nagrade za mir je David Trimble (UUP) dejal: "*Ulsterski unionisti, ki so se bali izolacije na otoku, so zgradili trdno hišo, ki pa je bila hladna za katolike. In severni nacionalisti, čeprav so imeli streho nad glavo, so se nam zdeli, kot da želijo hišo požgati.*" (McKittrick, McVea 2001: 6)

⁷⁰ De Valera je zapustil Sinn Féin, ustanovil novo stranko Fianna Fáil (keltsko: vojaki usode) in leta 1932 postal irski premier. Na tem mestu je bil 16 let, med letoma 1959 in 1973 pa je bil tudi predsednik Republike Irske (Gerard - Sharp, Perry 2001: 43).

Irskem in gradnja mostov med obema tradicijama (katoliki in protestanti, op. J. S.) (1960s n.d.).

Leta 1965 je v skladu z O'Neillovo napovedjo sledilo prvo uradno srečanje irskega in severnoirskega premiera – v Stormontu se je O'Neill srečal z irskim kolegom Seanom Lemassom⁷¹ (1960s n.d.). Unioniste je dogodek močno vznemiril, še najbolj pa je O'Neillovim poskusom vzpostavitve programa čezmejnega sodelovanja z Republiko Irsko nasprotoval Ian Paisley iz ulsterske svobodne prezbiterijanske cerkve⁷² (Aolain 1996: 74).

Poleg tega se je v šestdesetih letih zaradi izboljšanih izobraževalnih pogojev za katolike – zakon o izobraževanju je namreč omogočil brezplačno srednje šolanje, s čimer se je močno povečalo število katolikov, ki so obiskovali univerze (Internal n.d.) – oblikoval katoliški srednji razred, in ta je po zgledu podobnih gibanj drugod po svetu organiziral gibanje za državljanske pravice,⁷³ ki je zahtevalo državljanske pravice za katolike pri dodeljevanju stanovanj in priložnosti na zaposlitvenem področju.

Najpomembnejša skupina, ki se je borila za državljanske pravice, je bila NICRA, ki je nastala v začetku leta 1967 (Finnegan, McCarron 2000: 296). NICRA si je prizadevala za več ciljev, in sicer za volilni sistem po načelu "en volilec en glas" in univerzalno volilno pravico (do takrat so jo imeli le davkoplachevalci), za konec prikrojevanja volilnih okrožij, za prenehanje diskriminacije pri dodeljevanju stanovanj in zaposlovanju, predvsem v javnem sektorju, za ukinitvev Zakona o posebnih pooblastilih,⁷⁴ za razpustitev B-specialcev⁷⁵ ter za sistem, ki bi se ukvarjal s pritožbami glede diskriminacije (CAIN1 n.d.).

Avgusta 1968 je NICRA organizirala prvi pohod za državljanske pravice iz Coalislanda v Dungannon, 5. oktobra istega leta pa – kljub temu da so ga tamkajšnje oblasti zaradi strahu

⁷¹ Omenjeno srečanje naj bi imelo takrat razsežnost ameriško-ruskega vrha na višku hladne vojne (Aolain 1996: 74). Premiera obeh držav se namreč nista srečala že od dvajsetih let minulega stoletja, med obema vladama pa ni bilo skoraj nobenih stikov (McKittrick, McVea 2001: 29).

⁷² Ta je O'Neillovo izjavo o gradnji mostov komentiral z naslednjimi besedami: "*Izdajalec in most sta si zelo podobna, oba gresta namreč na drugo stran.*" (Aolain 1996: 74)

⁷³ Predhodnica gibanja za državljanske pravice je bila Kampanja za družbeno pravičnost, ki se je začela leta 1964 v Dungannonu in je opozarjala na področja diskriminacije katoliške skupnosti. Delovala je kot skupina pritiska, na poslance predstavniškega doma parlamenta je naslavljala pisma ter pisala pamflete, ki so opozarjali na primere diskriminacije katolikov (Finnegan, McCarron 2000: 296).

⁷⁴ Leta 1922 je severnoirska vlada sprejela Zakon o posebnih pooblastilih, ki je dovoljeval aretacije brez naloga, internacijo brez sojenja, neomejene preiskave, prepovedoval pa je zborovanja in publikacije. Zakon se je letno obnavljal, leta 1933 je postal stalen, z amandmaji pa je v veljavi ostal do leta 1972 (Cowell, Cowell 1999: 5). Leto kasneje ga je nadomestil Severnoirski zakon o nujnih ukrepih, ki je vojski dovoljeval štiriurno pridržanje oseb brez naloga, policiji pa kar tridnevno. Sicer pa je nov zakon vseboval več določil nekdanjega Zakona o posebnih pooblastilih (Finnegan, McCarron 2000: 305).

⁷⁵ Leta 1920 ustanovljeno rezervno policijsko polvojaško silo *Ulster Special Constabulary* so sestavljale tri enote. Medtem ko so bili A- in C-specialci razpuščeni leta 1925, so B-specialci, popolnoma protestantska enota, ostali. Na osnovi Huntovega poročila je B specialce aprila 1970 nadomestil Ulsterski obrambni polk (*Ulster Defence Regiment*) (CAIN16 n.d.).

pred spopadi s protestanti prepovedale – še v Derryju.⁷⁶ Pohod je večinoma protestantska RUC⁷⁷ prekinila, še preden se je dobro začel, in udeležence tepla s pendreki, čemur so sledili dvodnevni boji med katoliki in RUC. Dogajanje se je snemalo in incident je vplival na ljudi po vsem svetu. Dogodek mnogi štejejo za začetek 30-letnega obdobja etničnega konflikta,⁷⁸ v katerem je življenje izgubilo več kot 3.000 ljudi.

O'Neill je v času, ko je bil na čelu vlade, sicer uvedel določene reforme na ravni lokalnih oblasti,⁷⁹ vendar pa z njimi – tudi ali predvsem zaradi nepripravljenosti unionistične stranke – ni zadovoljil nobene od skupnosti.⁸⁰ Zato je moral leta 1969 odstopiti, na mestu ministrskega predsednika ga je zamenjal James D. Chichester - Clark (1969–1971) (Finnegan, McCarron 2000: 298).

Varnostna situacija na Severnem Irskem se je še posebej zaostрила poleti 1969. Do spopadov med katoliki in protestanti je prišlo, ko so slednji v počastitev pohoda vajencev, poleg bitke ob reki Boyne najpomembnejšega datuma v protestantskem letu, organizirali shod. Ko se je protestantska parada približala katoliškemu delu Derryja, imenovanemu Bogside, je prišlo do izbruha nasilja med katoliki in protestanti. Intervenirala je RUC, kasneje pa tudi B-specialci. Bitka v katoliškem delu Derryja, t. i. Bogsideska bitka,⁸¹ pa se je razširila tudi drugam (BBC2 n.d.).

Chichester - Clark je zato britanskega premiera Jamesa Callaghana (1976–1979) zaprosil, naj na Severno Irsko pošlje vojsko, ki bi pomagala policiji. Ta nad predlogom ni bil navdušen, saj bi vojaško posredovanje močno spremenilo politično ravnotežje med Belfastom in Londonom – vojska namreč ne bi bila pod oblastjo severnoirskega parlamenta. Britanska vojska je nato sredi avgusta vseeno posredovala, najprej v Derryju in nato v Belfastu. Katoliki so jo na začetku pozdravili kot zaščitnike katoliške skupnosti pred protestanti, kmalu pa so

⁷⁶ Po shodu v Derryju se je NICRA iz majhne, izolirane skupine aktivistov prelevila v gibanje, ki je imelo svoje veje v večini severnoirskih mest, kjer je bil večji delež katoliške populacije (CAIN2 n.d.).

⁷⁷ RUC je bilo med letoma 1922 in 2001 ime za severnoirsko policijo. Ker so jo v večini sestavljali protestanti, je bila deležna mnogo kritik nacionalistične skupnosti (CAIN14 n.d.).

⁷⁸ Popolnega soglasja o tem, kdaj je na Severnem Irskem izbruhnil nasilni etnični konflikt, sicer še vedno ni. Poleg že omenjenega se tako med drugim navajata še začetek Bogsideske bitke 12. avgusta 1969 ter intervencija britanske vojske dva dni kasneje (CAIN29 n.d.).

⁷⁹ Med drugim je lokalno vlado v Derryju zamenjal z razvojno komisijo, imenoval komisarje, ki so raziskovali diskriminacijo s strani vlade, oblikoval enakopravnejši sistem dodeljevanja stanovanj, deloma pa je izvedel tudi volilno reformo (Finnegan, McCarron 2000: 297).

⁸⁰ Posebej kritično so se do O'Neillovih (ne)uspehov opredelili v publikaciji z naslovom *We shall overcome*, ki je izšla ob desetletnici NICRA. V njej med drugim pišejo o njegovih dveh obrazih in uspehu, ki da naj bi bil le medijska iluzija. Dosegel naj bi le delno spremembo v odnosu do 50 let starega problema, v razrešitev katerega pa ni vložil dovolj truda (CAIN3 n.d.).

⁸¹ Rezultat bitke je bilo osem mrtvih (od tega šest katolikov), najmanj 750 ranjenih, 180 domov in drugih zgradb je bilo uničenih, 90 pa jih je zahtevalo popravilo. Okrog 1.800 družin, od tega 1.500 katoliških, je zbežalo z domov. Škoda pa ni bila le materialna, saj se je še povečalo nezaupanje med skupnostma (McKittrick, McVea 2001: 56–59).

nanjo začeli gledati kot na okupacijsko silo, ki podpira protestante (McKittrick, McVea 2001: 55–56). Britanska vlada je bila mnenja, da bo vojsko umaknila v roku nekaj dni, ker pa nasilju ni bilo videti konca, se je število enot britanske vojske na ozemlju Severne Irske sčasoma le še povečalo (BBC17 n.d.).

Kmalu je postalo jasno, da se nasilje ne bo umirilo samo od sebe. Sledila so prizadevanja za rešitev "severnoirskega problema", ki so obsegala niz političnih pobud, nešteto dni pogajanj in svoj vrhunec dosegla v "zgodovinskem" Velikonočnem sporazumu. Preden pa se posvetim urejanju severnoirskega konflikta, bom predstavila pogloblitve značilnosti severnoirske družbe in jih navezala na vzroke izbruha etničnega konflikta.

6. ANALIZA SEVERNOIRSKE DRUŽBE: DISKRIMINACIJA IN SEGREGACIJA

Pričujoče poglavje bo na osnovi analize severnoirske družbe skušalo predstaviti obseg diskriminacije katolikov na Severnem Irskem, ki je bila poglavitni vzrok za izbruh etničnega konflikta na Severnem Irskem v poznih šestdesetih letih minulega stoletja.

Pojma, ki sem ju postavila na čelo poglavja, najbolje predstavita severnoirsko družbo. Segregacija⁸² kljub določenim prizadevanjem za njeno izkoreninjenje še vedno ostaja značilnost Severne Irske, in sicer predvsem na področju izobraževanja, zaposlovanja, distribucije stanovanj, preživljanja prostega časa in medsebojnih odnosov, medtem ko je bilo o očitni diskriminaciji⁸³ v preteklosti moč govoriti predvsem na področju zaposlovanja, prikrojevanja lokalnih volilnih okrožij in dodeljevanja stanovanj.

Diskriminacija je bila, kot že pojasnjeno, eden izmed vzrokov za izbruh etničnega konflikta. V povezavi z njo je potrebno omeniti, da je, kljub temu da obstaja določena mera strinjanja o njenem obstoju,⁸⁴ na podlagi statistični podatkov težko pojasniti, kakšen je bil njen dejanski obseg.⁸⁵ Segregacija, ki je lahko tudi posledica diskriminacije, pa je značilnost severnoirske družbe že od njenih začetkov in je, kljub temu da neposredno ni eden izmed vzrokov konflikta med katoliki in protestanti, zelo pomembna pri ohranjanju etničnih tenzij med skupnostma.

Če pogledamo nekoliko v zgodovino, ugotovimo, da se je že omenjeno gibanje za državljanske pravice osredotočilo na izkoreninjenje diskriminacije katolikov. Leta 1969 pa so ugotovitve Cameronovega poročila pokazale, da je ravno diskriminacija na področju zaposlovanja in stanovanjske politike eden poglavitnih razlogov za nezadovoljstvo katoliške manjšine v času nemirov.

⁸² Pri segregaciji govorimo o fizičnem in družbenem ločevanju etničnih in rasnih skupin ali različnih spolov, posebej z vsiljevanjem uporabe ločenih šol, prevoza, stanovanj itd. (Segregation n.d.)

⁸³ Diskriminacija je posebno obnašanje do oseb oziroma različna obravnava oseb zaradi njihovih posebnosti, ki so označene kot drugačne, in zaradi njihove pripadnosti zaznamovanim skupinam (Ule 1997: 184). Po Allportu (Ule 1997: 183) je diskriminacija ena izmed petih stopenj izražanja predsodkov, ki "je že neposredno usmerjena proti pripadnikom drugih skupin". Kaže pa se "v *preprečevanju dostopa ogroženih skupin do nekih občin dobrin, na primer neenake možnosti šolanja, zaposlovanja, bivanja oziroma v kratenju njihovih osnovnih državljskih svoboščin in pravic, ki jih ima na razpolago dominantna skupina.*" (Ule 1997: 183)

⁸⁴ V obsežnem delu unionistične skupnosti še vedno vlada prepričanje, da katoliki niso bili deležni neposredne diskriminacije in da so bile razlike med skupnostma posledica strukturnih faktorjev (CAIN31 n.d.).

⁸⁵ Ocene o diskriminaciji katolikov med letoma 1921 in 1968 se raztezajo od najbolj črnih do popolnoma belih, resnica pa naj bi bila siva, torej nekje vmes (Gallagher, O'Connell 1983).

Protidiskriminacijska zakonodaja⁸⁶ je bila na Severnem Irskem prvič sprejeta potem, ko je bila leta 1972 začasno razpuščena severnoirska vlada in je bila uvedena neposredna uprava Londona. Po Severnoirskem ustavnem zakonu (*Northern Ireland Constitution Act*) iz leta 1973 je bila diskriminacija na verski osnovi prepovedana, sicer pa je zakon ščitil le pred neposredno diskriminacijo, tj. diskriminacijo, ki izhaja iz namernega dejanja (McCrudden 1999: 96–98).

Na Severnem Irskem je bil pogovor o enakosti in človekovih pravicah sicer največkrat le obrobna tema, leta 1998 pa je postal središčna. Velikonočni sporazum⁸⁷ je obe področji identificiral kot osnovna elementa v novi ustavni ureditvi. Strani v pogajanjih so tako v sporazumu med drugim potrdile seznam pomembnih pravic,⁸⁸ sporazum poleg tega predvideva ustanovitev severnoirske komisije za človekove pravice in komisije za enakopravnost, odgovornost za človekove pravice pa je bila zaupana tudi britansko-irski medvladni konferenci.

Določila o enakopravnosti je bilo treba s politične ravni prenesti na zakonodajno. Leta 1998 sprejeti Severnoirski zakon⁸⁹ (*Northern Ireland Act*) je tako ustanovil omenjeni komisiji, javnim oblastem pa je naložil obveznost, da vzpodbujajo enakost možnosti med različnimi posamezniki in skupinami, vključno z ljudmi različnih verskih prepričanj. Zahteve glede enakopravnosti in človekovih pravic odseva tudi leta 1998 sprejeti zakon o človekovih pravicah.

V nadaljevanju bom predstavila pet področij severnoirske družbe, za katera je (bila) značilna bodisi diskriminacija bodisi segregacija.

⁸⁶ Na Severnem Irskem je trenutno v veljavi pet protidiskriminacijskih zakonov, in sicer Severnoirski zakon o enaki plači (1970), severnoirska uredba, ki preprečuje diskriminacijo na osnovi spola (1976), Severnoirska uredba o odnosih med rasami (1997), Zakon proti diskriminaciji invalidov (1995) ter Severnoirska uredba o pravičnem zaposlovanju in ravnanju (1998) (Monitoring the EU Accession Process 2002: 382). Sicer pa je Severna Irska edina regija v okviru Združenega kraljestva s protidiskriminacijskimi zakoni, ki prepovedujejo diskriminacijo na osnovi verskega prepričanja. Omenjena zakonodaja je osredotočena na protestantsko in rimokatoliško skupnost (Monitoring the EU Accession Process 2002: 385).

⁸⁷ *The Agreement*, <http://nio.gov.uk/issues/agreelinks/agreement.htm>

⁸⁸ Gre za pravico do svobodne politične misli, pravico do svobode in izražanja religije, pravico do demokratičnega zasledovanja nacionalnih in političnih ciljev, pravico do ustavne spremembe z miroljubnimi in legitimnimi sredstvi, pravico do svobodne izbire bivališča, pravico do enakih možnosti v vsej družbeni in ekonomski aktivnosti, ne glede na razred, spol, etnično poreklo, nezmožnost in veroizpoved itd.

⁸⁹ *Northern Ireland Act 1998*, <http://www.hms.o.gov.uk/acts/acts1998/19980047.htm>

6.1. Lastništvo zemlje

Če želimo pojasniti dogajanje na področju lastništva zemlje, je nujno, da se ozremo daleč v zgodovino, saj se je na Severnem Irskem najpomembnejši proces v tej smeri odvijal že v 17. stoletju.

Ko je leta 1609 zaradi strahu pred Angleži iz Ulstra pobegnila irska aristokracija (t. i. pobeg grofov), se je v pokrajini ustvaril vakuum, ki so ga Angleži izkoristili za načrtno naseljevanje škotskih in angleških protestantov, katerega namen je bil odvzem zemlje Ircem in njihov popoln izgon iz Ulstra. Ker slednjega ni bilo mogoče doseči, so bili Irci potisnjeni v obrobna območja in prisiljeni v životarjenje. Poleg tega, da so protestanti zavzeli najboljše kmetijske površine – zemlja je bila dodeljena veleposestnikom in vojakom v zahvalo, ker so v vojnah služili angleški kroni – je katolike dodatno prizadela uvedba kazenskih zakonov⁹⁰ (Land n.d.).

Z načrtnim naseljevanjem protestantov se je vzorec lastništva zemlje v Ulstru močno spremenil. Za pokrajino so postala značilna veleposestva, mali najemniški kmetje z bolj ali manj trajnimi najemnimi pogodbami in množica delavcev brez zemlje (Culture n.d.).

Leta 1642, ko je bilo v Ulstru 10.000 od skupno 100.000 prebivalcev Angležev ali Škotov, drugi pa Irci, so imeli protestanti v lasti tri milijone od skupno 3,5 milijona akrov zemlje. Še strožjo politiko je po letu 1642 ubral Cromwell, ki je želel, da Irci ne bi bili lastniki zemljišč, in jih je izgnal v okrožja na skrajnem zahodu Ulstra. Poleg tega je nadaljeval z dodeljevanjem zemlje prišlekom (njihovo število se je zvišalo na 100.000), tako da je bilo v rokah katolikov le malo več kot 10 odstotkov Ulstra (Thomas 1997). Z Zakonom o nasledstvu na prestol iz leta 1652 so bila zasežena vsa katoliška zemljišča, ki so jih dodelili protestantom, katoliki pa so bili izgnani na odročna območja (Finnegan, McCarron 2000: 10). Do leta 1703 je zaradi načrtnega naseljevanja v rokah katoliških Ircev ostalo le 14 odstotkov vse irske zemlje, v Ulstru, kjer je bilo težišče naseljevanja, pa pet odstotkov (Background n.d.).

Omenjeni položaj se je nadaljeval do konca 19. stoletja, ko se je začela zemljiška reforma, po kateri so nekdanji najemniki in delavci postali lastniki zemljišč, veleposestva pa so razpadla na srednje velika in mala posestva (Culture n.d.).

6.2. Prikrojevanje volilnih okrožij

Termin prikrojevanje volilnih okrožij (*gerrymandering*) se nanaša na prakso, ki so jo po letu 1921 na Severnem Irskem izvajali unionisti. Slednji so večinsko oblast v pokrajini ohranjali

⁹⁰ Glej podpoglavje 5.1.

tudi s ponovno določitvijo meja lokalnih volilnih okrožij v korist protestantov⁹¹ ter z uvedbo volilne pravice na lokalni ravni, ki je bila odvisna od lastnine.

Po proporcionalnem volilnem sistemu bi katoliki na Severnem Irskem nadzorovali približno 40 odstotkov lokalnih svetov, kar pa se je spremenilo z ukinitvijo proporcionalnega volilnega sistema na lokalni ravni leta 1922 in ponovnim določanjem mej volilnih okrožij leta 1923. Medtem ko so nacionalisti leta 1920 še nadzorovali 25 izmed skupno 80 lokalnih svetov, je prikrojavanje volilnih okrožij poskrbelo za to, da sta bila po volitvah leta 1924 v rokah katolikov le dva lokalna sveta. Spremenjene meje so bile posebej učinkovite v kombinaciji z novo zakonodajo, ki je katolikom omejila volilno pravico (Fitzduff, O'Hagan n.d.).

Za zagotovitev protestantske premoči na volitvah sta bili tako oblikovani dve kategoriji volivcev: davčni zavezanci (primarni lastniki stanovanj, in sicer kot najemniki ali lastniki) ter osebe, ki so imele v lasti komercialno premoženje v letni vrednosti 10 ali več funtov. Glede na to, da sta lahko volili le dve osebi na stanovanje, je prva kategorija izločila podnajemnike ali odrasle otroke, ki so živeli doma. Ker so katoliki praviloma zasedali nižji ekonomski položaj in imeli večje družine, je do tega največkrat prihajalo pri njih. Osebe, ki so ustrezale drugi kategoriji, pa so za vsakih 10 funtov vrednosti svojega premoženja lahko imenovale posebne volivce, vendar največ šest. Glede na to, da je bilo več kot 90 odstotkov komercialnega premoženja na Severnem Irskem v lasti protestantov, je to le povečalo njihov vpliv na volilni izid⁹² (Fitzduff, O'Hagan n.d.).

Najbolj znan primer prikrojavanja volilnih okrožij je bil Derry, kjer je bila večina, 60 odstotkov prebivalstva, katoliška. Ker je bilo uživanje volilne pravice pogojeno s premoženjem, je lahko volilo le 40 odstotkov katolikov in 50 odstotkov praviloma bogatejših protestantov. Tako je Derry izpod oblasti nacionalistov prešel v roke unionistov, čeprav je v njem živela večina nacionalističnega prebivalstva (McKittrick, McVea 2001: 8–9).

Samo prikrojavanje okrožij lahko označimo za eno najbolj očitnih oblik diskriminacije katolikov. Nanj je v svojem poročilu opozorila Cameronova komisija, za konec te prakse pa si je prizadevala tudi NICRA. Tako prikrojavanje volilnih okrožij kot diskriminatorne prakse v

⁹¹ Obstajajo dokazi, da so to počeli tako katoliki kot protestanti (Fitzduff, O'Hagan n.d.).

⁹² Poseben pomen dobi prikrojavanje volilnih okrožij v luči dejstva, da so unionisti zaradi prevlade v političnih institucijah na ravni pokrajine ter v lokalnih svetih odločali o tako pomembnih zadevah, kot je dodeljevanje neprofitnih stanovanj. Pri tem je pogosto prihajalo do diskriminacije katolikov. S tem ko katolikom niso bila dodeljena stanovanja, pa jim je bila zaradi zgoraj omenjenih kategorij volivcev posledično odrekana tudi volilna pravica (Fitzduff, O'Hagan n.d.).

lokalnih oblasteh so bili sicer ukinjeni do zgodnjih sedemdesetih let⁹³ minulega stoletja (Darby 1995: 18).

6.3. Segregirano izobraževanje

Področje izobraževanja na Severnem Irskem je v svoji segregiranosti nekakšen odsev same družbe. Izobraževanje je, tako Smith (1999), segregirano po religiji,⁹⁴ po sposobnosti⁹⁵ in pogosto tudi po spolu. Problem segregiranega izobraževanja je gotovo v tem, da izoblikuje otrokovo osebnost, vpliva na njegovo dožemanje družbe v smislu mi/oni in tako njeno razdeljenost le še ohranja.

Kot alternativa segregiranemu šolstvu so se na Severnem Irskem oblikovale integrirane šole, kjer otroci obeh skupnosti sedijo skupaj v šolskih klopeh. Otroci, ki jih obiskujejo, tako dejansko spoznajo vrstnike iz druge skupnosti, ki jih drugače ne bi. Na ta način si mnenje o njih izoblikujejo na osnovi izkušenj, in ne na osnovi stereotipnih predstav. S tem lahko integrirano izobraževanje igra pomembno vlogo pri preseganju delitev med skupnostma in posledično pri mirovnem procesu. Ker pa se določena slika o drugi skupnosti oblikuje že zgodaj, je najbolje, da se otroci v integrirano izobraževanje vključijo že v osnovni šoli.⁹⁶ Poudariti pa velja, da je kljub uspehu, ki ga integrirano šolstvo doživlja, saj se število takih šol iz leta v leto večja, o njegovih učinkih in dejanskem vplivu na družbo še vedno težko govoriti.

V nadaljevanju bom predstavila kratko zgodovino šolstva na Severnem Irskem, pri čemer bom posebno pozornost namenila integriranim šolam.

6.3.1. Šole na Severnem Irskem

Ko je Severna Irška postala del Združenega kraljestva, so protestantske cerkve prenesle svoje šole pod državno oblast, v zameno za to pa je njihove šole – t. i. nadzorovane šole (*controlled schools*) – v celoti financirala država (Smith 1999). Katoliška cerkev je ohranila

⁹³ Osnova za spremembo je bilo poročilo Sira Patrika Macroryja iz leta 1970, ki je predlagalo, da sistem volilnih okrožij nadomesti 26 okrožnih svetov (CAIN32 n.d.).

⁹⁴ Vsaka skupnost ima svoje šole, ki jih največkrat obiskujejo samo katoliški oziroma protestantski otroci (Smith 1999).

⁹⁵ Pri 11 letih grede otroci skozi sistem selekcije, ki odloči, če bodo obiskovali gimnazijo ali poklicno srednjo šolo (Smith 1999).

⁹⁶ Kot sta v svoji raziskavi ugotovila Connolly in Healy (v Hargie, Dickson 2004: 293–294) otroci že pri starosti od treh do štirih let znajo identificirati znake in simbole skupnosti, ki ji pripadajo (zastave, nogometne jopiče itd.), in jih vrednotijo pozitivno, medtem ko tiste iz druge skupnosti definirajo kot negativne. Pri sedmih do osmih letih, ko nanje močneje vpliva tudi skupina vrstnikov, se takšno vedenje še utrdi, vključno s tem, da sprejemajo polvojaške skupine in se z njimi identificirajo. V starosti od desetih do enajstih let otroci že bolj razumejo kompleksnost situacije, v določeni meri razumejo nujnost pomiritve, razumejo pa tudi skupne točke obeh skupnosti.

oblast nad katoliškimi šolami, zato te do leta 1930 niso dobivale državnih sredstev, kasneje so bile le delno sofinancirane, zdaj pa država pokriva že vse njihove stroške (ibid.: 563).

Na Severnem Irskem poleg že omenjenih dveh tipov šol, nadzorovanih, ki se pogosto imenujejo tudi državne ali protestantske šole, ter katoliško vzdrževanih šol (*catholic maintained schools*), v javnem sistemu brezplačnega izobraževanja poznamo še druge vzdrževane šole (*other maintained schools*), ki so v lasti protestantske cerkve, prostovoljne srednje šole (*voluntary grammar schools*) ter integrirane šole (*integrated schools*) (CAIN28 n.d.), o katerih bo več govora v nadaljevanju.

6.3.1.1. INTEGRIRANE ŠOLE

Zgodovina integriranih šol sega v leto 1974, ko se je začelo gibanje z imenom Vsi otroci skupaj (*All Children Together*). To si je najprej prizadevalo, da bi katoliška cerkev poučevala verske vsebine tako v katoliških kot nekatoliških šolah, ko pa na tem področju ni bil dosežen napredek, je gibanje začelo kampanjo za integrirane šole, ki bi jih obiskovali tako protestanti kot katoliki (CAIN7 n.d.). Starši, vključeni v gibanje, so se odločili, da odprejo novo šolo, kjer bodo v šolskih klopek sedeli tako katoliški kot protestantski otroci.⁹⁷ Prva integrirana šola – srednja šola Lagan College⁹⁸ – je svoja vrata odprla leta 1981 v večinoma protestantskem južnem Belfastu (O'Connor 2002: 3).

Do odprtja prve integrirane šole je prišlo v času začetka etničnega konflikta, ko se je še okrepilo sovraštvo med skupnostma. Tako so, kot pojasnjuje O'Connorjeva (2002: 14), starši, ki so želeli vpisati otroka v integrirano šolo, naleteli na nerazumevanje drugih družinskih članov. Pogost protargument je bil, da gre za nove, neuveljavljene šole, brez tradicije, nekateri pa so dvomili tudi v dobro počutje otrok v teh šolah.

Oblasti so bile do integriranih šol nezaupljive, saj so oklevale, ali naj jih vključijo v problematiko odnosov med skupnostma. Prvi signal začetka formalne vladne podpore integriranemu šolstvu je bila tako okrožnica iz leta 1982 z naslovom *Izboljšanje odnosov med skupnostma: prispevek šol* (*The Improvement of Community Relations: the Contribution of Schools*), po kateri je vsak, ki deluje v izobraževalnem sistemu, odgovoren, da otrokom pomaga, da se med seboj razumejo in spoštujejo. Z vprašanjem izobraževanja in odnosov med skupnostma se ukvarja severnoirski svet za razvoj izobraževanja, ministrstvo za

⁹⁷ Integrirane šole so sicer odprte tudi za otroke iz drugih verskih skupnosti in ateiste.

⁹⁸ Prva integrirana šola je imela ob odprtju dva učitelja zaposlena za polni delovni čas, štiri za polovični delovni čas (peti je bil imenovan v roku 14 dni) in 28 učencev (O'Connor 2002: 3). Država je Lagan, ki je svoja vrata odprla kot zasebna šola, začela financirati leta 1984 (O'Connor 2002: 18).

izobraževanje pa od leta 1987 finančno podpre vse šole na Severnem Irskem, ki si prizadevajo za kontakt med katoliškimi in protestantskimi učenci. Njihovo število iz leta v leto narašča (Smith 1999).

Zakonsko podporo integriranemu izobraževanju je ponudil Severnoirski zakon o reformi izobraževanja iz leta 1989 (*Education Reform (Northern Ireland) Order 1989*), ki je predvidel tudi mehanizem za njihovo financiranje. Po stari zakonodaji – kategorijo integriranih šol sta uvedla šele severnoirska zakona o izobraževanju iz let 1984 in 1986 – so te namreč začele delovati kot zasebne šole, za finančna sredstva pa so se lahko prijavile šole, ko so zadostile standardom ministrstva za izobraževanje (CAIN7 n.d.). Spremembe v zakonodaji iz leta 1989 zdaj integriranim šolam omogočajo, da dobivajo finančno pomoč od dneva odprtja, z njim pa so integrirane šole postale del javnega šolstva v pokrajini. Zakon je poleg tega ministrstvu za izobraževanje naložil, da spodbuja razvoj integriranega šolstva (Smith 1999). Sicer pa nad integriranimi šolami bdi Severnoirski svet za integrirano izobraževanje (*Northern Ireland Council for Integrated Education – NICIE*).

6.3.1.1.1. Integrirane šole danes in v prihodnosti

Pri večini integriranih šol, ki se odpirajo v zadnjem času, ne gre za nove šole, temveč za preobrazbo že obstoječih šol, večinoma protestantskih, v integrirane. Zanimivo je, da se ni transformirala še nobena katoliška šola, česar po O'Connorjevi (2002: 49) ni pričakovati niti v bližnji prihodnosti.

Marca 2005 je bilo na Severnem Irskem 57 integriranih šol, od tega 19 srednjih in 38 osnovnih. Poleg tega je bilo še 19 integriranih otroških vrtcev. Integrirane šole obiskuje 17.149 učencev, kar predstavlja približno 5,5 odstotka celotne severnoirske šolske populacije (NICIE2 n.d.). Kljub željam, da bi se število učencev v integriranih šolah zvišalo, pa se pojavlja problem premajhnega števila takih šol. Zaradi pomanjkanja mest so morali tako pri vpisu septembra 2004 zavrniti 670 kandidatov (NICIE1 n.d.).

Med učenci v integriranih šolah je 45 odstotkov protestantov, enak odstotek katolikov, medtem ko preostanek tvorijo pripadniki drugih religij. Ponavadi je v integriranih šolah, ki jih ustanovijo skupine staršev, razmerje med katoliki, protestanti in drugimi 40 odstotkov proti 40 odstotkov proti 20 odstotkov. V šolah, ki nastanejo s transformacijo obstoječih šol v integrirane, pa je ravnotežje, zato ker so tam v preteklosti prevladovali učenci ene religije, večinoma težje doseči.⁹⁹

⁹⁹ Komunikacija po elektronski pošti z Roisin Marshall iz NICIE, 24. marec 2005.

Potrebno pa je omeniti, da poleg integriranih šol obstajajo še nekateri programi, ki spodbujajo večje stike med otroki, ki obiskujejo bodisi katoliške bodisi protestantske šole. Severnoirski zakon o reformi izobraževanja je v severnoirski učni načrt vključil čezkulturni temi, ki se nanašata na odnose med skupnostma – izobraževanje za medsebojno razumevanje (*Education for Mutual Understanding*) in kulturna dediščina (*Cultural Heritage*) (Smith 1999). Od leta 1989 tako tematika odnosov med skupnostma ni več izključena iz šol.

Kljub pozitivnemu razvoju na področju integriranega izobraževanja sicer še vedno ni znano, kakšni so rezultati in uspehi teh programov (Gallagher 1995). Kot ugotavlja O'Connorjeva (2002: 137), se obnašanje otrok v šoli in doma lahko popolnoma razlikuje. Otroci, ki so se v integriranih šolah razumeli s pripadniki druge skupnosti, so se lahko popoldne z njimi bojevali na ulicah. Integrirane šole namreč niso edini dejavnik socializacije, temveč le eden izmed mnogih.

Sicer pa je kljub podpori, ki jo integrirano izobraževanje uživa, potrebno omeniti tudi mnenja, po katerih so integrirane šole nepotrebne. Po prepričanju protestantov niso potrebne zato, ker so državne šole odprte za vse, in so tako potencialno integrirane šole, čeprav jih v resnici v večini obiskujejo protestanti (O'Connor 2002: 65). Argument, naj katoliki namesto katoliških obiskujejo protestantske, državne šole, ki bodo tako postale integrirane, je po mnenju O'Connorjeve (2002: 78) nesmiseln, saj kljub temu da delež katolikov v teh šolah narašča, ti niso deležni vsebin, povezanih s katoliško skupnostjo, pa tudi število katoliškega osebja je prenizko.¹⁰⁰ Po takem razmišljanju so za delitve med skupnostma odgovorni katoliki, saj otroke pošiljajo v svoje šole.

Po mojem mnenju je uvedba integriranih šol pomemben korak na poti preseganja delitev med skupnostma. Za še večji uspeh integriranega izobraževanja je sicer potrebno še večje število integriranih šol – večina katoliških in protestantskih otrok se namreč še vedno izobražuje ločeno –, ki bodo lahko sprejele večje število učencev, v nasprotnem primeru pa naj bi se v čim večji meri uporabljalo možnosti, ki jih ponujajo programi za krepitev stikov med skupnostma. Seveda pa je treba poudariti, da so integrirane šole le ena izmed možnosti za preseganje segregacije in krepitev razumevanja med skupnostma. Kot že omenjeno, na otroke vplivajo tudi drugi socializacijski dejavniki. Čudežev v smislu večje naklonjenosti drugi skupnosti tako ni pričakovati, če k temu ne spodbujata tudi družinsko okolje in družba kot celota.

¹⁰⁰ Katoliki se tako v protestantskih šolah dnevno soočajo z britanskimi simboli, kot so zastave, proslave se zaključijo z britansko himno, molitve so protestantske. Šole so zaznamovane s protestantizmom, in čeprav so katoliški učenci dobrodošli, ne smejo pričakovati, da bo v vsakodnevem šolskem življenju odsevala tudi njihova skupnost (O'Connor 2002: 85).

6.4. Področje zaposlovanja

Področje zaposlovanja je eno tistih, kjer je bila pogosto izpostavljena diskriminacija katolikov. Katoliki so bili sicer že tradicionalno znani kot v povprečju revnejši del prebivalstva, kar je močno povezano tudi z zaposlovanjem. Višje stopnje brezposelnosti, manj zaposlenih na vodilnih položajih – vse to je dolgo bilo in je delno še vedno značilnost zaposlitvene strukture manjšinske skupnosti.

6.4.1. Kratek zgodovinski oris

Kljub neobstoju empiričnih podatkov o povezanosti med religijo in brezposelnostjo pred letom 1971, so se že takrat pojavljale posamezne polemike o tem, da so katoliki na področju zaposlovanja diskriminirani. Po nemirih v letih 1968 in 1969 je navedbe potrdila Cameronova komisija, ki so ji kmalu sledila reformna prizadevanja v obliki sprejemanja zakonov in oblikovanja inštitucij (Gallagher 1991).

V obdobju enostrankarske vladavine unionistične stranke sta se, tako Breen (2000: 394), med najpogostejše vzroke za diskriminacijo na zaposlitvenem področju štela vladna regionalna politika, posebej kar zadeva umeščanje novih industrij, ter zaposlovanje v javnem in zasebnem sektorju. V povezavi z umeščanjem nove industrije se je med letoma 1949 in 1963 večina novih tovarn odprla na vzhodu Severne Irske, medtem ko so bili katoliki večinsko prebivalstvo na zahodu. Vendar pa vseeno ni moč trditi, da je šlo za namerno diskriminacijsko politiko unionistične oblasti. Podobna je ugotovitev na področju zaposlovanja v zasebnem sektorju, kjer naj v času unionistične vladavine ne bi bilo obsežnejših dokazov o diskriminaciji katolikov, čeprav je do nje v posameznih primerih prihajalo. O namerni diskriminaciji, katere dejanski obseg je sicer težko oceniti, pa nasprotno lahko govorimo na področju (ne)zaposlovanja katolikov v organih lokalne oblasti in v državni upravi, kjer njihov proporcionalni delež sicer ni bil nizek, vendar pa niso bili zadostno zastopani na višjih položajih (ibid.: 394).

Pomemben napredek v smeri zmanjševanja diskriminacije na zaposlitvenem področju predstavlja leta 1976 sprejeti Zakon o pravičnem zaposlovanju¹⁰¹ (*Fair Employment Act*), ki je diskriminacijo na verski ali politični osnovi pri zaposlovanju tako v zasebnem kot javnem sektorju označil kot nezakonito in ustanovil mehanizem za spodbujanje enakih možnosti (Gallagher 1991). Sum o diskriminaciji pri zaposlovanju so prizadeti naslavljali na Agencijo

¹⁰¹ Zakon je bil sprejet na osnovi poročila van Straubenzee iz leta 1973, po katerem bi moral biti prvotni cilj spodbujanje popolne enakosti na vseh področjih zaposlitvenih možnosti in ki ga je leto prej oblikovala s strani vlade ustanovljena delovna skupina za poročanje o navadah pri zaposlovanju v zasebnih podjetjih (Gallagher 1991).

za pravično zaposlovanje¹⁰² (*Fair Employment Agency*), ustanovljeno z omenjenim zakonom, ki je pritožbe preučevala, dajala predloge in, če je bilo potrebno, storilca predala sodišču (Gallagher 1991). Med letoma 1977 in 1985 je bilo na Sodišče za pravično zaposlovanje (*Fair Employment Court*) – najvišjo instanco za reševanje tovrstnih problemov – naslovljenih 408 pritožb, diskriminacija pa je bila ugotovljena le v 29 primerih (CAIN8 n.d.).

Slabost omenjenega zakona je bilo dejstvo, da je njegovo izpolnjevanje temeljilo povsem na svobodnem pristanku. Delodajalci so se k njegovemu izpolnjevanju lahko zavezali s podpisom deklaracije, pa tudi če so to storili, ni bilo nujno, da se bo preverjalo, če resnično zagotavljajo pravično zaposlovanje. Poleg tega je bilo pritožbe o diskriminaciji s strani delojemalcev težko dokazati (CAIN8 n.d.).

Leta 1989 se je zakonodaja na področja zaposlovanja še nekoliko zaostila. Sprejet je bil nov zakon o pravičnem zaposlovanju, ki je vključeval tudi določilo o obveznem nadzoru verske sestave delovne sile in izven zakona postavil tudi posredno, in ne le, tako kot zakon iz leta 1976, neposredne diskriminacije¹⁰³ (Gallagher 1991). Omenjeni zakon je prejšnjo agencijo za pravično zaposlovanje nadomestil z istoimensko komisijo, ki je imela nekoliko večje pristojnosti. Njena naloga je bila med drugim ustvarjati enake zaposlitvene možnosti med osebami z različnim verskim prepričanjem ter svetovati in pomagati delodajalcem, da lahko izpolnijo dolžnosti, ki jim jih nalaga zakon (Commission n.d.).

Vsi delodajalci, ki so zaposlovali več kot 25 ljudi, so morali nadzorovati versko sestavo svoje delovne sile in se registrirati pri komisiji (Melaugh 1995). Leta 1990 je tako od skupno 1758 delodajalcev v zasebnem sektorju, ki so bili nadzorovani, 273 imelo delovno silo, ki je bila v 95 ali več odstotkih sestavljena le iz pripadnikov ene verske skupnosti, 58 ni zaposlovalo nobenih katolikov, 38 pa nobenih protestantov (Sloane, Mackay 1997: 607). Po januarju 1992 se morajo pri komisiji za enakopravnost registrirati vsa zasebna in javna podjetja, ki zaposlujejo 11 ali več ljudi, in ji letno poročati o sestavi svoje delovne sile (BBC 2005c).

¹⁰² Graham (1984: 42) v svojem članku kritizira delovanje agencije, češ da med drugim ni nikoli popolnoma izkoristila svojih pristojnosti, da je bila slabo organizirana in da je bila le "fasada enakih možnosti".

¹⁰³ Neposredna diskriminacija v primeru zaposlovanja pomeni, da nekoga zaradi njegovega verskega prepričanja ali političnega mnenja obravnavaš z manjšo naklonjenostjo kot nekoga drugega v enakih okoliščinah (npr. nekdo ne dobi dela, ker je katolik). Posredna diskriminacija pa vključuje uvedbo zahteve ali pogoja, ki pripadnike določene verske skupine postavlja v manj ugoden položaj pri pridobivanju zaposlitve ali na delovnem mestu (npr. na delovno mesto katolika postavi zastavo Združenega kraljestva) (CAIN8 n.d.).

Sprejetju novega zakona je sledilo tudi zvišanje števila vloženih pritožb glede diskriminacije. Med letoma 1992 in 1994 so javne službe in zasebna podjetja zaradi ugodno rešenih tožb na sodišču za pravično zaposlovanje morale odšteti milijon angleških funtov odškodnine, in kar 80 odstotkov teh sredstev je šlo v roke katolikom (Darby 1995: 18).

S 1. marcem 1999 je v veljavo stopila Severnoirska uredba o pravičnem zaposlovanju in ravnanju (*Fair Employment and Treatment NI Order*), po kateri je diskriminacija na osnovi verskega prepričanja ali političnega mnenja nezakonita (Equality n.d.). Naloge komisije za pravično zaposlovanje pa je oktobra 1999 prevzela komisija za enakopravnost, ustanovljena na osnovi že omenjenega severnoirskega zakona.

Po Breenu (2000: 394) katoliki na trgu dela tudi dandanes ostajajo v nepriviligiranem položaju, poleg tega pa se delna diskriminacija katolikov nadaljuje. Vprašanje ostaja, kakšen je njen obseg in v kolikšni meri ohranja deprivilegiran položaj katolikov. V nadaljevanju bom predstavila, katere razlike lahko na zaposlitvenem področju opazimo med katoliki in protestanti.

6.4.2. Razlike med katoliki in protestanti na zaposlitvenem področju

Na področju zaposlovanja je med katoliki in protestanti moč opaziti razliko v stopnji brezposelnosti in v tipu zaposlitve.

Podatki iz tabele 6.4.2.1. kažejo, da je stopnja brezposelnosti pri katolikih višja vse od leta 1971, ko so bili ob popisu prebivalstva prvič objavljeni tudi socialno-ekonomski podatki po posameznih verskih skupinah. Leta 1971 je bila tako stopnja brezposelnosti pri katolikih 13,8-odstotna, pri protestantih pa je znašala 5,5 odstotka. Če primerjamo stopnje brezposelnosti po spolih, ugotovimo, da so pri moških iz obeh skupnosti večje razlike kot pri ženskah. Sicer pa so se razlike v stopnjah brezposelnosti med obema skupnostma po letu 1981, tudi zaradi vedno strožje zakonodaje na tem področju, zniževale. Leta 2001 je bila tako brezposelnost med protestanti 4,3-odstotna, pri katolikih pa 8,3-odstotna, kar je v primerjavi z letom 1981, ko je bila stopnja brezposelnosti pri obeh skupnostih najvišja, 7,1 in 17,2 odstotka manj.

Tabela 6.4.2.1.: Stopnje brezposelnosti katolikov in protestantov na Severnem Irskem

LETO	PROTESTANTI		KATOLIKI		OBA SPOLA	
	moški	ženske	moški	ženske	protestanti	katoliki
1971	6,6 %	3,5 %	17,2 %	6,9 %	5,5 %	13,8 %
1981	12,4 %	9,6 %	30,2 %	17,1 %	11,4 %	25,5 %
1991	12,7 %	8,0 %	28,4 %	14,5 %	10,7 %	22,8 %
2001¹⁰⁴	4,7 %	3,9 %	9,9 %	6,1 %	4,3 %	8,3 %

Vir: NISRA 2001

Ob tem se pojavi vprašanje, zakaj so stopnje brezposelnosti pri katolikih višje. Strokovnjaki, ki so se posvetili temu vprašanju, so prišli do več ugotovitev, ki pa višjih stopenj brezposelnosti med katoliki po mojem mnenju posamično ne morejo pojasniti. Vsaka je lahko le del razlage, določen odstotek pa k razlikam v stopnji brezposelnosti prispeva tudi diskriminacija katolikov, ki je bila v preteklosti mnogo bolj opazna.

Med katoliki naj bi bilo tako več brezposelnih med drugim zato, ker jih večina živi na periferiji, kjer je manj zaposlitvenih možnosti in je brezposelnost višja. Ena od razlag je tudi, da do višje brezposelnosti med katoliki prihaja zato, ker imajo večje družine in posledično manj spodbude za delo, saj lahko z naslova socialne pomoči dobijo več denarja, kot bi znašala njihova plača. Med katoliki naj bi bilo več brezposelnih, ker v večji meri delajo v industrijah, kjer je stopnja brezposelnosti tradicionalno višja, poleg tega pa katoliki bolj verjetno živijo v nižjih socialno-ekonomskih skupinah. Poleg tega v državnih službah v času unionističnega režima naj ne bi želeli delati. Zaposlitvene možnosti za katolike naj bi zmanjševalo tudi dejstvo, da zapustijo šolo manj kvalificirani v primerjavi s protestanti, še posebej pa imajo zaradi razlik v učnih načrtih manj znanja na področju znanstvenih in tehnoloških predmetov kot protestanti. Na zaposlitvene možnosti katolikov pa naj bi vplivalo tudi dejstvo, da večino prvih zaposlitev najdemo preko neformalnih stikov – glede na to, da je zaposlenih več protestantov kot katolikov, je to tako za slednje težje (Gallagher, O'Connell 1983).

Poleg razlik v stopnjah brezposelnosti pa so med protestanti in katoliki tudi razlike glede zaposlitve po posameznih sektorjih. Po popisu prebivalstva leta 1971 je Aunger tako objavil študijo, v kateri je preučil zaposlitveno strukturo katolikov in protestantov in ugotovil, da protestanti zasedajo višje zaposlitvene razrede, medtem ko katolike najdemo predvsem v nižjih. Verske skupine so bile delno segregirane tudi po tipu industrije, tako da so protestanti prevladovali v tistih z višjim statusom, katoliki pa so bili skoncentrirani v tistih z nižjim in z

¹⁰⁴ Podatki raziskave *Labour Force Survey*, ki se izvaja četrtletno, na njeni osnovi pa NISRA oblikuje Poročilo o religiji (*Religion Report*) (NISRA 2004).

višjo stopnjo brezposelnosti. Tudi znotraj iste zaposlitvene kategorije pa so protestanti praviloma zasedali vodilne položaje (Gallagher, O'Connell 1983).

Skozi leta se je stanje na tem področju spremenilo. Komisija za pravično zaposlovanje je v svojem poročilu iz leta 2003, ki vsebuje podatke 486.420 nadzorovanih delodajalcev, ugotovila, da se je od leta 1990 delež katolikov zvišal v vsaki zaposlitveni skupini, najbolj pa na področju menedžerskih, administracijskih in profesionalnih zaposlitev (Equality 2003).

Sicer pa moramo med zaposlitvenimi področji, kjer so zgodovinsko prevladovali protestanti, izpostaviti severnoirsko policijo. Ta se je do leta 2001 imenovala kraljevska ulsterska policija oziroma RUC, katoliška skupnost pa je ni nikoli sprejela kot svoje – tudi zaradi njene večinoma protestantske sestave, uporabe besede kraljevski v imenu in uporabe zastav in emblemov Združenega kraljestva (Finnegan, McCarron 2000: 22). Skozi celotno zgodovino so RUC v veliki večini sestavljali protestanti,¹⁰⁵ česar pa ne moremo v celoti pripisati diskriminaciji katolikov. Ti naj se tudi sami ne bi odločali za zaposlovanje v RUC, saj je IRA tiste, ki so se ji pridružili, napadala, in ker so RUC dojemali kot protestantsko silo za protestante (Constabulary n.d.). Tudi zato so dokazi o očitni diskriminaciji na tem področju bolj šibki.

Enostranska sestava RUC pa je igrala pomembno vlogo pri tem, da se vprašanju policije niso izognili niti v Velikonočnem sporazumu. Zahtevali so natančen pregled RUC, t. i. Pattenova komisija pa je v poročilu med drugih predlagala popolno reorganizacijo policije, in sicer nadomestitev RUC z novo policijsko silo, ki bi vključevala pripadnike obeh skupnosti in bi sprejela nevtralne zastave in embleme. To se je tudi zgodilo, saj zdaj njen znak krasita simbola tako krone kot harfe (Constabulary n.d.). Pattenovo poročilo poleg tega predvideva, da se osebje v novo severnoirsko policijo sprejema v razmerju 50 : 50, vlada pa namerava do leta 2010 doseči 30-odstotno zastopanost katolikov v policiji (Comments 2002).

Diskriminacijo katolikov na zaposlitvenem področju, na katero je opozarjalo že gibanje za državljanske pravice, je bilo torej zaznati predvsem v višjem proporcionalnem deležu protestantov na vodilnih mestih, medtem ko razlike v stopnjah brezposelnosti med katoliki in protestanti niso izključno njena posledica. Sicer pa se je diskriminacija pri zaposlovanju skozi leta zmanjševala, za kar je zaslužna predvsem vedno strožja zakonodaja.

¹⁰⁵ Leta 1936 je bilo v RUC 17 odstotkov katolikov, leta 1969 pa 11 odstotkov (Gallagher, O'Connell 1983).

7. SEVERNOIRSKI ETNIČNI KONFLIKT IN NJEGOVO UREJANJE

Prizadevanja za umiritev razmer na Severnem Irskem in za doseganje političnega okvira, po katerem bi si katoliki in protestanti delili oblast v pokrajini, so se izkazala za težavno in dolgotrajno početje. Šele po približno tridesetih letih bolj ali manj (ne)uspešnih poskusov je bil izpogajan Velikonočni sporazum, ki je predstavljal osnovo za delitev oblasti med obema skupnostma.

V naslednjih podpoglavjih bom natančneje predstavila različne poskuse urejanja severnoirskega etničnega konflikta, pri čemer se bom še posebej posvetila Sunningdalskemu, Angleško-irskemu in Velikonočnemu sporazumu.

7.1. Zaostrovanje nasilja in "začasni" odvzem avtonomije pokrajinskim institucijam

V letih 1970 in 1971 se je nasilje na Severnem Irskem le še stopnjevalo. Poleti 1970 so v katoliški četrti v Belfastu Falls Road tako uvedli policijsko uro, ki je dokončno zastrepila odnose med katoliki in protestanti (McKittrick, McVea 2001: 61). Severnoirski premier Chichester - Clark se je znašel v nezavidljivem položaju. London je nanj pritiskal z zahtevami po politični reformi, unionisti, ki so verjeli v vojaško rešitev problema, pa so svoja stališča še bolj zaostrovali. Ker nasilje ni prenehalo, je Chichester - Clark zaprosil britanskega kolega Edwarda Heatha (1970–1974) za ostrejšše varnostne ukrepe. Ta je ponudil le dodatne sile, zato je severnoirski premier odstopil (ibid.: 65).

Nasledil ga je Brian Faulkner (1971–1972), ki je ravnotežje poskušal doseči s kombinacijo varnostnih in političnih ukrepov (ibid.: 66). Vendar pa je v svojem mandatu, poleg dejstva, da je precenjeval RUC in podcenjeval IRA, naredil dve odločilni napaki: mislil je, da bo uporaba internacije¹⁰⁶ občutno izboljšala varnostno situacijo in da Heath ne bo razpustil severnoirske skupščine (ibid.: 81).

¹⁰⁶ Politika internacije brez sojenja (aretacija in pridržanje oseb, za katere obstaja sum, da so člani nelegalnih polvojaških skupin), ki jo je izvajal Faulkner, so na Irskem uporabljali večkrat, ponovno pa so jo po izbruhu nasilja uvedli 9. avgusta 1971 in jo uporabljali do 5. decembra 1975. V tem obdobju je bilo priprtih 1.981 ljudi, od tega kar 1.874 katolikov (CAIN4 n.d.). Neučinkovitost internacije se je pokazala po številu hitrih izpustitev in predvsem izbruhu nasilja na ulicah. Zaostrišla pa je tudi stališča katolikov (McKittrick, McVea 2001: 72–73).

Z internacijo pa je povezan tudi eden izmed najbolj znanih in še vedno deloma skrivnostnih dogodkov iz novejše severnoirske zgodovine – krvava nedelja (*Bloody Sunday*). V nedeljo, 30. januarja 1972, je NICRA v Derryju organizirala demonstracije za državljanske pravice, ki so bile s strani severnoirske vlade prepovedane.¹⁰⁷ Bilanca dogodka: člani padalskega polka britanske vojske so ubili 13 neoboroženih ljudi (junija 1972 je zaradi poškodb umrl še eden) in ranili nadaljnjih 13 (CAIN5 n.d.). Zaradi dogodkov na krvavo nedeljo in internacij pa se je podpora IRA le še okrepila.¹⁰⁸

Ker so se bombne kampanje še stopnjevale, je Faulkner britansko vlado zaprosil, naj ponovno oboroži RUC – to so na osnovi Huntovega poročila iz leta 1969 razorožili – in ustanovi B-specialce (Troubles n.d.). Heath, ki je želel, da bi se internacija končala in da bi si oblast na Severnem Irskem delili katoliki in protestanti, pa je, nasprotno, severnoirski vladi naročil, naj nadzor nad policijo v pokrajini prepusti neposrednemu nadzoru iz Londona (McKittrick, McVea 2001: 80). Faulkner se je temu uprl – on in njegovi ministri so odstopili – Heath pa je marca 1972 začasno suspendiral severnoirsko samoupravo, in s severnoirskimi zadevami so upravljali neposredno iz Londona (Troubles n.d.).

Omenjeni korak britanske vlade lepo pokaže, kakšne pristojnosti je centralna oblast v Londonu kljub devoluciji, temelječi na zakonu o irski vladi, ohranila na Severnem Irskem. Sicer pa se je kmalu izkazalo, da suspenzija severnoirskih institucij ne bo imela le začasnega značaja. Severna Irska je namreč samoupravo dobila prvič spet leta 1999, vmes pa je bila – z izjemo petmesečne prekinitve leta 1974 – ves čas pod neposredno upravo Londona.

Po suspenzu severnoirskih političnih institucij je bila uvedena nova oblika oblasti s posebnim vladnim oddelkom, Severnoirskim uradom (*Northern Ireland Office*) za upravljanje vsakdanjih zadev, in funkcija britanskega ministra za Severno Irsko – prvi je bil William Whitelaw (1972–1973) (CAIN6 n.d.).

¹⁰⁷ Udeleženci mirnega pohoda so zaradi barikad padalskega polka britanske vojske, ki je imel nalogo nadzirati shod, spremenili smer pohoda, skupina večinoma mladih udeležencev dogodka pa je pričela s kamenjem obmetavati vojake na barikadah. Sledilo je streljanje s strani britanskih vojakov, ki naj bi ga ti začeli šele potem, ko so iz množice streljali nanje, medtem ko udeleženci pohoda trdijo, da so vojaki prvi zgrabili za orožje (CAIN5 n.d.). Preiskavo o dogodku je britanski premier Heath zaupal angleškemu vrhovnemu sodniku Lordu Widgeryju. Po njegovem poročilu iz aprila 1972 si britanski vojaki niso zaslužili kazni in niso streljali prvi. Zaradi zahtev po neodvisni preiskavi je trenutni britanski premier Tony Blair 29. januarja 1998 v izjavi spodnjemu domu britanskega parlamenta napovedal novo preiskavo, ki naj bi jo vodil Lord Saville of Newdigate (BBC3 n.d.). Več informacij o preiskavi je na voljo na spletni strani <http://www.bloody-sunday-inquiry.org>.

¹⁰⁸ Katoliški duhovnik Edward Daly je po dogodkih na krvavo nedeljo med drugim dejal: "Veliko mladih v Derryju, ki so bili pred tem bolj pacifistični, je zaradi tega postalo bolj militantnih." (McKittrick, McVea 2000)

7.2. Sunningdalski sporazum – od kratke avtonomije do neposredne uprave Londona

V nadaljevanju so se vrstili poskusi, da bi na Severnem Irskem ponovno vzpostavili avtonomne politične institucije, ki ne bi bile vodene enostrankarsko, temveč bi si oblast v njih delili katoliki in protestanti.

Whitelaw je tako novembra 1972 objavil razpravo z naslovom *Prihodnost Severne Irske (The Future of Northern Ireland)*, v kateri je Republiki Irski formalno priznan legitimen interes za zadeve na Severnem Irskem. Gre za t. i. irsko dimenzijo, ki se tukaj prvič pojavi, z njo pa je bilo hkrati pripoznano, da je neomejene unionistične večinske oblasti konec in da bo prihodnji prenos oblasti temeljil na partnerstvu (McKittrick, McVea 2000). Whitelaw je poleg tega izpustil številne internirance in zapornikom, povezanim s polvojaškimi skupinami, dodelil status posebne kategorije¹⁰⁹ (McKittrick, McVea 2001: 84).

Britanska vlada je marca 1973 poskusila z iniciativo pod imenom *Severnoirski ustavni predlogi (Northern Ireland Constitutional Proposals)*. Ta je predvidevala ustanovitev 78-članske severnoirske skupščine, ki bi jo oblikovali na osnovi proporcionalnega predstavništva, v njej pa bi, podobno kot v vladi, kot partnerji sodelovali unionisti in nacionalisti. Omenjeni dokument je poleg tega potrdil severnoirski ustavni status znotraj Velike Britanije, hkrati pa je predvideval nove povezave na relaciji sever–jug tj. med Republiko Irsko in Severno Irsko (ibid.: 91).

Na osnovi iniciative je bil sprejet Zakon o severnoirski skupščini (*Northern Ireland Assembly Bill*), volitve za predlagano 78-člansko skupščino pa so bile 28. junija 1973 (McKittrick, McVea 2000). Podporniki skupščine so si razdelili 52 sedežev, 26 sedežev pa je pripadlo njenim nasprotnikom (NILTS2 n.d.). Prvič je novoizvoljena skupščina zasedala 31. julija 1973, šele konec novembra pa je bil med zmagovalkami volitev – koalicijo SDLP,¹¹⁰ Faulknerjevih unionistov in Stranke zavezništva¹¹¹ (*Alliance Party of Northern Ireland*) –

¹⁰⁹ Gre za poseben status, ki so ga imeli obsojeni za zločine povezane s terorizmom. Političnim zapornikom tako ni bilo treba nositi zaporniških uniform ali opravljati zaporniških del, dovoljeni so jim bili dodatni obiski in zavoji hrane. Omenjeni status je bil leta 1976 ukinjen, zaporniki v zaporu Maze v jugozahodnem Belfastu pa so morali spoštovati enaka pravila, kot so veljala za kriminalce. Temu so se uprli, in sicer z dvema protestoma; odejnim in umazanim. Sledile so gladovne stavke, najbolj znana je tista Bobbyja Sandsa, ki je po 66 dneh odrekanja hrani tudi umrl (BBC4 n.d.). Objava njegove smrti 5. maja 1981 je v republikanskih območjih sprožila nemire (BBC5 n.d.). Velja omeniti, da je vodstvo IRA gladovni stavki nasprotovalo (Mallie, McKittrick 2001: 34), Sinn Féinu pa je po stavki zrasla podpora (ibid.: 48).

¹¹⁰ SDLP je največja nacionalistična stranka na Severnem Irskem, nastala 21. avgusta 1970, njen prvi vodja pa je bil Gerry Fitt (1970-1979). Stranko, ki si prizadeva za združeno Irsko na osnovi sporazuma, podpirajo v večini katoliki, pripadniki srednjega in delavskega razreda (CAIN15 n.d.).

¹¹¹ Stranka zavezništva je aprila 1970 ustanovljena zmerna stranka, ki podpira unijo Severne Irske in Velike Britanije, a sprejema formalne povezave med Severno Irsko in Republiko Irsko. Njeni člani so večinoma pripadniki srednjega razreda, in sicer tako katoliki kot protestanti (CAIN34 n.d.).

dosežen dogovor o pokrajinski vladi (CAIN5 n.d.). Vlado je sestavljalo 11 članov (šest iz UUP, štirje iz SDLP in eden iz Stranke zavezništva), ki so imeli glasovalno pravico, medtem ko štirje – dva iz SDLP ter po eden iz UUP in Stranke zavezništva (McKittrick, McVea 2000) – niso smeli glasovati (CAIN5 n.d.).

Oblikovanju vlade je sledilo srečanje vodij omenjenih strank s predstavniki britanske in irske vlade. Ulsterski unionisti, ki jih je vodil Brian Faulkner (1971–1974), SDLP pod vodstvom Gerryja Fitta (1970–1979) in Stranka zavezništva, ki jo je vodil Oliver Napier (1972–1984), so se skupaj z britanskim in irskim premierom, Edwardom Heathom in Liamom Cosgraveom (1973–1977), med 6. in 9. decembrom 1973 srečali na konferenci v Sunningdalu (BBC6 n.d.).

Konferenco so sklenili s sprejetjem Sunningdalskega sporazuma ¹¹² (*Sunningdale Agreement*). Ta natančneje določa sestavo irskega sveta, ¹¹³ v katerem naj bi sodelovali tako predstavniki Republike Irske kot Severne Irske, deloval bi po načelu soglasnosti, sestavljala pa bi ga svet ministrov ter posvetovalna skupščina. ¹¹⁴ Sporazum vključuje tudi določila o financiranju irskega sveta in njegovega stalnega sekretariata.

Sicer pa se na konferenci britanska in irska vlada nista mogli sporazumeti o zelo pomembni temi, tj. statusu Severne Irske. Ker nista prišli do ene, skupne izjave, sta k zaključnemu poročilu konference dodali vsaka svojo. ¹¹⁵ Nesoglasja pa so obstajala tudi glede čezmejnega sodelovanja na varnostnem področju (McKittrick, McVea 2001: 96).

Največja napaka pogovorov je bila gotovo ta, da vanje niso bili vključeni politiki, ki so nasprotovali delitvi oblasti med katoliki in protestanti. Najbolj sporno določilo za nasprotnike sporazuma je bil irski svet – torej sodelovanje med Republiko Irsko in Severno Irsko. O šibkem konsenzu glede sporazuma pa priča tudi podatek, da britanska in irska vlada nista

¹¹² *The Sunningdale Agreement*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/sunningdale/agreement.htm>

¹¹³ Določila za oblikovanje irskega sveta je vseboval že Zakon o irski vladi iz leta 1920, vendar se ta takrat ni vzpostavil (Sunningdale n.d.).

¹¹⁴ Svet ministrov naj bi sestavljalo sedem članov vlade Republike Irske in sedem članov severnoirske vlade, drugi člani irske in severnoirske vlade pa bi lahko v razpravi o zadevah v njihovi pristojnosti sodelovali brez volilne pravice. Predsedstvo sveta ministrov, kjer bi se odločitve sicer sprejemale po načelu soglasja, bi rotiralo po dogovoru med predstavniki irske in severnoirske vlade. Drugi del irskega sveta, posvetovalno skupščino, pa naj bi sestavljalo 30 članov spodnjega doma parlamenta Republike Irske (izbrani iz predstavnikov spodnjega doma irskega parlamenta na osnovi proporcionalnega sistema z enojnim prenosljivim glasom) ter 30 članov severnoirske skupščine (izbrani iz vseh njenih članov na osnovi proporcionalnega sistema z enojnim prenosljivim glasom).

¹¹⁵ V irski izjavi je pisalo, da do spremembe v statusu Severne Irske ne bo prišlo, dokler s tem ne bo soglašala večina njenih prebivalcev. Tudi britanska vlada se je zavezala, da bo še naprej podpirala želje večine severnoirskega prebivalstva. Če bo v prihodnosti želja večine, da postane del združene Irske, jo bo britanska vlada pri tem podprla.

uspeli sprejeti skupnega stališča glede statusa Severne Irske. Ustava Republike Irske je v tistem obdobju Severno Irsko namreč še vedno prištevala k ozemlju republike.

Sicer pa dileme, ki so spremljale sprejetje Sunningdalskega sporazuma, niso preprečile, da bi 1. januarja 1974 svojo funkcijo nastopila severnoirska vlada, ki jo je vodil prvi mož UUP Faulkner. Vendar pa se Faulkner na čelu severnoirske vlade ni obdržal dolgo – potem ko je vodilni organ UUP z glasovanjem zavrnil sporazum, je moral namreč odstopiti.¹¹⁶ Stranke, ki so sporazumu nasprotovale – poleg Faulknerju nasprotnih unionistov, še DUP,¹¹⁷ unionistična napredna stranka Vanguard in drugi lojalisti – pa so v severnoirski skupščini ustanovile opozicijski Združeni ulsterski unionistični svet (*United Ulster Unionist Council*) (BBC7 n.d.).

Vladi so nov udarec prizadejale volitve v westminstrski parlament 28. februarja 1974, kjer so sile, ki so nasprotovale sporazumu, zasedle kar 11 od skupno 12 severnoirskih sedežev, edini izvoljeni prosunningdalski kandidat pa je bil Fitt. Z namenom, da bi nova severnoirska vlada prekinila z delom, je sredi maja 1974 lojalistična organizacija Ulsterski delavski svet (*Ulster Worker's Council*) organizirala dvotedensko industrijsko stavko, ki je vlado prisilila k odstopu¹¹⁸ (BBC7 n.d.).

Kratko obdobje devolucije se je tako končalo, in 30. maja 1974 je bila nad pokrajino znova uvedena neposredna uprava Londona. Temu so ponovno sledila prizadevanja za vzpostavitev pokrajinskih institucij in devolucijo, ki pa niso bila uspešna vse do sprejema Velikonočnega sporazuma in do oblikovanja na njem temelječih institucij.

7.3. Prizadevanja za ponovno vzpostavitev avtonomije

Več kot deset let je trajalo, da je bil po propadu Sunningdalskega sklenjen Angleško-irski sporazum, natančneje, mednarodna pogodba med Združenim kraljestvom in Republiko

¹¹⁶ Ko je izgubil podporo skrajnih unionistov, je Faulkner junija 1974 ustanovil svojo stranko Unionist Party of Northern Ireland.

¹¹⁷ Poleg UUP glavna unionistična stranka na Severnem Irskem, ustanovljena leta 1971, katere poglavitna naloga je braniti ustavni položaj Severne Irske znotraj Združenega kraljestva (CAIN9 n.d.).

¹¹⁸ Prvi dan je bila stavka omejena na majhen prostor, odziv nanjo pa je bil slab. Kasneje se ji je podpora povečala, prekinitve dobave električnega toka so imele resne posledice za industrijo in trgovino, zaprte so bile ceste, potovanja so bila onemogočena, zmanjkalo je nafte, avtomobilov ni bilo moč uporabljati. Vrelišče so napetosti dosegle 17. maja 1974, ko so v Dublinu in Monaghanu brez opozorila eksplodirale bombe in terjale 33 žrtev. Gre za največje število smrtnih žrtev v enem dnevu v celotnem obdobju težav. Leta 1993 je krivdo za smrti prevzela UVF, po nekaterih domnevah pa naj bi bila v bombardiranju vpletena celo britanska vojaška obveščevalna služba (BBC8 n.d.). Sicer pa je stavka pokazala moč protestantov, da uničijo sistem, ki mu nasprotujejo. Na Severnem Irskem so namreč imeli očitno številčno premoč, poleg tega pa so zasedali vodilne položaje v ključnih industrijah (McKittrick, McVea 2001:108).

Irsko, v kateri je bila slednji prvič pripoznana posvetovalna vloga v severnoirskih zadevah. Sicer pa vmesno obdobje razen predlogov, kako naj bi izgledalo severnoirsko politično prizorišče, in ki so večinoma ostali le črka na papirju, ni prineslo konkretnjših rešitev.

7.3.1. Ustavna konvencija

Kot prvega v nizu sicer neuspešnih poskusov omenimo ustavno konvencijo, ki jo je julija 1974 predlagala britanska vlada, za njen uspeh pa si je najbolj prizadeval britanski minister za Severno Irsko Merlyn Rees (1974–1976) (Byrne 2001: 335). Cilj konvencije je bil oblikovanje predloga o sestavi institucij, ki bi ustrezale obema skupnostma. Ker pa so imeli v 78-članski konvenciji, izvoljeni 1. maja 1975, večino, 47 mest, ekstremni unionisti Združenega ulsterskega unionističnega sveta, je ta nasprotovala delitvi oblasti med skupnostma in se zavzela za vrnitev k večinski vladavini unionistične stranke (CAIN17 n.d.). Rees jo je zato 9. marca 1976 razpustil.

Pojavila se je dilema: kateri politični usmeritvi slediti, če ni soglasja niti o večinski oblasti niti o delitvi oblasti. Posledica tega je bil odmik od iskanja političnega dogovora in osredotočenje na varnostno in gospodarsko področje.

7.3.2. Zasuk s političnega na gospodarsko in varnostno področje

Novo usmeritev je posebej britanski minister za Severno Irsko Roy Mason (1976–1979), ki je Reesa zamenjal septembra 1976 (McKittrick, McVea 2001: 114). Po Masonovem mnenju je bilo iskanje političnega dogovora med strankami brez pomena, zato se je raje osredotočil na aktivnosti varnostnih sil in ustvarjanje delovnih mest, že ob začetku mandata pa je povedal, da ima namen poraziti IRA (ibid.: 119). IRA in lojalističnih skupin se je lotil s strožno varnostno politiko, zato se je leta 1977¹¹⁹ bistveno znižalo število žrtev nasilja polvojaških skupin (ibid.: 122).

Maja 1979 je prišlo na britanskem političnem prizorišču do sprememb, ki so pomembno vplivale tudi na dogajanje na Severnem Irskem. Oblast je namreč prevzela konservativna stranka, premierka je postala Margaret Thatcher (1979–1990), mesto britanskega ministra za Severno Irsko pa je od Roya Masona prevzel Humprey Atkins (1979–1981) (Elliott, Flackers 1999). Ta je leta 1979 predstavil posvetovalni dokument, ki je vseboval različne modele nadaljnjega razvoja oblasti na Severnem Irskem, nasprotoval pa je neposredni upravi

¹¹⁹ Unionisti so maja 1977 sicer razmišljali o tem, da bi s silo dosegli vrnitev k večinski oblasti, a so se stališča različnih strank znotraj Združenega ulsterskega unionističnega sveta razlikovala glede organizacije stavke. Maja se je stavka sicer začela, vendar pa so v primerjavi z letom 1972 oblasti ukrepale bolj odločno, in stavka je kmalu propadla, Združeni ulsterski unionistični svet pa razpadel (McKittrick, McVea 2001: 119–122).

Londona (Byrne 2001: 335). Dokument, o katerem so Atkins in predstavniki strank razpravljali ob koncu leta 1977 in v začetku 1978, novembra 1980 pa so od njega odstopili, je poleg tega izločil tako možnost irske dimenzije kot vrnitev na večinsko vladavino (ibid.: 335).

7.3.3. Ustavna konferenca

Leta 1980 je britanska vlada organizirala ustavno konferenco, na katero so bile povabljene vse štiri vodilne severnoirske stranke. UUP je povabilo zavrnila, SDLP, DUP in Stranka zavezništva pa so se strinjale, da je Severni Irski spet potrebno zagotoviti avtonomijo. Vendar pa so bile v njihovih stališčih razlike – SDLP in Stranka zavezništva sta podpirali delitev oblasti med katoliki in protestanti, DUP pa je zagovarjala večinsko vladavino (podpirala jo je tudi UUP), ki je življenje na Severnem Irskem zaznamovala med letoma 1921 in 1972 (NIO1 n.d.). Potem ko se je tudi omenjeni poskus končal brez dogovora, je novi britanski minister za Severno Irsko James Prior (1981–1984) leta 1981 poskusil s t. i. postopno devolucijo.

7.3.4. Postopna devolucija

Postopna devolucija je temeljila na zamisli, da bi severnoirska skupščina postopoma prevzemala vedno večja pooblastila s strani britanske vlade. Volitve skupščine, na katerih je SDLP dobila 14 sedežev, Sinn Féin 5, UUP 26, DUP 21, Stranka zavezništva 10, poleg tega sta bila izvoljena še dva unionista, so sledile 20. oktobra 1982 (Elliott, Flackers 1999). Sinn Féin in SDLP sta skupščino, ki je obstajala do leta 1986, bojkotirala, tako da ta ni imela ustrezne podpore obeh skupnosti in ni bila učinkovita. SDLP pa je poleg tega skupaj z nacionalističnimi strankami z juga vzpostavila Forum nove Irske (*New Ireland Forum*),¹²⁰ ki je deloval med letoma 1981 in 1984 (Byrne 2001: 336).

Ker nobeden izmed opisanih poskusov ni bil uspešen, je britanska vlada v osemdesetih letih minulega stoletja opustila upanje na popolnoma notranjo rešitev konflikta in ubrala novo strategijo. Razlog za spremembo politike naj bi bil po Jonesu (1994: 162) med drugim tudi v tem, da je v Republiki Irski junija 1981 vlado stranke Fianne Fáil Charlesa Haugheya (1979–1981) nadomestila manj nacionalistična koalicija irskih laburistov in Fine Gael pod vodstvom Garreta FitzGeralda (1981–1982).

¹²⁰ Fianna Fáil, Fine Gael in irski laburisti so se leta 1983 sestali s SDLP v Dublinu, kjer so na Forumu nove Irske razpravljali o prihodnosti Severne Irske (Wolff 2001). Maja 1984 je forum objavil poročilo, v katerem je med drugim predlagal tri rešitve severnoirskega konflikta: unitarno irsko državo, federalno ali konfederalno irsko državo ter delitev oblasti med Veliko Britanijo in Republiko Irsko na Severnem Irskem. Britanska premierka Thatcherjeva je vsem predlogom nasprotovala, vseeno pa so odigrali pomembno vlogo pri Angleško-irskem sporazumu, ki mu ustreza predvsem tretja opcija v poročilu (Thompson 1999).

Vendar pa sta imeli britanska vlada in vlada Republike Irske v osemdesetih letih minulega stoletja povsem drugačne poglede na severnoirsko situacijo. FitzGerald je tako menil, da gre pri severnoirskem konfliktu za političen problem in je predlagal tudi tak pristop, medtem ko je Thatcherjeva vztrajala pri izključno varnostnem pristopu in pri stališču, da je delitev oblasti med Veliko Britanijo in Republiko Irsko na Severnem Irskem nesprejemljiva.¹²¹ FitzGerald je imel tako v pogajanjih, ki so vodila do podpisa Angleško-irskega sporazuma, težko nalogo, saj je moral Thatcherjevo prepričati, da razmisli o bolj politično orientiranem pristopu.¹²² Ponudil je mnogo koncesij, med njimi velja omeniti vsaj ponudbo za spremembo drugega in tretjega člena ustave Republike Irske, ki sta vsebovala ozemeljske zahteve Republike Irske po Severni Irski (Mallie, McKittrick 2001: 48–58).

V luči napornega pogajalskega procesa je tako bolj jasno, zakaj podpis Angleško-irskega sporazuma štejejo za enega izmed prelomnih korakov v mirovnem procesu.

7.4. Angleško-irski sporazum iz leta 1985

FitzGerald in Thatcherjeva sta Angleško-irski sporazum¹²³ (*Anglo-Irish Agreement*), rezultat 18-mesečnih pogajanj, podpisala 15. novembra 1985 na gradu Hillsborough.¹²⁴ Angleško-irski sporazum ima v primerjavi s sporazumom iz Sunningdala večjo težo, saj gre za mednarodno pogodbo med vladama Združenega kraljestva in Republike Irske. Za problematično pa se je izkazalo dejstvo, da pri njegovem sprejemanju niso sodelovali nekateri ključni akterji, podobno kot pri Sunningdalskem sporazumu.

7.4.1. Vsebina Angleško-irskega sporazuma

Angleško-irski sporazum obsega 13 členov, med katerimi so za vsebino mojega diplomskega dela zanimivi predvsem prvi štirje. Po prvem členu vladi Republike Irske in Združenega kraljestva potrjujeta, da bo do spremembe statusa Severne Irske prišlo le s soglasjem večine njenega prebivalstva (člen 1(a)), ki pa si trenutno ne želi nobene spremembe statusa pokrajine (člen 1(b)). V primeru, če bo večina severnoirskega prebivalstva zahtevala

¹²¹ Vprašanje alienacije manjšine bi po njenem mnenju izginilo, če bi se izkoreninil terorizem. Poleg tega je razmišljala tudi o tem, da bi nastalo situacijo rešila s ponovnim risanjem mej, špekulirala pa je celo o premikih prebivalstva (Mallie, McKittrick 2001: 50–51).

¹²² O zapletenosti pogajalskega procesa gotovo pričča tudi dejstvo, da so pri iskanju imena za skupno angleško-irsko institucijo preučili 24 različnih besed in se nazadnje odločili za angleško-irsko medvladno konferenco (Mallie, McKittrick 2001: 61).

¹²³ *The Anglo-Irish Agreement*, <http://www.uhb.fr/langues/cei/agree85.htm>

¹²⁴ Sam podpis sporazuma je dejansko velik odmik od politike, ki jo je Thatcherjeva zagovarjala v prvih letih svojega mandata, ko je največji pomen pripisovala ohranjanju britanske suverenosti nad Severno Irsko, in hkrati veliko presenečenje. Še leto prej je namreč britanska premierka po sestanku s FitzGeraldom na novinarski konferenci napadla vse tri ustavne modele, ki jih je predlagal Forum nove Irske. Dejala je: "Povsem jasno sem povedala /.../, da združena Irska ni sprejemljiva. Druga rešitev je bil sistem konfederacije, ki tudi ni sprejemljiva. Tretja rešitev je bila skupna oblast, ki ni sprejemljiva." (Shannon 1986: 863)

združeno Irsko, bosta obe vladi v parlamentih predložili in podprli zakonodajo, ki bi to željo uresničila (člen 1(c)).

Drugi člen v okviru angleško-irskega medvladnega sveta ¹²⁵ vzpostavlja medvladno konferenco, ki naj bi se ukvarjala s Severno Irsko, z odnosi med obema deloma irskega otoka, s političnimi, varnostnimi, pravnimi zadevami in z vzpodbujanjem čezmejnega sodelovanja (člen 2(a)). V okviru konference je vlada Republike Irske dobila posvetovalno vlogo v severnoirskih zadevah (člen 2(b)).

V tretjem členu so natančneje razložena delovanje angleško-irske medvladne konference, ki naj bi se sestajala na ministrski ravni ali na ravni uradnikov, in njena proceduralna pravila. V četrtem členu pa se sporazum dotakne vprašanja devolucije in ugotavlja, da se obe vladi strinjata, da je devolucijo na Severnem Irskem mogoče doseči le s sodelovanjem predstavnikov tako katolikov kot protestantov. Vlada Republike Irske naj bi v okviru konference predstavila poglede in predloge o načinih devolucije na Severnem Irskem, v kolikor so ti v skladu z interesi manjšinske skupnosti (člen 4 (c)).

Nadaljnji členi so razdeljeni v različna poglavja – politične (peti in šesti člen), varnostne in z njimi povezane zadeve (sedmi člen), pravne zadeve (osmi člen), čezmejno sodelovanje v varnostnih, gospodarskih, socialnih in kulturnih zadevah (deveti in deseti člen), ukrepi za pregled (člen 11), medparlamentarni odnosi (člen 12) in končne določbe (člen 13).

7.4.2. Odzivi na Angleško-irski sporazum

Vpleteni so si sporazum različno razlagali, in skladne s tem so bile tudi njihove reakcije. Republikanci so nanj gledali kot na nadaljevanje britanske vladavine z drugimi sredstvi (CAIN20 n.d.), saj sporazum ni izpolnjeval njihove zahteve po združenem Irskem in takojšnjem britanskem umiku iz Severne Irske. Gerry Adams, ki Sinn Féin vodi od leta 1983, je celo menil, da sporazum pomeni razprodajo Britaniji (CAIN19 n.d.). S sporazumom pa niso bili zadovoljni niti unionisti, saj so bili prepričani, da jih je Thatcherjeva izdala. Menili so, da je sporazum oslabil mesto Severne Irske znotraj Združenega kraljestva, nasprotovali pa so mu tudi zato, ker je vladi Republike Irske prvič dajal posvetovalno vlogo v severnoirskih zadevah (CAIN19 n.d.).

¹²⁵ Kot posledica t. i. Thatcher-Haugheyve iniciative (Thatcherjeva se je z irskim premierom Charlesom Haugheyjem prvič srečala maja 1980) se je razvilo veliko število študij, ki so bile osnova za leta 1981 s strani Thatcherjeve in FitzGerala ustanovljeni angleško-irski medvladni svet (CAIN18 n.d.).

Unionisti, ki so bili izključeni iz formalnih pogajanj o sporazumu, so svoje nezadovoljstvo z njim izrazili tudi s protestnimi zborovanji – slogan kampanje se je glasil "Ulster pravi ne" (*Ulster Says No*) – ki pa niso imela velikega učinka. Temu je sledila tudi kampanja množične državljanske nepokorščine, tako poslanci DUP kot UUP pa so se odpovedali svojim sedežem v spodnjem domu britanskega parlamenta (CAIN19 n.d.).

Nasprotno sta na Severnem Irskem sporazum podpirali SDLP pod vodstvom Johna Huma (1979–2001), ki je nanj vplivala posredno prek Foruma nove Irske in so jo tudi obveščali o poteku pogajanj, in Stranka zavezništva (CAIN19 n.d.). Prav tako ugodni sta bili reakciji na sporazum s strani mednarodne skupnosti ter javnega mnenja v Združenem kraljestvu in v Republiki Irski. Spodnji dom britanskega parlamenta je 27. novembra 1985 glasoval za sporazum z veliko večino, in sicer s 473 glasovi za in 47 proti, prav tako je sporazum šest dni prej potrdila večina poslancev v irskem parlamentu (Anglo-Irish Agreement n.d.).

Sicer pa tudi po sprejemu Angleško-irskega sporazuma na Severnem Irskem ni prišlo do oblikovanja pokrajinske vlade, v kateri bi sodelovali katoliki in protestanti, nadaljevalo pa se je tudi nasilje (Jones 1994: 166). Nekoliko se je s sporazumom izboljšalo čezmejno varnostno sodelovanje, vključno z delitvijo obveščevalnih informacij med vladama in policijama obeh držav, medtem ko se ekonomsko, kulturno in družbeno sodelovanje ni povečalo. Sporazum lahko tako, posebej v luči krepitve sodelovanja med britansko vlado in vlado Republike Irske, v celoti razglasimo za bolj neuspešnega kot uspešnega (CAIN20 n.d.).

Ker pa Severna Irška tudi z Angleško-irskim sporazumom ni dobila avtonomije, so se prizadevanja za ponovno devolucijo v pokrajini nadaljevala in svoj vrhunec dosegla z Velikonočnim sporazumom iz leta 1998.

7.5. Od Angleško-irskega do Velikonočnega sporazuma

Že v poznih osemdesetih letih minulega stoletja sta se tako oblikovali dve pobudi, britanska in irska, ki naj bi dosegli devolucijo in delitev oblasti med katoliki in protestanti na Severnem Irskem.

7.5.1. Britanska in irska pobuda

Korenine britanske pobude, znane pod imenom pogovori Brooke-Mayhew, segajo v julij 1989, ko je mesto britanskega ministra za Severno Irsko zasedel Peter Brooke (1989–1992),¹²⁶ ki je s predstavniki obeh vlad in glavnih političnih strank na Severnem Irskem poskušal doseči dogovor o delitvi oblasti. Brookova pobuda je že v začetni fazi naletela na številne težave, pogovori pa so bili prekinjeni julija 1991. Decembra istega leta je Brooke predstavil novo formulo za pogovore, s katero je nadaljeval Patrick Mayhew (1992–1997), ki ga je nasledil aprila 1992. Vendar pa zaradi razhajanj med strankami tudi ta ni prinesla želenih rezultatov, unionisti so iz pogovorov izstopili, in novembra 1992 je Mayhew pogajanja prekinil (CAIN21 n.d.).

Za irsko pobudo štejemo pogovore med Humom in Adamsom, ki so bili ključnega pomena za oblikovanje Deklaracije z Downing Streeta in posledično premirje IRA. Pogovori,¹²⁷ katerih cilj je bil premirje IRA in zagotovitev Sinn Féin mesto za pogajalsko mizo (Brooke je Sinn Féin izključil iz pogajanj), so trajali od januarja do avgusta 1988, nadaljevali pa so se tudi v letu 1993, ko sta prva moža strank sprejela dve skupni izjavi¹²⁸ (CAIN22 n.d.). Predložila sta ju v razmislek britanski vladi in vladi Republike Irske, ti pa sta njuno pobudo zavrnila. Pomembna novost, ki so jo prinesli ti pogovori, je bila želja v pogajanja vključiti tudi politične predstavnike IRA in drugih polvojaških skupin.

Na elemente, ki so jih vsebovali osnutki, na katerih sta delala Hume in Adams, pa se je v mnogih točkah naslanjal tudi naslednji dokument – Deklaracija z Downing Streeta – le da je v manjši meri upošteval republikanske zahteve.

7.5.2. Deklaracija z Downing Streeta

Pozno leta 1993 sta britanska in irska vlada presodili, da je čas za začetek novega mirovnega procesa. Vse polvojaške skupine so imele prvič svoje politične zastopnike, ki so se bili pripravljene pogajati.¹²⁹ Britanski premier John Major (1990–1997) in njegov irski kolega Albert Reynolds (1992–1994) sta tako 15. decembra 1993 izdala sicer pravno

¹²⁶ Brooke je v govoru novembra 1990 dejal, da "britanska vlada nima nobenega sebičnega strateškega ali ekonomskega interesa na Severnem Irskem: naša vloga je pomagati, omogočiti in opogumljati. Britanski namen, kot sem poskušal opisati, ni okupacija, zatiranje ali izkoriščanje, ampak zagotoviti demokratično debato in svobodno demokratično izbiro. To je naš način." (McKittrick, McVea 2001: 179)

¹²⁷ Pogajanja so bila sprva tajna, ko pa so aprila 1993 prišla v javnost, so unionisti Huma javno obtožili, da se pogaja s teroristi. Kasneje se je izkazalo, da je s Sinn Féin komunicirala tudi britanska vlada (BBC10 n.d.). McKittrick in McVea (2001: 185) pa navajata tudi katoliško cerkev in vlado Republike Irske.

¹²⁸ V aprilski izjavi sta zavrnila notranjo rešitev severnoirskega konflikta, v junijski izjavi pa sta zapisala, da sta se dogovorila za celovito strategijo za trajni mir (McKittrick, McVea 2001: 286).

¹²⁹ Poleg Sinn Féin, ki že tradicionalno velja za politično krilo IRA, sta se v začetku devetdesetih let oblikovali tudi PUP in UDP kot predstavnici lojalističnih terorističnih skupin UVF in UDA (Anglo-Irish Agreement n.d.).

nezavezujočo Deklaracijo z Downing Streeta¹³⁰ oziroma Skupno deklaracijo za mir (*Downing Street Declaration/Joint Declaration on Peace*), ki naj bi bila osnova za prihodnja pogajanja (BBC12 n.d.).

Po omenjeni deklaraciji *"Velika Britanija nima nobenega sebičnega strateškega ali ekonomskega interesa na Severnem Irskem, njen primarni interes so mir, stabilnost in pomiritev, ki bi temeljila na sporazumu med vsemi ljudmi, ki živijo na otoku, za sprejem sporazuma pa bo sodelovala z irsko vlado"*. Deklaracija prebivalcem Severne Irske poleg tega dopušča možnost, da dosežejo združeno Irsko, kar bosta vladi Združenega kraljestva in Republike Irske podprli s potrebno zakonodajo. V dokumentu je poudarjena nujnost trajnega prenehanja uporabe in podpore nasilju polvojaških skupin, pogajanj pa se bodo po deklaraciji lahko udeležile le *"demokratsko izvoljene stranke, ki se bodo zavezale k izključno miroljubnim metodam in bodo pokazale, da upoštevajo demokratični proces"*.

Odzivi na deklaracijo med severnoirskimi političnimi strankami so bili različni. Po mnenju Sinn Féin naj bi nacionaliste zapirala v britansko državo (BBC11 n.d.), konferenca stranke je deklaracijo tako zavrnila (Connolly 2001: 679). Po mnenju SDLP je šlo za eno najbolj razumljivih deklaracij o britansko-irskih odnosih. Paisleyjeva DUP je iniciativo označila za izdajo Ulstra (BBC11 n.d.), stranka UUP jo je pogojno, Stranka zavezništva pa v celoti podprla (CAIN9 n.d.).

Severnoirski urad je po nekaj mesecih zaradi zahtev Sinn Féin in lojalistov objavil pojasnilo nekaterih točk deklaracije, po katerem se lahko stranke, povezane s polvojaškimi skupinami, (Sinn Féin, PUP¹³¹ in UDP¹³²) udeležijo pogajanj le, če te odložijo orožje (First Ceasefire n.d.). Politično prizorišče v pokrajini je tako za nekaj mesecev zaznamovalo čakanje na razorožitev IRA.

7.5.3. Premirje IRA in njegove posledice

Po 25 letih nasilja in več kot 3.000 žrtvah je IRA 31. avgusta 1994 res razglasila popolno, a ne tudi trajno prenehanje vojaških operacij (BBC12 n.d.). Britanska vlada, ki za razliko od Reynoldsa in Huma o bližajočem se premirju ni vedela nič, je ob tem, ko so po objavi premirja v Dublinu proslavljali, ostala previdna. Predvsem jo je motilo dejstvo, da ni bilo razglašeno trajno premirje. Na Severnem Irskem pa je bila podobno zaskrbljena protestantska skupnost (Mallie, McKittrick 2001: 200–202).

¹³⁰ *The Downing Street Declaration*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/dsd151293.htm>

¹³¹ PUP je majhna lojalistična stranka, povezana z UVF, ki je nastala leta 1979 (CAIN13 n.d.).

¹³² UDP je bila ustanovljena leta 1989, novembra 2001 pa je prenehala delovati (CAIN16 n.d.).

Zgledu IRA so sledile tudi lojalistične polvojaške skupine. Šest tednov kasneje, 13. oktobra, je tako premirje razglasilo skupno poveljstvo lojalističnih polvojaških skupin, krovna skupina, ki je predstavljala UVF in UDA, in sicer naj bi bilo trajanje premirja popolnoma odvisno od prenehanja republikanskega nasilja (BBC12 n.d.).

Pogajanja o prihodnji ureditvi Severne Irske, načrtana v Deklaraciji z Downing Streeta, pa kljub temu da so polvojaške skupine, povezane s političnimi strankami, razglasile premirje, niso stekla enostavno. Unionisti in britanska vlada so bili namreč skeptični do premirja IRA in so od nje zahtevali, da razglasi trajno premirje. Zahteve po trajnem premirju pa so kasneje zamenjale še zahteve po njeni razorožitvi.

Sinn Féin je temu nasprotoval, saj naj bi bila razorožitev enakovredna predaji (BBC13 n.d.), njegovim ugovorom pa je pritrnil tudi severnoirski urad, ki je januarja 1995 razglasil, da razorožitev ni predpogoj za sodelovanje Sinn Féin v pogajanjih (McKittrick, McVea 2001: 296).

Sicer pa se je v tednih, ki so sledili, izkazalo, da prenehanje vojaških operacij ne pomeni, da bo IRA popolnoma neaktivna. Obdobje so poleg tega zaznamovale spremembe v vsakodnevnem življenju na Severnem Irskem. Med drugim se je zmanjšalo število vojaških in policijskih patrolj, odpravljeni so bili nekateri varnostni ukrepi, z novimi investicijami je zaživelo gospodarsko življenje, odprli pa so tudi mnoge čezmejne ceste, ki so bile desetletja zaprte (ibid.: 202–203). Britanska vlada in vlada Republike Irske pa sta poskusili z novo pobudo.

7.5.4. Nova iniciativa in dolgotrajna pot do pogajanj

Skupni pogled na prihodnost Severne Irske sta britanska vlada in vlada Republike Irske 22. februarja 1995 predstavili v t. i. Okvirnih dokumentih¹³³ (*Framework Documents*), ki naj bi predstavljali *"realen in uravnotežen okvir za dogovor, ki bi ga lahko dosegli kot rezultat pogajanj z relevantnimi političnimi strankami na Severnem Irskem"*. Kot osnovna vodila za sodelovanje pri iskanju dogovora vladi predvidevata princip samoodločbe, pristanek ljudi, doseganje sporazuma z demokratičnimi, miroljubnimi sredstvi, nov politični dogovor pa mora temeljiti na spoštovanju pravic in identitet obeh tradicij na Severnem Irskem. Vladi v Okvirnih dokumentih med drugim predlagata podporne institucije na treh ravneh, in sicer znotraj Severne Irske, severne/južne institucije in vzhodne/zahodne strukture. Kot določajo dokumenti, bi bila nova ureditev skladna z Angleško-irskim in Sunningdalskim sporazumom,

¹³³ *The Framework Documents*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/fd22295.htm>

do spremembe statusa Severne Irske pa ne bi smelo priti brez privolitve večine tam živečih. Dokumenti vsebujejo še natančen opis posameznih institucij, njihove sestave in nalog, vladi sta se poleg tega zavezali k sistematični in učinkoviti zaščiti državljanskih, političnih, socialnih in kulturnih pravic, rezultat pogajanj pa naj bi bil potrjen na referendumih na Severnem Irskem in v Republiki Irski.

Kljub vladnim prizadevanjem, da bi se pogajalski proces začel čim prej, pa so bila za leta, ki so sledila, bolj značilna prerekanja glede tega, ali se Sinn Féin kljub nerazorožitvi IRA lahko udeleži pogajanj.

Stališče britanske vlade do razoroževanja, po katerem bi moral Sinn Féin, da bi se lahko udeležil pogajanj, izpolniti tri pogoje (*t. i. Washington Three*), je marca 1995 predstavil britanski minister za Severno Irsko Mayhew. Republikanci bi morali po omenjenih treh pogojih najprej pokazati voljo, da se razorožijo, nato ugotoviti nujnost razorožitve in v nadaljevanju pogovorov dejansko predati del orožja (McKittrick, McVea 2001: 203–204).

Za razorožitev polvojaških skupin je bil ustanovljen tričlanski Mednarodni organ za nadzor nad razorožitvijo (*International Body on Arms Decommissioning*), ki ga je vodil ameriški senator George Mitchell, njegova člana pa sta bila Kanadčan John de Chastelain in nekdanji finski premier Harri Holkeri. Mitchell je v poročilu iz januarja 1996 zapisal, da se polvojaške organizacije ne bodo razorožile pred začetkom vsestrankarskih pogajanj, in zato predlagal sočasna pogajanja in postopno razorožitev (CAIN23 n.d.). IRA se z njegovim priporočilom ni strinjala, saj je menila, da naj bi do razorožitve prišlo šele po koncu mirovnega procesa. 9. februarja 1996 je IRA nato po 17 mesecih končala premirje, medtem ko so lojalistične stranke svoje polvojaške skupine uspele prepričati, da pri njem vztrajajo (First Ceasefire n.d.).

Mitchellove predloge pa je zavrnil tudi Major, češ da se pogajanja lahko začnejo s predhodno razorožitvijo ali tako, da so na Severnem Irskem volitve (McKittrick, McVea 2001: 208). Na veselje unionistov in ob nasprotovanju republikancev in nacionalistov je tako za 30. maj razglasil volitve v forum 110 delegatov (Process n.d.). Izvoljene stranke naj bi se nato udeležile pogajanj o prihodnosti Severne Irske. Kljub temu da je Sinn Féin na volitvah dosegel dovolj glasov za sodelovanje na pogajanjih, pa se jih zaradi nasilja IRA ni smel udeležiti (BBC10 n.d.).

Pogajanja, na katerih so sodelovali predstavniki britanske vlade in vlade Republike Irske ter glavne severnoirske politične stranke, so se začela 10. junija 1996 (EU Presidency 2004).

Nevključitev predstavnikov Sinn Féin v pogajanja pa je vzbudila dvom, ali sploh lahko govorimo o omembe vrednem mirovnem procesu (Mallie, McKittrick 2001: 237).

Odnos do razorožitve IRA in vprašanja, pod katerimi pogoji se Sinn Féin lahko udeleži pogajanj, se je spremenil po tem, ko sta se leta 1997 zamenjali vladi tako v Veliki Britaniji kot v Republiki Irski. V Veliki Britaniji so prišli na oblast laburisti pod vodstvom Tonyja Blaira,¹³⁴ v Republiki Irski pa je bil na premiersko mesto imenovan Bertie Ahern iz Fiance Fáil.¹³⁵ London in Dublin sta se tako strinjala, da razorožitev ne bo predpogoj za vstop Sinn Féin v pogajanja.

Blair in Marjorie Mo Mowlan (1997–1999), ki je kot prva ženska zasedla mesto britanske ministrice za Severno Irsko, sta namreč menila, da bo v primeru, če najavita, da se bodo pogajanja nadaljevala septembra in da se bo Sinn Féin vanje lahko vključil šest tednov po novem premirju IRA,¹³⁶ do premirja tudi prišlo (Mallie, McKittrick 2001: 246).

Špekulacija Blaira in Mowlanove se je izkazala za pravilno, saj je IRA 20. julija 1997 ponovno razglasila premirje (Second Ceasefire n.d.). 17. septembra so tako k pogajanjem sedle vse severnoirske politične stranke, razen DUP in UKUP,¹³⁷ ki sta jih bojkotirala¹³⁸ (CAIN22 n.d.). Vodja UUP David Trimble (1995–2005) je kljub začetnemu oklevanju ostal za pogajalsko mizo, rekoč, da se s Sinn Féin ne bodo pogajali, ampak se bodo s stranko soočili (Mallie, McKittrick 2001: 247). Zaradi posameznih terorističnih akcij sta bila iz pogajanj, ki so potekala zelo počasi, začasno izključena tako UDP kot Sinn Féin¹³⁹ (Second Ceasefire n.d.).

Konec marca 1998 je Mitchell postavil zahtevo, da je treba sporazum doseči najkasneje do 9. aprila 1998, tri dni prej pa je strankam predstavil njegov osnutek. Unionisti so močno nasprotovali določilom poglavja o severno-južnem ministrskem svetu, zataknilo se je tudi pri vprašanju izpusta zapornikov, in zdelo se je, da pogajanja ne bodo uspešna (Second Ceasefire n.d.).

¹³⁴ Blair se je ob obisku Belfasta, manj kot dva tedna po izvolitvi, zavezal k severnoirskemu mirovnemu procesu (Connolly 2001: 680).

¹³⁵ Tako Blair kot Ahern še vedno vodita omenjeni vladi.

¹³⁶ Paisley in drugi ekstremni unionisti so že takrat napovedali, da bodo v primeru vstopa republikancev v pogajanja ta tisti trenutek zapustili (Mallie, McKittrick 2001: 246).

¹³⁷ UKUP je leta 1995 ustanovil nekdanji član UUP Robert McCartney. Poglavitni cilj stranke je ohranitev unije med Severno Irsko in Veliko Britanijo, Severna Irska pa naj bi se poleg tega bolj integrirala v Združeno kraljestvo (CAIN16 n.d.).

¹³⁸ Senator Mitchell je dejstvo, da omenjeni stranki, in s tem 43 odstotkov unionističnih volivcev, nista sodelovali v pogajanjih, označil kot usodno napako. Če bi DUP in UKUP sodelovali v pogajalskem procesu, pa po njegovem mnenju ne bi prišlo do dogovora (BBC15 n.d.).

¹³⁹ V začetku januarja 1998 so lojalistični zaporniki UDA in UFF izglasovali, da ne bodo več podpirali mirovnega procesa, saj naj bi britanska vlada dajala preveč koncesij republikancem. Mowlanova se je, da bi znova pridobila njihovo podporo za mirovni proces, z njimi srečala v zaporu Maze, in bila uspešna (CAIN22 n.d.).

Vendar pa so k sprejetju sporazuma zelo zavzeto pripomogli Blair, Ahern in ameriški predsednik Bill Clinton¹⁴⁰ (1993–2001).

7.6. Velikonočni sporazum iz leta 1998

Velikonočni sporazum oziroma sporazum iz Belfasta (*The Agreement*) je bil po več mesecih intenzivnih pogajanj in nekoliko za napovedanim rokom sklenjen na veliki petek, 10. aprila 1998, med vladami Združenega kraljestva in Republike Irske ter severnoirskimi strankami, z izjemo DUP¹⁴¹ in UKUP.

Ker gre za sporazum, ki ga mnogi označujejo za zgodovinskega in pri katerem se kot okvirju za prihodnjo ureditev Severne Irske dejansko še dandanes vztraja, mu v diplomskem delu posvečam največ pozornosti. Tako naslednja podpoglavja namenjam predstavitvi njegove vsebine, odzivom nanj, njegovi primerjavi s Sunningdalskim in Angleško-irskim sporazumom ter izvajanju njegovih določil v praksi.

7.6.1. Vsebina Velikonočnega sporazuma

Velikonočni sporazum¹⁴² je obširen dokument, ki ga tvorita sporazum, dosežen v večstranskih pogajanjih (kar je tudi uradno ime Velikonočnega sporazuma), in dvostranski sporazum med vladama Združenega kraljestva in Republike Irske, ki nadomešča Angleško-irski sporazum.

Večstranski sporazum tvori 11 poglavij. V prvem poglavju je poudarjena nujnost, da gaodobrijo tako prebivalci Severne Irske kot Republike Irske. Natančneje je datum referendumu, 22. maj 1998, določen v zadnjem poglavju, po katerem bosta vladi med drugim podvzeli vse ukrepe za izvedbo volitev severnoirske skupščine 25. junija 1998.

Drugo poglavje Severni Irski priznava pravico do samoodločbe, ki temelji na volji večine prebivalstva. V povezavi z ustavnim statusom Severne Irske je Velika Britanija v sporazumu poudarila, da Severna Irska v celoti ostaja njen del, kar se lahko spremeni le, če na volitvah tako odloči večina severnoirskega prebivalstva. Prav tako se s sporazumom ukinja Zakon o

¹⁴⁰ Ko je Clinton leta 1993 nastopil svoj mandat, je kot enega ciljev ameriške zunanje politike opredelil poskus posredovanja v pomiritvi konflikta na Severnem Irskem (Beggan, Indurthy 2002: 334). Konec novembra 1995 je sledil njegov zgodovinski obisk v podporo mirovnemu procesu (First Ceasefire n.d.), sicer pa se je Clinton v svojih dveh predsedniških mandatih za dogajanje na Severnem Irskem zanimal bolj kot kateri koli drugi ameriški predsednik (Mallie, McKittrick 2001: 173).

¹⁴¹ DUP sporazuma ni podpisala, saj je menila, da je dajal preveč koncesij nacionalistom (Northern Ireland n.d.).

¹⁴² *The Agreement*, <http://nio.gov.uk/issues/agreelinks/agreement.htm>

irski vladi iz leta 1920. Republika Irska pa se je s sporazumom zavezala, da bo spremenila drugi in tretji člen svoje ustave, ki sta vključevala teritorialne zahteve po celotnem otoku.¹⁴³

Sporazum v tretjem poglavju predvideva ustanovitev 108-članske skupščine z zakonodajnimi in izvršilnimi pristojnostmi glede zadev, za katere je odgovornih šest severnoirskih vladnih oddelkov, ki pa se lahko razširijo. Predvidenih je tudi več varovalk, ki naj bi zagotavljale sodelovanje vseh delov skupnosti, o ključnih temah pa naj bi se odločalo na medskupnostni ravni, in sicer bodisi na način paralelnega soglasja bodisi s ponderirano večino.¹⁴⁴

Izvršilno oblast izvajajo pokrajinski premier, njegov namestnik (izvoli ju skupščina s paralelnim soglasjem) ter do deset ministrov,¹⁴⁵ ki vodijo posamezne oddelke. Sporazum se nadalje posveča pristojnostim britanskega ministra za Severno Irsko, poleg tega pa predvideva ustanovitev civilnega foruma, ki naj bi imel posvetovalno vlogo v socialnih, ekonomskih in kulturnih zadevah.

Naslednja institucija, ki jo v četrtem poglavju predvideva sporazum, je severno-južni ministrski svet, ki naj bi združil tiste, ki opravljajo izvršilne funkcije na obeh delih otoka. Sestajal naj bi se v različnih oblikah, njegova naloga pa naj bi bila prvotno razvoj konzultacij, sodelovanja in delovanja na irskem otoku. V aneksu je nato določenih 12 področij sodelovanja¹⁴⁶ z možnostjo njihove razširitve.

Britansko-irski svet, ki naj bi ga sestavljali predstavniki britanske vlade, vlade Republike Irske in vlad Severne Irske, Škotske, Walesa, otoka Mana ter Kanalskih otokov, naj bi spodbujal usklajen razvoj celovitosti odnosov med ljudmi na otočju. Tudi omenjeni svet, ki je opisan v petem poglavju sporazuma, naj bi se sestajal v različnih oblikah, odločal naj bi s konsenzom, podporo pa naj bi mu nudil sekretariat.

¹⁴³ Člena sta bila spremenjena s t. i. devetnajstim ustavnim amandmajem, o katerem so državljani Republike Irske glasovali na referendumu, ki je potekal sočasno s tistim o Velikonočnem sporazumu. Novi drugi člen ustave Republike Irske daje vsem, ki so rojeni na irskem otoku, pravico, da so del irskega naroda, tretji člen pa izraža odločno voljo irskega naroda po združitvi irskega otoka, ki pa je odvisna od demokratično izražene privolitve prebivalcev Republike Irske in Severne Irske. Popravljen verzija drugega in tretjega člena je zadovoljila UUP, DUP pa je ni sprejel (Articles n.d.).

¹⁴⁴ Paralelno soglasje zahteva večino članov skupščine, ki so prisotni in so volili, vključno z večino unionistov in nacionalistov, ki so prisotni in so volili. Ponderirana večina pa pomeni 60 odstotkov tistih, ki so prisotni in so volili, vključno z najmanj 40 odstotki nacionalistov in unionistov, ki so prisotni in so volili. Iz napisanega izhaja, da se mora vsak član skupščine opredeliti bodisi za nacionalista, unionista ali izbrati oznako drugi, edina omejitev je, da med zasedanjem skupščine svoje opredelitve ne spremeni več kot enkrat.

¹⁴⁵ Ministrska mesta so strankam dodeljena na osnovi d'Hontovega sistema glede na število sedežev, ki jih ima stranka v skupščini.

¹⁴⁶ Ta področja so: kmetijstvo, izobraževanje, promet, okolje, notranje vodne poti, socialna varnost/socialna dobrobit, turizem, relevantni programi Evropske unije, notranje ribištvo, vodna kultura in morske zadeve, zdravje ter razvoj mest in podeželja.

Tako angleško-irski medvladni svet kot z Angleško-irskim sporazumom predvidena medvladna konferenca pa naj bi se, kot še določa peto poglavje Velikonočnega sporazuma, zliła v britansko-irsko medvladno konferenco, ki naj bi vključevala predstavnike irske in britanske vlade in spodbujala dvostransko sodelovanje med njimi. Tudi konferenca naj bi se sestajala v različnih oblikah, vsaka tri leta pa naj bi v poročilu ocenila uresničevanje določil sporazuma in institucij, vzpostavljenih v skladu z njim.

Obširno šesto poglavje je namenjeno pravicam, varovalkam in enakosti možnosti. Predvidena je ustanovitev nove Severnoirske komisije za človekove pravice, ki naj bi nadomestila stalno posvetovalno komisijo o človekovih pravicah, nova komisija za enakopravnost pa naj bi nadomestila institucije, ki so se prej ukvarjale s posameznimi področji zagotavljanja enakosti, in sicer Severnoirsko komisijo za pravično zaposlovanje, Severnoirsko komisijo za enake možnosti, Severnoirsko komisijo za rasno enakost in Severnoirski svet za invalide. Britanska vlada se je poleg tega zavezala k spodbujanju severnoirskega razvoja na različnih področjih ter k napredku pri doseganju enakosti na področju zaposlovanja, pri krepitvi protidiskriminacijske zakonodaje itd. Posebej pa poglavje navaja tudi ukrepe glede irskega jezika.

Sedmo poglavje, namenjeno razorožitvi, ponavlja zavezo k popolni razorožitvi vseh polvojaških organizacij. Skupaj z Neodvisno mednarodno komisijo za razorožitev¹⁴⁷ (*Independent International Commission on Decommissioning*), ki bo proces nadzorovala, pa naj bi jo dosegli v dveh letih po referendumski potrditvi sporazuma. V osmem poglavju o varnosti se britanska vlada zavezuje k vrnitvi na normalno varnostno ureditev na Severnem Irskem, kar vključuje tudi zmanjšanje števila in vloge oboroženih sil.¹⁴⁸ Po poglavju o policiji in pravu (deveto poglavje) naj bi predloge o prihodnji ureditvi področja policije na Severnem Irskem najkasneje do poletja 1999 podala neodvisna komisija.¹⁴⁹ V poglavju o zapornikih (deseto poglavje) se vladi zavezujeta, da bosta pospešili izpuščanje določenih zapornikov, a ne tistih, povezanih z organizacijami, ki še niso vzpostavile ali pa ne vzdržujejo nedvoumnega premirja. Zadnje poglavje pa je namenjeno določilom glede veljavnosti, izvajanja in preverjanja sporazuma.

¹⁴⁷ Na čelo Neodvisne mednarodne komisije za razorožitev, ki jo je predlagal Mitchell, je bil avgusta 1997 imenovan John de Chastelain (BBC14 n.d.).

¹⁴⁸ Po sprejetju Velikonočnega sporazuma so bili dogovorjeni pogoji za zniževanje števila britanskih oboroženih sil na Severnem Irskem. Novembra lani je bilo tako na Severnem Irskem 11.000 britanskih vojakov – sredi sedemdesetih let minulega stoletja jih je bilo rekordnih 30.000 – do poletja 2006 pa naj bi se njihovo število znižalo še za 6.000 (BBC17 n.d.).

¹⁴⁹ Za vodjo neodvisne komisije je bil 27. aprila 1998 imenovan Chris Patten, zato se pogosto govori tudi o Pattenovi komisiji (McKittrick, McVea 2001: 310).

7.6.2. Odzivi na Velikonočni sporazum

Večina severnoirskih nacionalistov je sporazum videla kot pomemben korak naprej, nekateri – posebej republikanci – pa ga niso podpirali in so opozarjali, da ni prinesel združene Irske in da ni vseboval trdne zaveze za razpustitev ali reformo RUC. Med unionisti je prišlo do nesoglasij, in sicer predvsem glede vprašanja razoroževanja polvojaških skupin (to je bilo po mnenju vseh unionistov nujen predpogoj za vstop Sinn Féin¹⁵⁰ v vlado), reforme RUC in pospešenega izpuščanja pripadnikov polvojaških skupin (Hayes, McAllister 1999: 42–43).

Republikanske in lojalistične polvojaške skupine so se na sporazum odzvale različno. Podpore je bil tako deležen s strani UDA, UVF in IRA, medtem ko so se proti njemu izrekle LVF, *Red Hand Defenders*, *Continuity IRA*, Prava IRA in Irska narodnoosvobodilna armada (CAIN33 n.d.).

Sicer pa je Velikonočni sporazum, preden bi ta stopil v veljavo, čakala pomembna preizkušnja. Potrditi so ga namreč morali na referendumih na Severnem Irskem in v Republiki Irski. Kopije sporazuma, ki skuša po mnenju Hayesove in McAllisterja (1999: 41) zadovoljiti tako unioniste kot nacionaliste,¹⁵¹ so po njegovem sprejetju tako poslali na vsak severnoirski dom. Na referendumu 22. maja 1998 je zanj glasovalo 71,1 odstotka vseh severnoirskih¹⁵² in 94,4 odstotka irskih volilcev (CAIN 1998).

7.6.3. Primerjava Sunningdalskega, Angleško-irskega in Velikonočnega sporazuma

Če primerjamo Sunningdalski, Angleško-irski in Velikonočni sporazum, ugotovimo, da obstajajo določene teme, s katerimi se ukvarjajo vsi trije, vendar lahko leta 1998 sprejeti Velikonočni sporazum označimo za najbolj dodelanega.

Pri pogajanjih, ki so vodila v sprejetje Velikonočnega sporazuma, je sodelovalo več akterjev kot pri prvih dveh. Poleg poglavitnih političnih strank – z izjemo DUP in UKUP – in predstavnikov britanske vlade in vlade Republike Irske tako tudi predstavniki polvojaških organizacij.

¹⁵⁰ Sinn Féin je v začetku maja sporazum podprl in odločil, da lahko njegovi člani zasedejo mesta v novi severnoirski skupščini. Po 77 letih so tako ukinili politiko stranke, po kateri je ta nasprotovala kakršni koli udeležbi v vladnih institucijah na Severnem Irskem (CAIN24 n.d.).

¹⁵¹ Unionisti so z njim s strani britanske vlade in vlade Republike Irske dobili formalno priznanje, da je trenutni ustavni status Severne Irske znotraj Velike Britanije, kar je bilo še dodatno potrjeno s spremembo drugega in tretjega člena irske ustave. Medtem ko sporazum, da bi zadovoljil tudi nacionaliste, določa, da je ustavni status Severne Irske znotraj Velike Britanije odvisen od volje večine prebivalstva (Hayes, McAllister 1999: 41).

¹⁵² Na Severnem Irskem se je izmed 1.175.403 volilnih upravičencev referendumu udeležilo 953.583 ljudi oziroma 80,98 odstotka. Od tistih, ki so volili, jih je 71,1 odstotka glasovalo za podporo sporazumu. Po ocenah naj bi sporazum podprla velika večina, in sicer kar 96 ali 97 odstotkov katolikov/nacionalistov, pri protestantih pa naj bi bilo takšnih med 51 in 53 odstotkov (CAIN 1998).

Dokumenti se sicer razlikujejo že po samem statusu. Najširše podpore je bil deležen Velikonočni sporazum, ki so ga na referendumih podprli prebivalci Republike Irske in Severne Irske. Angleško-irski sporazum je mednarodna pogodba med Republiko Irsko in Veliko Britanijo, ki sta jo podprla parlamenta obeh držav, in je tako kot Sunningdalski sporazum stopil v veljavo z vladnim dekretom, kar je pri prebivalstvu vzbujalo občutek vsiljevanja. Omeniti pa velja, da naj bi kljub temu da je Velikonočni sporazum na referendumu podprla večina prebivalcev Severne Irske in Republike Irske, podpora sporazumu, predvsem med unionisti, v zadnjem času upadla.

Vsi trije sporazumi se ukvarjajo s statusom Severne Irske, ki se lahko spremeni z voljo večine severnoirskega prebivalstva, najdlje pa gre pri tem vprašanju Velikonočni sporazum, ki vsebuje tudi zavezo Republike Irske po spremembi drugega in tretjega člena ustave.

Medtem ko Sunningdalski sporazum omenja le eno institucijo za sodelovanje na relaciji sever–jug (tj. Severna Irska–Republika Irska) in Republiko Irski še ne pripozna posvetovalne vloge v severnoirskih zadevah, gre pri tem korak dlje Angleško-irski sporazum, ki pa mu v nasprotju s Sunningdalskim sporazumom ni uspelo oblikovati vlado. Velikonočni sporazum predvideva več oblik sodelovanja (severno-južni ministrski svet, britansko-irski svet, britansko-irska medvladna konferenca) in nasploh več institucij, ki so, kot ugotavlja Thompson (1999), bližje tistim iz Sunningdalskega sporazuma. Velikonočni sporazum poleg tega vsebuje več tem kot predhodna sporazuma in jih natančno razčleni. Zanimivo pa je, da pri nekaterih vprašanjih, kot sta razoroževanje in reforma policijskega sistema, ostaja precej nenatančen. To lahko pojasnimo z dejstvom, da gre za zelo sporni temi, ki bi lahko celo ogrozili samo sprejetje sporazuma.

Prva dva sporazuma, Sunningdalski in Angleško-irski, sta hitro propadla oziroma so se politični akterji začeli kmalu ukvarjati z drugimi možnimi rešitvami, ki bi lahko pripeljale do devolucije in delitve oblasti med katoliki in protestanti na Severnem Irskem. Pri Velikonočnem sporazumu pa kljub temu da, kot bo prikazano v nadaljevanju, izvajanje njegovih določil ni potekalo in ne poteka po predvidenem časovnem zaporedju, politični akterji še naprej vztrajajo. Iz tega lahko sklepamo, da ga večina (z izjemo DUP) priznava kot relevanten okvir za prihodnji ustroj oblasti na Severnem Irskem.

Po mnenju Ruana in Toddove (1999: 1) se Velikonočni sporazum, ki ga je namestnik vodje SDLP Seamus Mallon (1979–2001) označil kot "*Sunningdale za tiste, ki se počasi učijo*", od tega kljub podobni osnovi – tj nacionalisti sprejmejo trenutni ustavni položaj Severne Irske znotraj Velike Britanije v zameno za delitev oblasti na Severnem Irskem in za povezave med

severom in jugom – razlikuje. Velikonočni sporazum tako bolj priznava pravico prebivalcev Severne Irske, da sami določijo politični okvir, v katerem bodo živeli, veliko bolj vključuje različna politična mnenja in bolj podpira enakost človekovih pravic. Kot poglobitno pa predvideva popolno prenehanje političnega nasilja.

7.6.4. Izvajanje določil Velikonočnega sporazuma

Pri izvajanju Velikonočnega sporazuma se je kmalu pokazala razlika med deklarativno in izvedbeno ravni. V mesecih po sprejemu sporazuma se je tako izkazalo, da si unionisti in nacionalisti različno razlagajo njegova ključna določila, samo uresničevanje sporazuma pa je bilo neenakomerno. Napredek je bil tako hiter v zadevah, ki so bile popolnoma pod nadzorom britanske in irske vlade,¹⁵³ počasnejši tam, kjer je bilo potrebno strinjanje severnoirskih strank, v poglobitnih vprašanjih (predvsem razorožitev in oblikovanje izvršilne oblasti) pa so se zadeve pomikale počasi (Ruane, Todd 1999: viii).

V nadaljevanju se bom posvetila predvsem uresničevanju določil Velikonočnega sporazuma na področju oblikovanja zakonodajne in izvršilne oblasti na Severnem Irskem. Zaradi velikega vpliva, ki ga ima na celoten mirovni proces, oziroma ga celo pogojuje, pa me bo zanimal tudi razvoj dogodkov na področju razoroževanja.

7.6.4.1. OBLIKOVANJE SEVERNOIRSKE SKUPŠČINE

V skladu z Velikonočnim sporazumom so konec junija 1998 potekale volitve v novo severnoirsko skupščino (BBC9 n.d.). Člane skupščine so izvolili na osnovi proporcionalnega predstavništva, in sicer po šest v vsakem od 18 volilnih okrožij (Beggan, Indurthy 2002: 339). Stranke, ki so podpirale sporazuma, so dobile solidno večino – UUP si je tako zagotovila 28 sedežev, na drugem mestu ji je sledila SDLP s 24, DUP jih je dobil 20, Sinn Féin pa 18. Preostalih 18 sedežev so si razdelile manjše stranke (Stranka zavezništva šest, UKUP pet, PUP in ženska koalicija po dva ter neodvisni unionisti tri) (Beggan, Indurthy 2002: 339).

Poslanci so 1. julija prvič zasedli svoja mesta v severnoirski skupščini, ki pa se je srečala v senci, saj do devolucije še ni prišlo. Za pokrajinskega premiera je bil izvoljen David Trimble (1998– julij 2001), za njegovega namestnika pa Mallon (Beggan, Indurthy 2002: 339).

Sicer pa so pogovori med vodilnimi politiki potekali ves čas. 18. decembra je bil dosežen pomemben napredek, ko so se severnoirske stranke sporazumele o šestih novih severno-

¹⁵³ Gre za volitve v novo severnoirsko skupščino, sprejetje zakonodaje za ustanovitev novih institucij in izpust zapornikov (Ruane, Todd 1999: viii).

južnih administrativnih telesih¹⁵⁴ in o zvišanju števila ministrstev na Severnem Irskem s šest na deset (BBC14 n.d.). Večina predpisov glede enakosti, ki jih je vseboval sporazum, je zapisana v Severnoirskem zakonu iz leta 1998 (*Northern Ireland Act 1998*), hitro je bilo uresničeno tudi določilo o izpustitvi zapornikov – v šestih mesecih je bila izpuščena polovica od 400 zapornikov, ki so ustrezali pogojem. Ustanovljena je bila neodvisna komisija na policijskem področju, RUC pa se je na osnovi Pattenovega poročila preimenovala v Policijsko silo Severne Irske (*Police Service of Northern Ireland*). Britanska vlada je bila poleg tega uspešna v demilitarizaciji družbe, Sinn Féin pa je sodeloval z Neodvisno mednarodno komisijo za razoroževanje (Ruane, Todd 1999: 24).¹⁵⁵ Na vseh področjih pa se določila Velikonočnega sporazuma le niso uresničevala tako hitro.

7.6.4.2. OBLIKOVANJE SEVERNOIRSKE VLADE

Do težav v mirovnem procesu je tako prišlo že pri pogovorih o formiranju vlade. Trimble¹⁵⁶ je namreč vztrajal, da ta pred razorožitvijo IRA ne more biti oblikovana (CAIN24 n.d.), saj v njej v tem primeru ne more sodelovati Sinn Féin. Slednji pa je trdil, da do razorožitve ne bo prišlo pred oblikovanjem vlade.

Po številnih zapletih, pogajanjih in prestavitvah rokov¹⁵⁷ je bilo konec novembra 1999 imenovanih deset ministrov nove severnoirske vlade (BBC9 n.d.), in Severna Irska je prvič po 25 letih dobila vlado, ki so jo sestavljali ministri iz obeh skupnosti (CAIN25 n.d.). Deset ministrov so si proporcionalno razdelile štiri največje stranke. Največja zmerna protestantska stranka UUP in največja zmerna katoliška stranka SDLP sta dobili po tri ministre, po dva ministra pa sta pripadla skrajnima strankama, protestantski DUP in katoliški Sinn Féin (Beggan, Indurthy 2002: 339).

Trimble, ki je ves čas trdil, da ne bo sodeloval v vladi s Sinn Féin, če se IRA ne razoroži, se je sedaj strinjal z vstopom v vlado brez razorožitve, čeprav je dal jasno vedeti, da pričakuje, da bo ta sledila kmalu (McKittrick, McVea 2001: 226).

Britanska vlada je na novo vlado v Belfastu formalno prenesla oblast 1. decembra 1999 opolnoči (*Northern Ireland n.d.*). Takrat sta, kot to določa Velikonočni sporazum, začela

¹⁵⁴ Nova severno-južna administrativna telesa so: notranje vodne poti, kmetijstvo, varnost hrane, irski jezik in jezik ulsterskih Škotov, programi financiranja Evropske unije, razvoj trgovine in poslov (CAIN24 n.d.).

¹⁵⁵ Sredi avgusta 1998 je sicer dogajanje na Severnem Irskem skalil največji samostojni zločin v 30 letih severnoirskega konflikta. Prava IRA je namreč v mestu Omagh postavila bombo, ki je ubila 29 ljudi, več sto pa je bilo ranjenih (Connolly 2001: 682).

¹⁵⁶ Trimblu in Humu so decembra 1998 podelili Nobelovo nagrado za mir.

¹⁵⁷ Prvi rok, ki ga je za prenos oblasti na severnoirske institucije določila Mowlanova, je bil 10. marec 1999. Sredi julija je nato sledil poskus oblikovanja vlade, ki pa je propadel, ker se zasedanja niso udeležili člani UUP, ki so trdili, da se mora IRA razorožiti, preden lahko Sinn Féin sede v vlado. Sicer pa se je prvotni rok za oblikovanje severnoirske izvršilne oblasti in severno-južnega ministrskega sveta iztekel že oktobra 1998 (CAIN24 n.d.).

delovati tudi severno-južni in britansko-irski ministrski svet, vlada se je prvič sestala (DUP ni bilo), zvečer pa je IRA sporočila, da bo imenovala predstavnika za ohranjanje stikov s komisijo za razoroževanje (CAIN24 n.d.).

Še vedno pa je veliko pristojnosti na Severnem Irskem ohranil britanski minister za Severno Irsko – oktobra je Mowlanovo na tem mestu zamenjal Peter Mandelson (1999–2001) – ki ima pravico, da v primeru, če se celoten sistem nahaja na robu propada, začasno zaustavi delovanje pokrajinskih institucij, v katerih si oblast delijo katoliki in protestanti.

7.6.4.3. ZAPLETI GLEDE RAZOROŽEVANJA IRA IN PREKINITVE DEVOLUCIJE

Glavno težavo pri uresničevanju določil Velikonočnega sporazuma je po oblikovanju severnoirske skupščine in vlade predstavljalo dejstvo, da se IRA ni želela razorožiti, številni unionisti pa na tem področju niso želeli popuščati. Zastoji pri razorožitvi IRA so tako nenehno prekinjali delo pokrajinske skupščine in vlade ter ogrožali mirovni proces.

Potem ko je januarja 2000 postalo jasno, da do razorožitve IRA ne bo prišlo hitro, je britanska vlada 11. februarja 2000 prvič začasno zaustavila delovanje skupščine in drugih institucij, kjer sta si skupnosti delili pristojnosti, ter uvedla neposredno upravo Londona nad pokrajino. Začasna zaustavitev delovanja severnoirske skupščine je prenehala šele 29. maja 2000 opolnoči, ko je IRA sporočila, da je pripravljena začeti proces popolne razorožitve. Mednarodna komisija za razorožitev je junija in oktobra pregledala skladišča orožja IRA, decembra pa je IRA sporočila, da sicer ni prekinila stika s komisijo za razoroževanje, da pa se razorožitev ne bo zgodila pod pogoji, ki jih narekujejo britanska vlada in unionisti (BBC9 n.d.).

Januarja 2001 je britanski minister za Severno Irsko Mandelson odstopil, kot prvi katolik na tem mestu pa ga je nadomestil Škot John Reid (2001–2002). Julija 2001 je sledil še en odstop – Trimble je namreč odstopil kot pokrajinski premier in prisegel, da se ne vrne, preden se IRA ne razoroži (Northern Ireland n.d.).

Zaradi nenapredka na področju razoroževanja IRA in ugovorov unionistov je Reid 11. avgusta 2001 za en dan spet začasno zaustavil delovanje skupščine, rok za dosego dogovora pa je bil podaljšan za šest tednov. Ker pa tudi v tem roku do njega ni prišlo, je Reid 21. septembra delovanje skupščine spet začasno zaustavil in hkrati dejal, da je to storil zadnjič, čas za pogajanja pa se je podaljšal za naslednjih šest tednov (BBC14 n.d.).

Potem ko je IRA 23. oktobra začela z razorožitvijo,¹⁵⁸ je novembra spet začela delovati severnoirska skupščina, za pokrajinskega premiera je bil spet izvoljen Trimble (2001–2002), novi vodja SDLP Mark Durkan pa je postal njegov namestnik (Northern Ireland n.d.). Čeprav je IRA tudi aprila 2002 nadaljevala z razoroževanjem, pa je naraščajoče nasilje polvojaških sil sprožilo zahteve po izključitvi Sinn Féin iz skupnih institucij (BBC9 n.d.).

Severnoirska skupščina se je z novo krizo soočila oktobra 2002, ko naj bi IRA sodelovala pri vohunjenju v prostorih severnoirske skupščine v Stormontu. Trimble je zagrozil, da bodo v primeru, če britanska vlada iz severnoirske vlade ne bo izključila Sinn Féin, iz nje izstopili ministri UUP, ta pa bo propadla. Sredi oktobra je tako britanska vlada Severni Irski že četrtrič, odkar je oblast leta 1999 pripadla Trimblovi koaliciji, odvzela avtonomijo in jo postavila pod neposredno upravo Londona (Northern Ireland n.d.).

Čeprav se je mogoče zdelo, da bo vnovičen odvzem avtonomije severnoirskim institucijam podobno kratek kot predhodni, pa je zgodovina pokazala drugače. Začelo se je namreč dolgotrajno obdobje iskanja rešitve, ki traja še danes.

7.7. V iskanju rešitve ...

Oktobra 2003 je sledil pozitiven premik na področju razoroževanja, saj je IRA tretjič predala del orožja. Skupno je to bila četrta v vrsti razorožitev, saj je poleg IRA eno decembra 1998 izvedla tudi LVF¹⁵⁹ (NIO2 n.d.).

26. novembra so nato na Severnem Irskem potekale parlamentarne volitve,¹⁶⁰ na katerih je največ sedežev v severnoirski skupščini – 30, oziroma kar deset več kot na volitvah leta 1998 – pripadlo stranki DUP Iana Paisleya, ki je že prvotno nasprotovala Velikonočnemu sporazumu. Sledili so ji Sinn Féin, ki je število sedežev povečal za šest na 24, UUP, zmagovalka volitev iz leta 1998, si je priborila en sedež manj, tj. 27 sedežev, SDLP pa jih je izgubila šest in si jih tako zagotovila 18. Omeniti gre še Stranko zavezništva, ki so ji volivci namenili šest sedežev, s po enim pa so ji sledile stranke PUP, Neodvisni in UKUP (BBC 2004a). Volilni rezultat je močno razburkal javnost, saj so tako na nacionalistični kot unionistični strani zmagale skrajne opcije, iz česar je sledilo, da bo sporazum o prihodnji

¹⁵⁸ Močan mednarodni pritisk naj bi predstavljali teroristični napadi na ZDA 11. septembra 2001 (BBC14 n.d.).

¹⁵⁹ LVF je nasprotovala premirju, ki ga je oktobra 1994 razglasilo združeno lojalistično vojaško poveljstvo. Njena razorožitev decembra 1998 pa je bila prva razorožitev katere polvojaške skupine pod nadzorom Neodvisne mednarodne komisije za razoroževanje (CAIN11 n.d.).

¹⁶⁰ Prvotno naj bi te potekale 29. maja 2003 (BBC9 n.d.).

severnoirski pokrajinski vladi – o njej se dogovorijo predstavniki na volitvah zmagovalnih strank obeh skupnosti – težko doseči ¹⁶¹ (BBC 2003a).

Kljub temu da je bilo iz volilnega rezultata mogoče sklepati, da bo severnoirsko vlado težko vzpostaviti, pa nihče izmed političnih akterjev ni verjel, da bo trajalo tako dolgo.

Britanski minister za Severno Irsko Paul Murphy (2002–2005) se je zato, ker je vedel, da volilni izid ne omogoča izvolitve pokrajinskega premiera in njegovega namestnika z zadostno podporo obeh skupnosti, odločil za pregled ¹⁶² Velikonočnega sporazuma. Pregled, ki je vključeval vse severnoirske politične stranke, se je v Belfastu začel 3. februarja 2004. Že pred njim pa so se pokazale razlike med dvema taboroma – med tistimi, ki želijo radikalne spremembe sporazuma (DUP, ¹⁶³ Stranka zavezništva) in tistimi, ki menijo, da sporazuma ni potrebno spreminjati (Sinn Féin, SDLP) (BBC 2004b).

DUP se je tako prvič usedla za pogajalsko mizo s Sinn Féin, vendar je Paisley vztrajal, da bosta obe stranki le prebrali napisani govor in da ne gre za dejanska pogajanja s Sinn Féin (BBC 2004c). Pogajanja so se zaostriła potem, ko je IRA konec februarja poskušala iz bara v Belfastu ugrabiti vodilnega odpadnika armade Bobbyja Tohilla. Vodja UUP Trimble je namreč zagrozil, da bo iz pogajanj izstopil, če se proti Sinn Féin ne bo podvzel noben ukrep (BBC 2004č), in v začetku marca svojo grožnjo tudi uresničil (BBC 2004d). Nov krog pogajanj se je začel 1. septembra 2004, a sporazum ni bil dosežen. Britanska in irska vlada sta nato 17. novembra DUP in Sinn Féin predložili predlog ¹⁶⁴ za prekinitvev zastoja v pogajanjih (BBC 2004e).

V začetku februarja 2005 je IRA sporočila, da ne bo položila orožja, kot je obljubila novembra. Njena odločitev je bila posledica obtožb Blaira in njegovega irskega kolega Aherna, da je IRA odgovorna za največji bančni rop v britanski zgodovini ¹⁶⁵ (BBC 2005a). Podobne so bile tudi ugotovitve policijskega poročila, čemur pa je konec januarja sledil še

¹⁶¹ Paisley je takoj po volitvah dal vedeti, da ne bo sklepal kompromisov. Kljub želji stranke po devoluciji, zanj model, ki ga predvideva Velikonočni sporazum, ni dober. Po njegovem bi bilo potrebno razpustiti tako Sinn Féin kot IRA (BBC 2003b).

¹⁶² Velikonočni sporazum namreč določa, da bodo vladi Republike Irske in Velike Britanije ter stranke v severnoirski skupščini štiri leta potem, ko bo sporazum stopil v veljavo, sklicale konferenco za pregled in poročanje o izvajanju sporazuma.

¹⁶³ DUP je izrazil željo po ponovnih pogajanjih o vseh delih sporazuma, saj naj bi ta dajal preveč koncesij republikancem (BBC 2004f).

¹⁶⁴ V njem se vladi osredotočata na vprašanje razorožitve polvojaških skupin, ukinitve suspenzije severnoirskih institucij, oblikovanja skupščine v senci, policije in sodstva. Dokument vsebuje tudi predvideni razvoj dogodkov, po katerem naj bi bila decembra sprejeta zakonodaja, ki bi omogočala oblikovanje skupščine v senci. Neodvisna mednarodna komisija za razoroževanje naj bi decembra oznanila začetek procesa razoroževanja, konec meseca pa naj bi se IRA v celoti razorožila. Januarja naj bi se med drugim že oblikovala skupščina v senci, februarja pa naj bi britanska vlada prenehala s suspenzijo (BBC 2004g).

¹⁶⁵ Decembra lani so namreč storilci iz banke v Belfastu odnesli 26,5 milijona britanskih funtov (BBC 2005a).

umor 33-letnega Roberta McCartneyja, v katerega naj bi bila prav tako vpletena IRA.¹⁶⁶ Zaradi IRA so Sinn Féin obrnili hrbet tudi Američani (BBC 2005b).

Da na Severnem Irskem na moči pridobivajo skrajne stranke, pa se je pokazalo tudi na volitvah v britanski parlament 5. maja 2005, na katerih je bila najuspešnejša DUP, ki si je zagotovila devet sedežev (leta 2001 le štiri). Sinn Féin je število mest povečal s štiri na pet, SDLP je dobila tri poslanska mesta, UUP, ki je imela v britanskem parlamentu po volitvah pred štirimi leti 10 poslancev, pa eno. Trimble, ki ni dobil sedeža v Westminsteru, je odstopil z mesta vodje UUP, Blair, ki si je z zmago laburistov na volitvah spet zagotovil mandat premiera, pa je za britanskega ministra za Severno Irsko imenoval Petra Haina (Meršol 2005: 4).

Kmalu potem ko so 7. julija 2005 britansko prestolnico stresli teroristični napadi, se je IRA v izjavi¹⁶⁷ 28. julija odpovedala oboroženemu boju ter napovedala, da se bo popolnoma razorožila, za združitev Irske pa si bo poslej prizadevala z miroljubnimi, demokratičnimi sredstvi.

Kljub nekaterim pomislekom, da IRA ne bo držala besede, je vodja Neodvisne mednarodne komisije za razorožitev upokojeni kanadski general John de Chastelain 26. septembra sporočil, da se je IRA, sicer več kot pet let po v Velikonočnem sporazumu določenem datumu, popolnoma razorožila. "Zgodovinska" poteza IRA je bila deležna odobravanja z vseh strani, le DUP je izrazila dvom v razorožitev. Paisleyjeva stranka tako zahteva fotografske dokaze in seznam predanega orožja, do devolucije pa po njenem mnenju kljub razorožitvi ne bo prišlo kmalu.

Oči svetovne javnosti bodo v prihodnje tako uprte v doseganje devolucije pa tudi v lojalistične polvojaške skupine.¹⁶⁸ Opomniti namreč velja, da nobena izmed pglavitnih lojalističnih polvojaških organizacij – UVF in UDA – ni predala niti kosa orožja.

¹⁶⁶ IRA je vpletenost v umor najprej zanikala, kasneje pa priznala, da so bili v napad vpleteni trije njeni člani, ki jih je izobčila. Veteran IRA Terence Jock Davison, ki je umor zagrešil, je bil 4. julija 2005 tudi obtožen (STA 2005a).

¹⁶⁷ Celotna izjava je na ogled na spletnem naslovu <http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/ira/ira280705.htm>.

¹⁶⁸ Te so se sredi septembra spopadle s severnoirskimi varnostnimi silami (STA 2005b).

8. SKLEP IN POGLED V PRIHODNOST

Potem ko je na Severnem Irskem leta 1968 izbruhnil etnični konflikt in je pokrajino zajel 30-letni val nasilja – ta je svoj vrhunec doživel med letoma 1971 in 1976, ko je bilo zabeleženih največ smrtnih žrtev – je sledilo več poskusov rešitve zaostrenih razmer. Prvi v vrsti sporazumov, ki naj bi pokrajini zagotovil devolucijo in osnovo za sodelovanje katolikov in protestantov na oblasti, je bil Sunningdalski, ki mu je več kot desetletje kasneje sledil Angleško-irski sporazum. Oba sta, kljub temu da sta se v praksi slabo uresničevala, pomembna kot kamna na poti k enakomernejši delitvi oblasti med predstavniki manjšinske in večinske skupnosti na Severnem Irskem.

Vrhunec prizadevanj v smeri večjega sodelovanja katolikov in protestantov v severnoirskih oblastnih strukturah predstavlja leta 1998 sprejeti Velikonočni sporazum, ki pa tudi ni popolnoma umiril razmer. Ko se je z vzpostavitvijo pokrajinskega parlamenta in vlade že zdelo, da se stanje izboljšuje, so sledile zahteve po razorožitvi IRA, ki so rezultirale v večkratni suspenziji omenjenih institucij. Nazadnje oktobra 2002, od takrat pa tako severnoirska vlada kot skupščina nista več zasedali.

Zdelo se je, da utegnejo položaj spremeniti volitve leta 2003, a so upi kmalu zbledeli, saj so volivci večino glasov namenili skrajni protestantski stranki DUP lana Paisleya. Ta je že večkrat poudaril, da se s katoliki ne bo pogajal. Če ob tem upoštevamo, da Velikonočni sporazum določa, da vlado oblikujeta stranki iz obeh skupnosti, ki sta na volitvah prejeli največ glasov, torej skrajni stranki DUP in Sinn Féin, je bilo jasno, da bo do oblikovanja novih političnih struktur preteklo veliko časa. Še največji pesimisti pa verjetno niso računali, da bo trajalo tako dolgo.

Glede na to, da je unionistična stran kot predpogoj za devolucijo največkrat navajala zahtevo, da se IRA razoroži – ta pa je konec septembra letos po navedbah Neodvisne mednarodne komisije za razorožitev predala vse orožje – je tako možen nekoliko večji optimizem, da bo do devolucije le prišlo. Ker pa DUP v razorožitev še vedno dvomi, je vprašanje, kdaj se bodo dejansko spet začela pogajanja.

Če se zdaj osredotočimo na uvodno hipotezo, po kateri proces devolucije prispeva k zmanjševanju etničnih tenzij na Severnem Irskem, lahko trdimo, da sama devolucija – začasni prenos izvrševanja politične oblasti na pokrajinsko vlado in skupščino – ni vplivala na zmanjšanje etničnih tenzij.

Dokaz za to je dejstvo, da je severnoirski etnični konflikt dejansko izbruhnil ravno v obdobju med letoma 1921 in 1972, ko je prišlo do devolucije, temelječe na Zakonu o irski vladi, in se z večino severnoirskih zadev ni upravljalo neposredno iz Londona.

Obdobje je namreč zaznamovala enostrankarska vladavina unionistov, politično udejstvovanje katolikov je bilo omejeno, na njihovo diskriminacijo na zaposlitvenem področju in področju dodeljevanja stanovanj pa je opozorilo tudi Cameronovo poročilo. Ustrezna protidiskriminacijska zakonodaja, ki je umirila etnične tenzije in zmanjšala družbene neenakosti med katoliki in protestanti, se je začela sprejemati šele, ko je Severna Irska leta 1972 prešla pod neposredno upravo Londona.

Že leto kasneje je bila sicer izvoljena nova severnoirska skupščina, nova severnoirska vlada pa se je leta 1974 na oblasti obdržala le pet mesecev, tako da lahko govorimo le o kratkotrajni devoluciji. Kar četrto stoletje je trajalo, da je novembra 1999 na osnovi Velikonočnega sporazuma spet prišlo do prenosa oblasti na severnoirske politične institucije. Oblikovala se je nova severnoirska vlada – tokrat med političnimi strankami različnih skupnostnih ozadij – ki pa se je soočala s pogostimi odvzemi avtonomije. V tem obdobju o občutnih etničnih tenzijah ni moč govoriti, saj sta neenakost in diskriminacija katolikov, glavni vzrok tenzij, v veliki meri že odpravljeni.

Če sklenemo, lahko rečemo, da so se etnične tenzije na Severnem Irskem skozi leta res zmanjševale, česar pa ni moč pripisati (samo) devoluciji, še posebej, ko govorimo o pokrajini, kjer imamo etnično manjšino in večino. Tako so se v obdobju devolucije od leta 1921 do leta 1972 etnične tenzije celo naraščale. K njihovem zmanjševanju je pripomogla protidiskriminacijska zakonodaja, ki se je skozi leta, če pogledamo npr. zaposlitveno področje, zaostrovala, in kar je še pomembnejše, njeno uspešno izvajanje v praksi.

Gotovo je pomemben tudi premik, do katerega je zaradi velikega števila smrtnih žrtev v obdobju nasilnega etničnega konflikta prišlo v miselnosti obeh skupnosti. Tako so se npr. okrepila prizadevanja po preseganju segregacije na področju izobraževanja, kar se kaže v

vedno večjem številu otrok, ki obiskujejo integrirane šole, opaziti pa je tudi druga prizadevanja, ki gradijo na hipotezi kontakta.

Odgovor na uvodoma zastavljeno delovno vprašanje, ali je politična ureditev, kot jo predvideva Velikonočni sporazum, najboljši med doslej predlaganimi pristopi k urejanju severnoirskega konflikta, pa ni enoznačen.

Če izhajamo iz samega sporazuma, ugotovimo, da je ta najbolj natančno razdelana različica med vsemi sporazumi, ki so skušali rešiti zapleteno situacijo na Severnem Irskem, in pokriva številne teme. Pri tistih, kjer je bil konsenz večji, je podrobnejši, pri drugih, ki so bile bolj sporne, pa je ostal manj natančen. Poleg tega vključuje različna varovala, ki skušajo zadovoljiti obe skupnosti, kot so npr. posebni postopki glasovanja, prav tako pa predvideva, da vlado oblikujeta na volitvah najuspešnejši stranki iz obeh skupnosti. To priča o dejstvu, da je rezultat številnih kompromisov in skuša ustreči čim širšemu krogu političnih akterjev. Pogajanja, ki so pripeljala do sprejema Velikonočnega sporazuma, so poleg tega v primerjavi s predhodnima, Sunningdalskim in Angleško-irskim, vključevala večje število akterjev, kar govori o širokem strinjanju z njegovimi določili. Široke podpore pa je bil deležen tudi na referendumih v Republiki Irski in na Severnem Irskem.

Velikonočni sporazum je tako leta 1998, ko je bil sprejet, uspel zadovoljiti obe skupnosti. Vendar pa so rezultati severnoirske raziskave o volitvah (*Northern Ireland Election Survey*) že isto leto pokazali, da je konsenzualna podpora dejansko obstajala le za štiri izmed osmih principov sporazuma, in sicer za razorožitev, za določilo, da Severna Irska ostane del Združenega kraljestva, če tako odloči večina, ter da se ustanovita skupščina in vlada, v kateri je oblast razdeljena med skupnostma. Konsenzualne podpore pa niso bila deležna določila o tem, da Republika Irska umakne ustavno zahtevo po severnoirskem ozemlju, da se ustanovijo severno-južne institucije, komisija o prihodnosti RUC in da se predčasno izpustijo zaporniki (Todd 1999: 46–48). Sicer pa je v naslednjih letih upadla podpora celotnemu sporazumu.

S tem lahko preidemo na drugi vidik (ne)uspešnosti sporazuma, tj. razliko med deklarativno in izvedbeno ravno oziroma uresničevanjem njegovih določil v praksi. V primerjavi z izvajanjem določil predhodnih sporazumov se je Velikonočni sporazum kljub določenim težavam sicer dobro uresničeval, vendar so bila na očeh javnosti zlasti "težavnejša" področja, kot je razoroževanje, kjer je bil napredek počasnejši. Z največjimi težavami se sporazum sooča ravno po zadnjih severnoirskih volitvah, ko se zdi, da so stvari v mrtvem teku, pojavljajo pa se tudi zahteve po njegovih radikalnih spremembah.

O (ne)uspehu sporazuma lahko razmišljamo tudi v smislu alternativ, ki bi bile možne ob njegovem propadu. Po mnenju Cordella in Wolffa (2004: 202) bi bila to najverjetneje deljena suverenost med Veliko Britanijo in Republiko Irsko v pokrajini. S tem bi izgubili tako unionisti kot nacionalisti – vpliv obeh skupnosti bi se namreč zmanjšal

Po mojem mnenju je bil sporazum v času, ko je bil sprejet, res najboljša različica, oziroma edina, o kateri je bilo moč doseči soglasje med političnimi akterji obeh skupnosti, hkrati pa je po dolgotrajnih pogajanjih prinesel neko novo upanje in optimizem. Čeprav lahko o njem dandanes govorimo tudi kot o najboljši med slabimi možnostmi, pa je tudi sedem let po sprejetju ohranil pomembno politično veljavo, o čemer gotovo pričča dejstvo, da politični akterji pri njem – kljub pomislekom nekaterih – vztrajajo.

In kako naprej? Zadnje severnoirske pokrajinske volitve in posledična nezmožnost dogovora o oblikovanju vlade so pokazale, da so potrebne določene spremembe. Ker po mojem mnenju politično prizorišče na Severnem Irskem ni zrelo za pogajanja o novem sporazumu, je bolj verjetno in lažje vztrajati pri že sprejetem Velikonočnem sporazumu, glede katerega vsaj na načelni ravni obstaja določeno strinjanje, in ga po potrebi prilagoditi, kot pa spet začeti dolgotrajno pot pogajanj. V interesu vseh bi morala biti čimprejšnja ponovna devolucija, ne pa vztrajanje pri nekih preživelih vzorcih.

Hkrati se je nujno izogibati incidentom in nasilju, kot so v zadnjem času nasilne akcije protestantskih skrajnežev, ki možnost dialoga le zmanjšujejo. Po mojem mnenju ponovne množične eskalacije nasilja, ki je zaznamovala predvsem sedemdeseta leta minulega stoletja, na Severnem Irskem v prihodnosti ni pričakovati, saj je bil poglaviten vzrok etničnega konflikta – diskriminacija – v večini že odpravljen. Podpora skrajnim polvojaškim skupinam se poleg tega niža, na splošno pa pada tudi toleranca nasilja.

Kot izredno pozitivno ocenjujem razorožitev IRA, ki kljub pomislekom DUP vlila optimizem, da bo do devolucije prišlo kmalu. Pri tem pa seveda ne gre pozabiti na lojalistične polvojaške skupine in na dejstvo, da je del orožja predala le LVF.

9. SEZNAM VIROV

9.1. Primarni viri

The Sunningdale Agreement,
<http://cain.ulst.ac.uk/events/sunningdale/agreement.htm> (1.11.2003)

The Anglo-Irish Agreement,
<http://www.uhb.fr/langues/cei/agree85.htm> (1.11.2003)

The Downing Street Declaration,
<http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/dsd151293.htm> (1.9.2004)

The Framework Documents,
<http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/fd22295.htm> (1.9.2004)

The Agreement,
<http://nio.gov.uk/issues/agreelinks/agreement.htm> (7.9.2004)

The Northern Ireland Act 1998,
<http://www.hmso.gov.uk/acts/acts1998/19980047.htm> (5.3.2005)

9.2. Sekundarni viri

9.2.1. Knjige

Bardon, Jonathan (1996) *A History of Ulster*. Belfast: Blackstaff Press.

Byrne, Sean, Irvin, Cynthia L. (2000) *Reconcilable Differences: Turning Points in Ethnopolitical Conflict*. Connecticut: Kumarian Press.

Connolly, Mark et al. (ur.) (2001) *The Rough Guide to Ireland*. London: Rough Guides.

Cordell, Karl, Wolff, Stefan (ur.) (2004) *The Ethnopolitical Encyclopedia of Europe*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Darby, John (1995) *Northern Ireland: Managing Difference*. London: Minority Rights Group.

Finnegan, Richard B., McCarron, Edward T. (2000) *Ireland: Historical Echoes, Contemporary Politics*. Colorado in Oxford: Westview Press.

Gerard-Sharp, Lisa, Perry, Tim (2001) *Ireland*. London: Dorling Kindersley Limited.

Guibernau, Montserrat, Rex, John (1997) *The Ethnicity Reader*. Cambridge, Oxford in Malden: Polity Press.

Gurr, Ted Robert, Harff, Barbara (1994) *Ethnic Conflict in World Politics*. Boulder, San Francisco in Oxford: Westview Press.

Hargie, Owen, Dickson, David (2004) *Researching the Troubles: Social Science Perspective on the Northern Ireland Conflict*. Edinburgh: Mainstream Publishing.

Hutchinson, John, Smith, Anthony D. (ur.) (1996) *Ethnicity*. Oxford in New York: Oxford University Press.

Jackson Preece, Jennifer (1998) *National Minorities and the European Nation-States System*. London: Clarendon Press.

Jones, Bill (1994) *Political Issues in Britain Today*. Manchester: Manchester University Press.

Lake, David A., Rothchild, Donald (ur.) (1998) *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion and Escalation*. Princeton in New Jersey: Princeton University Press.

Lijphart, Arend (1992) *Demokracija u pluralnim društvima*. Zagreb: Globus.

Mallie, Eamon, McKittrick, David (2001) *Endgame in Ireland*. London: Coronet Books.

McGarry, John, O'Leary, Brendan (ur.) (1993) *The Politics of Ethnic Conflict Regulation: Case Studies of Protracted Ethnic Conflicts*. London in New York: Routledge.

McKittrick, David, McVea, David (2001) *Making Sense of the Troubles*. London: Penguin Books.

O'Brien, Maire, Conor, Cruise (1994) *Ireland: a Concise History*. London: Thames and Hudson.

O'Connor, Fionnuala (2002) *A Shared Childhood. The Story of the Integrated Schools in Northern Ireland*. Belfast: The Blackstaff Press.

Petrič, Ernest (1977) *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*. Maribor: Založba obzorja.

Prail, Alex (2000) *100 Questions Answered*. London: Foreign & Commonwealth Office.

Rizman, Rudi (ur.) (1991) *Študije o etnosocializmu*. Ljubljana: KRT.

Ruane, Joseph, Todd, Jennifer (ur.) (1999) *After the Good Friday Agreement. Analysing Political Change in Northern Ireland*. Dublin: University College Dublin Press.

Ryan, Stephen (1990) *Ethnic Conflict and International Relations*. Aldershot in Brookfield: Dartmouth Publishing Company Limited.

Smith, Anthony D. (1986) *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell.

Somerset Fry, Peter, Somerset Fry, Fiona (1991) *A History of Ireland*. London in New York: Routledge.

Struhak, Mihaela (1997) *Mehanizmi razreševanja etničnih konfliktov v mednarodnih odnosih: Varstvo manjšin kot specifičen mehanizem razreševanja etničnih tenzij na evropskem prostoru (diplomsko delo)*. Ljubljana: FDV.

Šumi, Irena (2000) *Kultura, etničnost, mejnost: konstrukcije različnosti v antropološki presoji*. Ljubljana: Založba ZRC.

Ule, Mirjana (1997) *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

(2002) Monitoring the EU Accession Process: Minority Protection Volume II. Case Studies in Selected Member States. Budimpešta: Open Society Institute.

9.2.2. Članki

Anderle, Aljaž (1996) Mir na zelenem otoku? *Obramba* 28 (1), 8–11.

Aolain, Fionnuala Ni (1996) Where Hope and History Rhyme – Prospects for Peace in Northern Ireland? *Journal of International Affairs* 50 (1), 63–89.

Banton, Michael (2000) Ethnic Conflict. *Sociology* 34 (3), 481–498.

Beggan, Dominic, Indurthy, Rathnam (1999) The Conflict in Northern Ireland and the Clinton Administration's Role. *International Journal on World Peace* 16 (4), 3–23.

Beggan, Dominic, Indurthy, Rathnam (2002) Explaining Why the Good Friday Accord is Likely to Bring a Lasting Peace in Northern Ireland. *Peace & Change* 3 (27), 331–355.

Breen, Richard (2000) Class Inequality and Social Mobility in Northern Ireland, 1973 to 1996. *American Sociological Review* 65 (3), 392–406.

Brezovšek, Marjan (1997) Regionalna država med unitarizmom in federalizmom. *Teorija in praksa* 34 (2), 183–196.

Byrne, Sean (2001) Consociational and Civic Society Approaches to Peacebuilding in Northern Ireland. *Journal of Peace Research* 38 (3), 327–352.

Cowell, David, Cowell, Kimberly (1999) Human Rights as Conflict Management: the Unionist Use of Human Rights Language in Northern Ireland. *Nationalism & Ethnic Politics* 5 (1), 1–28.

Graham, Donald (1984) Discrimination in Northern Ireland: the Failure of the Fair Employment Agency. *Critical Social Policy* 3 (3), 40–54.

Grimm, Bodo von Schönberg (1981) Zur Entwicklung in Nordirland. *Blätter für deutsche und internationale Politik* 26 (6), 707–718.

Hamilton, James (2001) Obvladovanje konfliktov – sporazum o Severni Irski. *Dignitas* 3 (9), 28–42.

Hayes, Bernadette C., McAllister, Ian (1999) Ethnonationalism, public opinion and the Good Friday Agreement. V Ruane, Joseph, Todd, Jennifer (ur.) (1999) *After the Good Friday Agreement. Analysing Political Change in Northern Ireland*, 30–49. Dublin: University College Dublin Press.

McCrudden, Christopher (1999) Equality and the Good Friday Agreement. V Ruane, Joseph, Todd, Jennifer (ur.) (1999) *After the Good Friday Agreement. Analysing Political Change in Northern Ireland*, 96–122. Dublin: University College Dublin Press.

- Meršol, Mitja (2005) Po britanskih volitvah: odstopi in imenovanja. *Delo* 47 (106), 4.
- Mirčev, Dimitar (1971) Dogodki na Severnem Irskem. *Teorija in praksa* 8 (8–9), 1246–1255.
- Shannon, William V. (1986) The Anglo-Irish Agreement. *Foreign Affairs* 64 (4), 849–870.
- Sloane, Peter J., Mackay, Daniel (1997) Employment Equity and Minority Legislation in the UK after Two Decades: a Review. *International Journal of Manpower* 18 (7), 597–626.
- Sokolović, Džemal (1995) Ali obstaja etnični konflikt? *Teorija in praksa* 32 (5/6), 508–524.
- Škerl, Igor (2005) Kakšna je razlika med teroristom in borcem za svobodo? *Sobotna priloga*, 20.8.: 4–6.
- Žagar, Mitja (1997) Asimetrije. *Teorija in praksa* 34 (5), 793–807.
- Žagar, Mitja (2001) Kako bi lahko razklenili začaran krog? Posredovanje, mediacija ter usposabljanje za preprečevanje in razreševanje etničnih konfliktov. *Razprave in gradivo* 38/39, 68–93.

9.2.3. Internetni viri

- Dixon, Paul (1997) Consociationalism and the Northern Ireland Peace Process: the Glass Half Full or Half Empty? V *Nationalism and Ethnic Politics* Vol.3 (1997) No.3, <http://www.nipolitics.com/consociationalismnep.html> (6. 5. 2005)
- Hazell, Robert (2000) Introduction: the First Year of Devolution. V Hazell, Robert (ur.) *The State and the Nations, the First Year of Devolution in the United Kingdom*, <http://www.imprint.co.uk/books/State.pdf> (31. 7. 2005)
- Isajiw, Wsevolod W. (1993) Definition and Dimensions of Ethnicity: a Theoretical Framework. V *Challenges of Measuring an Ethnic World: Science, politics and reality: Proceedings of the joint Canada-United States Conference on the Measurement of Ethnicity* (1992), 407–427, http://eprints.uts.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_Dimof_Ethnicity.pdf (7. 1. 2005)
- Thompson, Brian (1999) Transcending Territory: Towards an Agreed Northern Ireland? V *International Journal on Minority and Group Rights* Vol. 6 (1999) No. 1, <http://taddeo.ingentaselect.com/vl=6723005/cl=22/nw=1/fm=docpdf/rpsv/cw/mnp/13854879/v6n1/s10/p235> (29. 11. 2003)
- Wolff, Stefan (2001) The Road to Peace? V *World Affairs* Vol.163 (Spring 2001) No.4, 163–171, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2393/is_4_163/ai_78729186 (14. 2. 2004)
- CAIN – Conflict Archive on the Internet
- Darby, John (1995) Conflict in Northern Ireland: A Background Essay. V Dunn, Seamus (ur.) *Facets of the Conflict in Northern Ireland*, <http://cain.ulst.ac.uk/othelem/facets.htm> (1. 7. 2005)
- Elliott, Sidney, Flackers, W.D. (1999) *Northern Ireland: A Political Directory, 1968–1999*, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/politics/elliott99.htm> (5. 1. 2004)
- Fitzduff, Mari, O'Hagan, Liam (n.d.) *The Northern Ireland Troubles: Incore background paper*, <http://cain.ulst.ac.uk/othelem/incorepaper.htm> (2. 7. 2005)

Fox, Colm (1997) *The Making of a Minority – Political Developments in Derry and the North 1912-1925*, <http://cain.ulst.ac.uk/othelem/fox.htm> (14. 1. 2004)

Gallagher, A.M. (1991) *Majority Minority Review: Employment, Unemployment and Religion in Northern Ireland*, <http://cain.ulst.ac.uk/csc/reports/majmin2.htm> (27. 11. 2003)

Gallagher, A.M. (1995) *Majority Minority Review 1: Education in a Divided Society*, <http://cain.ulst.ac.uk/csc/reports/majmin1s.htm> (26. 11. 2003)

Gallagher, Tom, O'Connell, John (ur.) (1983) *Contemporary Irish Studies: How much discrimination was there under the unionist regime, 1921–1968?* <http://cain.ulst.ac.uk/issues/discrimination/whyte.htm> (2. 7. 2005)

McKittrick, David, McVea, David (2000) *The End of Stormont 1972–73. V Making Sense of the Troubles*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/directrule/mckittrick00.htm> (4. 1. 2004)

Melaugh, Martin (1995) *Majority-Minority Differentials: Unemployment, Housing and Health. V Dunn, Seamus (ur.) Facets of the Conflict in Northern Ireland*, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/discrimination/melaugh.htm> (18. 3. 2005)

Smith, Alan (1999) *Education and the Peace Process in Northern Ireland*, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/education/docs/smith99.htm> (25. 11. 2003)

Thomas, James H. (1997) *A history of Land Tenure Arrangements in Northern Ireland*, <http://www.spatial.maine.edu/~onsrud/Landtenure/CountryReport/thomas.html> (2.7. 2005)

CAIN (1998) *Results of the Referenda in Northern Ireland and Republic of Ireland*, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/politics/election/ref1998.htm> (8. 9. 2004)

CAIN1 (n.d.) *Chronology of Key Events in Irish History, 1179 to 1967*, <http://cain.ulst.ac.uk/othelem/chron/ch67.htm> (17. 11. 2003)

CAIN2 (n.d.) *The Civil Rights Campaign – Chronology*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/crights/chron.htm> (17. 11. 2003)

CAIN3 (n.d.) *The History of the Struggle for Civil Rights in Northern Ireland 1968–1978*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/crights/nicra/nicra78.htm> (24. 11. 2003)

CAIN4 (n.d.) *Internment – Summary of Main Events*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/internment/sum.htm> (13. 12. 2003)

CAIN5 (n.d.) *Ulster Workers' Council Strike – Background Information*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/uwc/bac.htm> (13. 12. 2003)

CAIN6 (n.d.) *Internment – A Chronology of the Main Events*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/intern/chron.htm> (13. 12. 2003)

CAIN7 (n.d.) Discrimination and Education,
<http://cain.ulst.ac.uk/issues/discrimination/gibson1.htm> (25. 11. 2003)

CAIN8 (n.d.) Discrimination and Employment,
<http://cain.ulst.ac.uk/issues/employ/gibson2.htm> (27. 11. 2003)

CAIN9 (n.d.) Abstracts on Organisations – D,
<http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/dorgan.htm> (27. 12. 2004)

CAIN10 (n.d.) Abstracts on Organisations – I,
<http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/iorgan.htm> (27. 12. 2004)

CAIN11 (n.d.) Abstracts on Organisations – L,
<http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/lorgan.htm> (27. 12. 2004)

CAIN12 (n.d.) Abstracts on Organisations – O,
<http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/oorgan.htm> (27. 12. 2004)

CAIN13 (n.d.) Abstracts on Organisations – P,
<http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/porgan.htm> (27. 12. 2004)

CAIN14 (n.d.) Abstracts on Organisations – R,
<http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/rorgan.htm> (27. 12. 2004)

CAIN15 (n.d.) Abstracts on Organisations – S,
<http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/sorgan.htm> (27. 12. 2004)

CAIN16 (n.d.) Abstracts on Organisations – U,
<http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/uorgan.htm> (27. 12. 2004)

CAIN17 (n.d.) Northern Ireland Constitutional Convention – A Chronology of Main Events,
<http://cain.ulst.ac.uk/events/convention/chron.htm> (4. 1. 2004)

CAIN18 (n.d.) Anglo-Irish Agreement – Background Information,
<http://cain.ulst.ac.uk/events/aia/bac.htm> (4. 1. 2004)

CAIN19 (n.d.) Anglo-Irish Agreement – Reaction to the Agreement,
<http://cain.ulst.ac.uk/events/aia/reaction.htm> (4. 1. 2004)

CAIN20 (n.d.) Anglo-Irish Agreement – Assessment of the Agreement,
<http://cain.ulst.ac.uk/events/aia/assess.htm> (4. 1. 2004)

CAIN21 (n.d.) Anglo-Irish Agreement – Political Aftermath,
<http://cain.ulst.ac.uk/events/aia/after.htm> (4. 1. 2004)

CAIN22 (n.d.) The Irish Peace Process – Chronology of Key Events (April 1993-April 1998),
<http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/pp9398.htm> (4. 1. 2004)

CAIN23 (n.d.) Report of the International Body on Arms Decommissioning, 22 January 1996, <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/gm24196.htm> (7. 9. 2004)

CAIN24 (n.d.) The Irish Peace Process – Chronology of Key Events (April 1998-December 1999), <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/pp9899.htm> (4. 1. 2004)

CAIN25 (n.d.) Outline Map of Northern Ireland, <http://cain.ulst.ac.uk/images/maps/map3.htm> (3. 4. 2005)

CAIN26 (n.d.) Background Information on Northern Ireland Society – Population and Vital Statistics, <http://cain.ulst.ac.uk/ni/popul.htm> (2. 3. 2005)

CAIN27 (n.d.) Parades and Marches – Background Information on the Main Parading Organisations, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/parade/organis.htm> (4. 8. 2005)

CAIN28 (n.d.) Types of schools in Northern Ireland, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/educ/school.htm> (21. 3. 2005)

CAIN29 (n.d.) Some Frequently Asked Questions – The Northern Ireland Conflict, <http://cain.ulst.ac.uk/faq/faq2.htm#troubles> (1. 7. 2005)

CAIN30 (n.d.) A Glossary of Terms Related to the Conflict, <http://cain.ulst.ac.uk/othelem/glossary.htm> (1. 7. 2005)

CAIN31 (n.d.) Discrimination – Summary, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/discrimination/sum.htm> (2. 7. 2005)

CAIN32 (n.d.) Introduction to the Electoral System in Northern Ireland, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/politics/election/electoralsystem.htm> (3. 7. 2005)

CAIN33 (n.d.) Loyalist and Republican Paramilitary Groups, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/violence/paramilitary.htm> (4. 8. 2005)

CAIN34 (n.d.) Abstracts on Organisations – A, <http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/aorgan.htm> (10. 9. 2005)

BBC

BBC1 (n.d.) Key events in Northern Ireland history, http://news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/1998/northern_ireland/10657.stm (18. 11. 2003)

BBC2 (n.d.) Battle of the Bogside, <http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/origins/bogside.shtml> (13. 12. 2003)

BBC3 (n.d.) Bloody Sunday, <http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/origins/bloodysun.shtml> (13. 12. 2003)

BBC4 (n.d.) Blanket and Dirty Protest, <http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/hungerstrikes/blanket.shtml> (13. 12. 2003)

BBC5 (n.d.) Hunger Strikes and Death of Bobby Sands, <http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/hungerstikes/hunger.shtml> (13. 12. 2003)

- BBC6 (n.d.) Power-sharing Executive,
<http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/powersharing/exec.shtml> (13. 12. 2003)
- BBC7 (n.d.) Ulster Worker's Council Strike,
<http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/powersharing/strike.shtml> (13. 12. 2003)
- BBC8 (n.d.) Dublin-Monaghan Bombs,
<http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/powersharing/bombs.shtml> (13. 12. 2003)
- BBC9 (n.d.) Northern Ireland 1998–2003,
http://news.bbc.co.uk/1/hi/northern_ireland/539391.stm (24. 10. 2003)
- BBC10 (n.d.) Peace Process,
<http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/agreement/peaceproc.shtml> (22. 1. 2004)
- BBC11 (n.d.) The Downing Street Declaration,
<http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/agreement/declaration.shtml> (22. 1. 2004)
- BBC12 (n.d.) The Cease-fires: Republican and Loyalist,
<http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/agreement/ceasefires.shtml> (22. 1. 2004)
- BBC13 (n.d.) Breakdown of Provisional IRA Cease-fire,
<http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/agreement/breakdown.shtml> (22. 1. 2004)
- BBC14 (n.d.) Decommissioning,
<http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/agreement/decommission.shtml> (22. 1. 2004)
- BBC15 (n.d.) The Good Friday Agreement,
<http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/agreement/agreement.shtml> (22. 1. 2004)
- BBC16 (n.d.) An exploration of the Northern Ireland conflict,
<http://www.bbc.co.uk/history/war/troubles/> (4. 5. 2005)
- BBC17 (n.d.) 1969: British troops sent into Northern Ireland,
http://newssearch.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/august/14/newsid_4075000/4075437.stm (13. 5. 2005)
- BBC (2003a) DUP maintains NI poll lead,
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/uk_news/northern_ireland/3245156.stm (28. 11. 2003)
- BBC (2003b) Players asses election fallout,
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/uk_news/northern_ireland/3248364.stm (28. 11. 2003)
- BBC (2004a) Northern Ireland Assembly Results,
http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/vote2003/northern_ireland/html/vote.stm (3. 3. 2004)
- BBC (2004b) What the Agreement review means,
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/uk_news/northern_ireland/3452475.stm (4. 3. 2004)

BBC (2004c) Parties "want devolution returned",
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/uk_news/northern_ireland/3452905.stm (11. 3. 2004)

BBC (2004č) Sinn Féin "will not be bullied",
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/uk_news/northern_ireland/3495366.stm (4. 3. 2004)

BBC (2004d) Trimble quits review talks,
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/uk_news/northern_ireland/3524011.stm (11. 3. 2004)

BBC (2004e) Blair meeting was positive,
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/uk_news/northern_ireland/4021241.stm (18. 11. 2004)

BBC (2004f) NI's new political landscape,
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/uk_news/northern_ireland/3254134.stm (15. 1. 2004)

BBC (2004g) Proposals by the British and Irish Governments for a Comprehensive Agreement,
http://news.bbc.co.uk/nol/shared/bsp/hi/pdfs/08_12_04_british_irish_proposals.pdf (28. 12. 2004)

BBC (2005a) IRA withdraws weapons commitment,
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/northern_ireland/4231237.stm (28. 2. 2005)

BBC (2005b) Kennedy cancels Gerry Adams talks,
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/uk_news/northern_ireland/4346193.stm (14. 3. 2005)

BBC (2005c) Rise in Catholic Employment,
http://news.bbc.co.uk/1/hi/northern_ireland/3323517.stm (18. 3. 2005)

NIO – Northern Ireland Office

NIO1 (n.d.) Constitutional and Political Developments 1972–1986,
http://www.nio.gov.uk/issues/agreelinks/ptalks/p_1972-86.htm (14. 1. 2004)

NIO2 (n.d.) Decommissioning,
<http://www.nio.gov.uk/index/key-issues/decommissioning.htm> (13. 9. 2004)

NISRA - Northern Ireland Statistics and Research Agency

NISRA (2001) A Profile of Protestants nad Roman Catholics in the Northern Ireland Labour Force,
<http://www.equality.nisra.gov.uk/archive/Publications/Religion/Profile%20of%20Religion%20in%20the%20NI%20Labour%20Force.pdf> (20. 5. 2005)

NISRA (2004) Religion Report,
<http://www.nisra.gov.uk/statistics/themes/Labour.html> (29. 11. 2004)

NISRA (2005a) Key Statistics Tables,
<http://www.nisra.gov.uk/census/pdf/Key%20Statistics%20ReportTables.pdf> (28. 2. 2005)

NISRA (2005b) Census 2001 Standard Tables,
http://www.nisra.gov.uk/census/Census2001Output/standad_tables_ni.html (5. 1. 2005)

NICIE - Northern Ireland Council for Integrated Education

NICIE1 (n.d.) Northern Ireland Council for Integrated Education Homepage,
<http://www.nicie.org> (14. 3. 2005)

NICIE2 (n.d.) NICIE Annual Report 03/04,
<http://www.nicie.org/archive/publications/03-04A.pdf> (14. 3. 2005)

Encarta

Devolution1(n.d.), *Encarta Dictionary*,
http://encarta.msn.com/dictionary_1861604259/devolution.html (28. 8. 2004)

Northern Ireland (n.d.), *Encarta*,
http://encarta.msn.com/text_761571415___37/Northern_Ireland.html (17. 11. 2003)

Segregation (n.d.), *Encarta Dictionary*,
http://encarta.msn.com/dictionary_1861715744/segregation.html (13. 12. 2004)

Wikipedia

Act (n.d.) Government of Ireland Act 1920, *Wikipedia*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Government_of_Ireland_Act_1920 (12. 9. 2005)

Articles (n.d.) Articles 2 and 3 of the Constitution of Ireland, *Wikipedia*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Articles_2_and_3_of_the_Constitution_of_Ireland (11. 5. 2005)

Constabulary (n.d.) Royal Ulster Constabulary, *Wikipedia*,
http://en2.wikipedia.org/wiki/Royal_Ulster_Constabulary (8. 12. 2003)

Culture (n.d.) Culture of Ireland, *Wikipedia*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Culture_of_Ireland (2. 7. 2005)

Devolution2 (n.d.), *Wikipedia*,
<http://en.wikipedia.org/wiki/Devolution> (4. 5. 2005)

Ethnic tension (n.d.), *Wikipedia*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_tension (1. 7. 2005)

Process (n.d.) Northern Ireland peace process, *Wikipedia*,
http://en.wikipedia.org/Northern_Ireland_peace_process (11. 9. 2005)

Second Dáil (n.d.), *Wikipedia*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Second_Dail (12. 9. 2005)

Sunningdale (n.d.) Sunningdale Agreement, *Wikipedia*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Sunningdale_Agreement (11. 9. 2005)

Westminster (n.d.), *Wikipedia*,
<http://en.wikipedia.org/wiki/Westminster> (12. 9. 2005)

Svet Evrope

Comments (2002) *Comments of the Government of the United Kingdom on the Opinion of the Advisory Committee on the Report on the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in the United Kingdom*,
<http://www.humanrights.coe.int/Minorities/Eng/FrameworkConvention/AdvisoryCommittee/Opinions/UK.Comments.htm> (20. 2. 2003)

Report (1999) *Report Submitted by the United Kingdom pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/SR (1999)013, 26. julij 1999*,
http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Minorities/2._FRAMEWORK_CONVENTION_%28MONITORING%29/2._Monitoring_mechanism/3._State_Reports_and_UNMIK_Kosovo_Report/1._First_cycle/PDF_1st_SR_United%20Kingdom.pdf (31. 7. 2005)

Report (2005) *Second Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter, MIN – LANG/PR (2005)5, 1. julij 2005*,
http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Local_and_regional_Democracy/Regional_or_Minority_Languages/2_Monitoring/2.2_States_Reports/UK_report2.pdf (31. 7. 2005)

NILTS - The Northern Ireland Life and Times Survey

NILTS1 (n.d.) The Northern Ireland Life and Times Survey Homepage,
<http://www.ark.ac.uk/nilt/> (18. 3. 2005)

NILTS2 (n.d.) Elections 1973,
<http://www.ark.ac.uk/elections/fa73.htm> (3. 7. 2005)

Whyte, Nicholas (2000) *Northern Ireland Elections – The Constituencies*,
<http://www.ark.ac.uk/elections/gconstys.htm> (3. 4. 2005)

Equality Commission for Northern Ireland

Equality (n.d.) Fair Employment and Treatment,
http://www.equalityni.org/yourrights/equality_law.htm#FairEmployment (8. 12. 2003)

Equality (2003) Monitoring Report No. 14: A profile of the Northern Ireland Workforce,
<http://www.equalityni.org/uploads/pdf/MonRepNo14.PDF> (5. 3. 2005)

STA - Slovenska tiskovna agencija

STA (2005a) Severna Irska: Osumljenca uradno obtožili za McCartneyev umor, 4.6.,
<http://www.sta.si/vest.php?id=946786> (31. 7. 2005)

STA (2005b) Britanski minister za Severno Irsko poziva k ustavitvi nasilja, 21.9.,
<http://www.sta.si/vest.php?id=978568> (22. 9. 2005)

Ostali

Anglo-Irish Agreement (n.d.) *The Anglo-Irish Agreement and Attempts at Talks*,
<http://www.wesleyjohnston.com/users/ireland/past/history/19841993.html> (22. 1. 2004)

Background (n.d.) *Background to the Irish conflict*,
<http://www.irelandseye.com/aarticles/history/events/conflict/bttc1.shtm> (18. 11. 2003)

Catholic Emancipation (n.d.),
<http://www.encyclopedia.com/printable.asp?url=/ssi/C/CatholicE1m.html> (2. 5. 2005)

Commission (n.d.) *Fair Employment Commission for Northern Ireland*,
<http://www.archive.official-documents.co.uk/document/cm43/4334/4334-10.htm> (8. 12. 2003)

Conquest (n.d.) *Ireland to the English Conquest*,
http://www.encyclopedia.com/html/section/ireland_history.asp (18. 11. 2003)

Europe (n.d.) *Ireland. Europe Since 1945*,
http://www.reference.routledge.com/subscriber/entry?entry=w033_w033b511 (2. 7. 2005)

EU 2004 Presidency (2004) *The 1980s and 1990s – The Search for a Political Settlement*,
<http://www.eu2004.ie/templates/standard.asp?sNavlocator=7,93,177> (7. 1. 2004)

First Ceasefire (n.d.) *The First Ceasefire and the Peace Process*,
<http://www.wesleyjohnston.com/users/ireland/past/history/19931996.html> (22. 1. 2004)

History (n.d.) *History of Northern Ireland*,
<http://www.carhire-northern-ireland.com/history-of-northern-ireland.htm> (17. 11. 2003)

Internal (n.d.) *Internal Affairs in Northern Ireland*,
<http://www.irelandseye.com/aarticles/history/events/conflict/bttc3.shtm> (18. 11. 2003)

Land (n.d.) *Land and property*,
http://www.nireland.com/genealogy/land_and_property.html (2. 7. 2005)

Northern Ireland Map (n.d.),
<http://www.lonelyplanet.com/mapshells/europe/ireland/ireland.htm> (3. 4. 2005)

Second Ceasefire (n.d.) *The Second Ceasefire and the Good Friday Agreement*,
<http://www.wesleyjohnston.com/users/ireland/past/history/19961998.html> (22. 1. 2004)

Troubles (n.d.) *The Start of the Troubles and the Fall of Stormont*,
<http://www.wesleyjohnston.com/users/ireland/past/history/19691972.html> (28. 12. 2003)

1960s (n.d.) *Northern Ireland during the 1960s*,
<http://www.irelandseye.com/aarticles/history/events/conflict/bttc4.shtm> (18. 11. 2003)